

ALEŠ SMREKAR
BOJAN ERHARTIČ
MATEJA ŠMID HRIBAR

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB

GEORITEM 16

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB

Aleš Smrekar

Bojan Erhartič

Mateja Šmid Hribar

GEORITEM 16

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB

**Aleš Smrekar
Bojan Erhartič
Mateja Šmid Hribar**

LJUBLJANA 2011

GEORITEM 16

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB

Aleš Smrekar, Bojan Erhartič, Mateja Šmid Hribar

© 2011, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Urednika: Drago Kladnik, Drago Perko

Recenzenta: Valentina Brečko Grubar, Milan Orožen Adamič

Avtor poglavja: Andrej Verlič (Urbani gozdovi)

Kartografka: Manca Volk

Fotografi: Bojan Erhartič, Milan Orožen Adamič, Miha Pavšek

Prevajalec: Matjaž Drobne

Oblikovalec: Drago Perko

Izdajatelj: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Za izdajatelja: Drago Perko

Založnik: Založba ZRC

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Vojislav Likar

Računalniški prelom: SYNCOMP d. o. o.

Tisk: Present d. o. o., Ljubljana

Naklada: 250 izvodov

Publikacija je zasnovana na podlagi raziskovalne naloge Ocena obremenjenosti in zmogljivosti gozdnega dela Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, ki jo je financirala Mestna občina Ljubljana.

Izid publikacije je podprla Mestna občina Ljubljana.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

502.2(497.4-751Ljubljana)

712.2(497.4-751Ljubljana)

SMREKAR, Aleš, 1967–

Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib / Aleš Smrekar, Bojan Erhartič, Mateja Šmid Hribar ; [avtor poglavja Andrej Verlič (Urbani gozdovi) ; kartografka Manca Volk ; fotografi Bojan Erhartič, Milan Orožen Adamič, Miha Pavšek ; prevajalec Matjaž Drobne]. – Ljubljana : Založba ZRC, 2011. – (Georitem, ISSN 1855–1963 ; 16)

ISBN 978-961-254-291-7

1. Erhartič, Bojan 2. Šmid Hribar, Mateja

256600064

GEORITEM 16

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB**Aleš Smrekar, Bojan Erhartič, Mateja Šmid Hribar**

AVTOR

Aleš Smrekar

ales.smrekar@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/smrekar>

Rodil se je leta 1967 v Ljubljani. Leta 1995 je na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani diplomiral iz geografije in etnologije, leta 2000 je na istem oddelku zagovarjal magistrsko delo z naslovom Varstvo kraškega okolja na primeru Cerkniškega jezera, leta 2005 pa je na Oddelku za geografijo Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru zagovarjal doktorsko disertacijo z naslovom Zavest o rabi vode kot naravnega vira. Od leta 1995 je zaposlen na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, od leta 2005 pa vodi njegov Oddelek za varstvo okolja. Leta 2006 je bil izvoljen v naziv znanstveni sodelavec.

Sprva se je ukvarjal z metodologijo ranljivosti okolja in njeno uporabo, zadnja leta pa raziskuje predvsem integralno obremenjevanje, varstvo narave ter poskuša ozaveščati javnosti o okoljskih problemih. Sodeluje pri številnih slovenskih in evropskih raziskovalnih projektih in nalogah, mnoge tudi vodi. Njegova bibliografija v domačih in tujih publikacijah obsega več kot 300 enot.

AVTOR

Bojan Erhartič

bojan.erhartic@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/erhartic>

Rodil se je leta 1979 v Mariboru. Po maturi na II. gimnaziji Maribor je študiral geografijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je diplomiral leta 2004. Nekaj časa je opravljal poklic turističnega vodnika. Leta 2006 se je kot mladi raziskovalec zaposlil na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Podiplomsko izobraževanje nadaljuje na interdisciplinarnem študiju Varstva naravne dediščine na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani.

Raziskovalno deluje predvsem na področju varstva okolja, varstva narave, zavarovanih območij, geodiverzitete in geomorfološke dediščine.

AVTORICA

Mateja Šmid Hribar

mateja.smid@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/smid-hribar>

Rodila se je leta 1975 v Kranju. Leta 2000 je diplomirala iz sociologije kulture in filozofije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, leta 2008 pa je na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani zagovarjala magistrsko delo v okviru interdisciplinarnega študija Varstvo narave dediščine. Leta 2010 je na Oddelku za geografijo Fakultete za humanistične študije Koper Univerze na Primorskem vpisala doktorski študij varovanja kulturnih pokrajin. Na Geografskem Inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti je zaposlena od leta 2009.

Sprva se je ukvarjala z uporabniškim vidikom digitalnih zbirk ter prostim dostopom do e-vsebin. Zatem se je njeno raziskovalno delo usmerilo v proučevanje človekovega odnosa do dediščine in dvopomensko dediščino, pri kateri se prepletata kultura in narava (drevesa, oblikovana narava, kulturne pokrajine). Raziskuje tudi možnosti varovanja dediščine v sklopu digitalnih medijev in je pobudnica spletnega mesta Digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem.

IZDAJATELJ

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

gi@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si>

Inštitut je leta 1946 ustanovila Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ga leta 1976 poimenovala po akademiku dr. Antonu Meliku (1890–1966). Od leta 1981 je sestavni del Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Leta 2002 sta se inštitutu priključila Inštitut za geografijo, ki je bil ustanovljen leta 1962, in Zemljepisni muzej Slovenije, ki je bil ustanovljen leta 1946. Ima oddelke za fizično geografijo, socialno geografijo, regionalno geografijo, naravne nesreče, varstvo okolja, geografski informacijski sistem in tematsko kartografijo, zemljepisno knjižnico ter zemljepisni muzej. Na inštitutu je sedež Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije.

Ukvarja se predvsem z geografskimi raziskavami Slovenije in njenih pokrajin ter pripravljanjem temeljnih geografskih knjig o Sloveniji. Sodeluje pri številnih domačih in mednarodnih projektih, organizira znanstvena srečanja, izobražuje mlade raziskovalce, izmenjuje znanstvenike. Izdaja znanstveno revijo *Acta geographica Slovenica*/Geografski zbornik ter znanstvene knjižne zbirke Geografija Slovenije, Georitem, GIS v Sloveniji, Regionalni razvoj in Naravne nesreče.

GEORITEM 16

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB**Aleš Smrekar, Bojan Erhartič, Mateja Šmid Hribar**

UDK: 91:712.2(497.451-751)

COBISS: 2.01

IZVLEČEK**Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib**

Kakovostno bivalno okolje je izjemno pomembna vrednota v življenju sodobnega človeka, ki se ne meri le z višino bruto domačega proizvoda, ampak je eden od kazalcev tudi količina in kakovost zelenih površin, ki omogočajo prijetnejše in ne nazadnje tudi bolj zdravo bivanje. Slednjega se običajno zavemo šele, ko je njihovo pomanjkanje že kritično.

Med zelenimi površinami v Ljubljani ima posebno mesto območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba, ki se razteza zahodno od središča mesta. Leta 1984 je bilo z odlokom razglašeno za krajinski park. V odloku, ki je sicer že zastarel, je posebej izpostavljeno, da park soustvarja identiteto mesta Ljubljane, kjer naravne in kulturne prvine sestavljajo enotno pokrajinsko podobo. Najšibkejši člen odloka je upravljanje s krajinskim parkom, saj kljub varstvenemu režimu ne določa ne njegovega upravljavca ne kaj se sme početi v njem in na kakšen način.

Območje krajinskega parka sestavljajo parkovni del Tivoli, osrednji gozdni del ter zeleni pas ob Poti (nekdanja Pot spominov in tovarištva) na zahodu. Vsak izmed teh delov ima prepoznavno vrednost, ponuja drugačne načine doživljanja narave in preživljanja prostega časa ter zagotavlja različne življenjske prostore rastlinam in živalim. Na vse tri sestavne dele je treba gledati kot na dopolnjujočo se celoto, po kateri se območje razlikuje od drugih parkov oziroma zelenih površin v primerljivih evropskih mestih.

V gozdnem delu je najpogostejša oblika rekreacije hoja, na Poti pa kolesarjenje. V parku Tivoli srečamo tako sprehajalce kot kolesarje, čeprav je tam kolesarjenje prepovedano. Zaradi velikega obiska krajinskega parka, v njem se zvrsti tudi do 20.000 obiskovalcev dnevno, oziroma po grobi oceni okrog 1.750.000 ljudi letno, prihaja do konflikta med lastniki zemljišč, obiskovalci ter cilji ohranjanja naravne in kulturne dediščine. Številna nasprotja med deležniki, ki zavirajo ureditev razmer v parku, so cokla nadaljnjega razvoja območja, a na nekaterih področjih je vendarle mogoče zaznati napredek.

Nujno bi bilo treba določiti profesionalnega upravljavca krajinskega parka, ki bi moral imeti ustrežno širino in znanja tako o varstvu narave in ohranjanju kulturne pokrajine kot o navzočnosti človeka v parku. Trenutno je območje precej zanemarjeno in marsikje (po nepotrebnem) preveč degradirano. Nujna bi bila tudi conacija parka z ustrezno razmestitvijo dejavnosti. Povezovanje vsebin, ki so že prisotne v krajinskem parku, v mozaik zgodb, bo pomembnejše kot umeščanje novih grajenih struktur. Podani so predlogi za upravljanje in razvoj krajinskega parka, v sklopu katerih so nakazane možnosti širitve različnih že obstoječih dejavnosti.

KLJUČNE BESEDE

Tivoli, Rožnik, Šišenski hrib, krajinski park, Ljubljana, razvoj, prostorsko načrtovanje, vrednotenje, kulturna dediščina, naravne vrednote

GEORITEM 16

KRAJINSKI PARK TIVOLI, ROŽNIK IN ŠIŠENSKI HRIB**Aleš Smrekar, Bojan Erhartič, Mateja Šmid Hribar**

UDC: 91:712.2(497.451-751)

COBISS: 2.01

ABSTRACT**Landscape park Tivoli, Rožnik and Šišenski hrib**

A quality living environment is an important value of modern life, which is not measured only with GDP, as one of its key factors is also the amount and the quality of green areas, which guarantee a healthier way of living and overall improve the quality of life. We only become aware of these »life-necessities« when their scarcity is almost critical.

Among all green areas in Ljubljana, the area of Tivoli, Rožnik and Šišenski hrib, which extends to the west of the city centre, has a special place. This area was in 1984 decreed a landscape park. The decree, which is today considered as obsolete, puts a special emphasis on the fact that this park represents the identity of the city of Ljubljana, where natural and cultural elements form a wholesome landscape image. The weakest part of the decree concerns the managing of this landscape park, seeing that, despite the protection arrangement, the decree includes no information regarding the management of the landscape park, nor does it set any standards of behaviour one should uphold when perusing the park.

The area of landscape park comprises the park-part Tivoli, the central forest part and the western part, including the green stripe along the Pot (in the past known as Path of remembrance and comradeship). Each of these constituent parts has its own renowned value and offers various ways of experiencing nature and spending free time as well as represents a natural habitat for flora and fauna. All three constituent parts should be regarded as a supplementary entities, with which this area differs from all other parks and green areas in comparable European cities.

The most frequent form of recreation in the forest part of the park is walking, while the most common activity in the Pot-part is cycling. In Tivoli Park we can find pedestrians as well as cyclists, even though cycling is not even allowed within the park. Due to high numbers of visitors to the landscape park, which is estimated around 1.750.000 people yearly, a conflict among land-owners, visitors and goals for preserving nature and culture exists. Numerous conflicts among various parties, which prevent the issue of park management from being resolved also hinder further development of the area, although in some aspects the progress made can clearly be seen.

It is necessary to address the issue of professional management of the landscape park, which has to possess the needed spectrum of knowledge of nature conservation, of preserving the cultural landscape and understanding the role of man within the landscape park. The park is currently quite neglected and in many places unnecessarily dilapidated. The zonation of the park, with adequate arrangement of activities, is necessary. Combining elements, which are already a constituent part of the landscape park, into a wholesome mosaic, will be far more important than including newly-built structures into the park. We offered also some suggestions about the management and further development of the landscape park.

KEY WORDS

Tivoli, Rožnik, Šišenski hrib, landscape park, Ljubljana, development, spatial planning, evaluation, cultural heritage, natural values

Vsebina

1	Uvod	12
2	Metode dela	15
2.1	Štetje	16
2.2	Anketiranje	19
2.3	Intervjuvanje	20
2.4	Kartiranje	21
2.5	Kartografski prikaz	21
3	Urbani gozdovi	22
4	Zelene površine znotraj avtocestnega obročja	25
5	Zavarovana območja ter krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib	29
6	Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib v času in prostoru	34
6.1	Območje parka do leta 1800	34
6.2	Zametki parka Tivoli	36
6.3	Od izgradnje železnice do druge svetovne vojne	43
6.4	Od druge svetovne vojne do ustanovitve krajinskega parka leta 1984	50
7	Temeljne značilnosti krajinskega parka	54
8	Parkovni uporabniki	69
8.1	Lastniki zemljišč	69
8.2	Obiskovalci parka	70
9	Krajinski park kot vrednota	90
10	Nosilna sposobnost in conacija krajinskega parka	101
11	Predlog upravljanja in razvoja krajinskega parka	104
12	Sklep	120
13	Seznam virov in literature	125
14	Seznam slik	130
15	Seznam preglednic	133

1 Uvod

Mesta so območja velikih zgostitev prebivalstva in številnih gospodarskih dejavnosti, žarišča inovativnosti in usmerjevalci razvoja širšega zaledja, so pa tudi središča ekonomskega, socialnega in kulturnega življenja. Vse te dejavnosti, ki prepoznavno oblikujejo urbana območja, so tudi glavni dejavniki, ki vplivajo na kakovost urbanega bivalnega okolja. V urbanem okolju se izraziteje kaže nenehno prepletanje, nasprotovanje in tudi dopolnjevanje interesov raznovrstnih uporabnikov prostora. Agresivnejše dejavnosti, kot sta na primer industrija in promet, so bile prepogosto glavno gibalno razvoja posameznih mest. Sprožajo vrsto negativnih prostorskih učinkov, ki se kažejo predvsem v čezmernem onesnaževanju urbanega okolja, njegovi degradaciji in izgubi privlačnosti. Negativni vplivi na prebivalce se odražajo tako v zdravstvenem kot socialnem pogledu. Zaradi tega so nujna območja za sprostitev in iskanje notranjega miru meščanov, kar zagotavljajo prav zelene površine v mestih.

Ljubljana je v marsičem mesto presežnikov. Je največje slovensko mesto po številu prebivalcev, površini, ki jo zaseda, višini dohodka na prebivalca ... A kakovost bivalnega in delovnega okolja se ne meri zgolj z višino bruto domačega proizvoda, temveč tudi z drugimi kazalniki, med katerimi sta tudi količina in kakovost zelenih površin oziroma velikost zelenih površin na prebivalca mesta. Sistem zelenih površin v Ljubljani je ena bistvenih sestavin mestnega prostora, ki dela glavno mesto Slovenije prepoznavno in privlačno, ustvarja mesto po meri človeka. Eden izmed kazalnikov kakovosti življenja v urbanem okolju je tudi možnost dostopa prebivalcev do zelenih površin. Količina, razporeditev in sestava zelenih površin so za prebivalce mesta ključni dejavniki, ki njihovo bivanje naredijo prijetnejše in ne nazadnje tudi bolj zdravo. Lokalne skupnosti zelene površine pogosto celo prezrejo ali pa njihov pomen spoznajo šele ob pomanjkanju, saj je njihova primarna vloga zlasti rekreacijska, nikakor pa ne ekonomska.

V Mestni občini Ljubljana, ki se razprostira na površini 275 km² in ima okrog 280.000 prebivalcev (medmrežje 1), je možnost dostopa meščanov do zelenih površin razmeroma ugodna. Temelj zelenega sistema mesta so zeleni klini, ki se dopolnjujejo s poudarjenimi krožnimi in prečnimi povezavami ter točkovnim omrežjem javnih parkov. Zeleni klini se iz zaledja spuščajo v mestno tkivo, Rožnik s Šišenskih hribom in Grajski hrib prav do mestnega središča, in z okolico sestavljajo zeleni pas. Večje zelene površine pa se v mestu niso ohranile zaradi skrbnega, načrtovanega urejanja prostora, ampak predvsem zato, ker so bile zaradi naravnih danosti (strmine, močvirnato površje) manj primerne za pozidavo. Čeprav imajo Ljubljančani v neposredni bližini tudi številne druge zelene površine, kot so Golovec, Šmarna gora, Ljubljansko barje, Rašica, gozdovi ob Savi, Toško čelo, je Rožnik s Tivolijem še vedno najbolj priljubljena rekreacijska destinacija (Jančar 1972).

V mestu se vseskozi razvijajo nova območja, nastajajo nove stanovanjske soseske. Za ohranitev privlačnosti prostora je glede na razmere oziroma možnosti ključno usklajevanje med razvojnimi in varstvenimi težnjami na širšem območju krajijskega parka. Po mnenju Pluta (2000) bi moral biti prednostni ukrep mestnega načrtovanja in politike prav izboljšanje bivalnih in drugih razmer v mestnem središču, tudi na račun zelenih površin. To bi lahko zajelo nadaljnje izseljevanje prebivalcev iz središča in vsaj deloma omililo stihijsko suburbanizacijo. Trajnostno načrtovanje mestnega prostora bi moralo temeljiti na povečanju privlačnosti javnega prevoza in zmanjšanju potreb po notranjem motoriziranem prometu, kar bi lahko dosegli z zbliževanjem območij dela in bivanja, s kolesarskimi stezami, z zelenimi površinami, s sodobnim telekomunikacijskih omrežjem in podobnim.

Prostočasna funkcija Ljubljane in njene okolice postaja vse pomembnejša, saj v sodobni družbi prosti čas ni namenjen le počitku ter obnavljanju telesnih in duševnih zmogljivosti, temveč tudi uresničevanju drugih življenjskih potreb, kot je osebni razvoj, samopotrjevanje in uživanje življenja. Tako prostočasne dejavnosti niso več zgolj dejavnik rasti mest in obmestij (širitev prostočasnih objektov in naprav, javnih zelenih površin), marveč tudi pomembna prвина ugleda mesta ter njegove bivalne kakovosti (Jeršič 2002). Ameriški psiholog Maslow je ugotovil, da med glavnimi kategorijami potreb obstaja posebna hierarhija. Ta se od nižjih potreb po preživetju in varnosti razteza do višjih potreb, ki omogočajo osebnostno rast. Zadovoljitev nižjih potreb je pogoj, da se pojavijo višje in človek lahko realizira osebni potencial, aktivira svoje naravne danosti in jih uporabi. Tako zadovolji potrebo po samouresničevanju, ki je vrhunec motivacije, želje in naprežanja, da »*mora človek postati to, kar je lahko*« (Kranjc 1982). Maslow med potrebe nižje ravni uvršča fiziološke potrebe, potrebe po varnosti, sprejetosti (pripadnosti) in ljubezni ter potrebe po samospoštovanju in spoštovanju drugih (medmrežje 2). Med potrebe, pomembne za človekovo preživetje, spada tudi občutek, da je telo zdravo, negovano in v formi. K temu prav gotovo pripomorejo različne oblike rekreacije, bodisi v zaprtih prostorih bodisi na prostem. Zelene rekreacijske površine pa ne zadovoljujejo le fizičnih potreb, ampak tudi psihosocialne, saj vsakodnevni stik z naravo blaži siceršnje stresno življenje in delo.

Ugotovitve ankete, izvedene v letih 1994 in 1995, postavljajo na prvo mesto poletnih (od začetka aprila do konca oktobra) prostočasnih dejavnosti Ljubljančanov med tednom prav sprehod in hojo. Sprehod in hoja sta najbolj priljubljeni poletni prostočasni dejavnosti tudi ob koncu tedna (Jeršič 2002). Največ rekreacije na prostem poteka na med seboj povezanih naravnih in ustvarjenih zelenih površinah. Pripisujemo jim vlogo nosilca identitete, ki se zagotavlja z načrtovanjem prostorskega razvoja ter urejanjem in vzdrževanjem zelenih površin v mestu. Zeleni sistem zadovoljuje fizične, socialne in psihološke potrebe meščanov ter ekološke funkcije z vidika potreb narave in človeka (Kranjc, Simoneti in Vidic 2006).

BOJAN ERHARTIČ

Slika 1: Prepletanje pozidanih delov mesta in zelenih površin.

Urbani gozdovi imajo svojstvene značilnosti. Vsak dan jih uporablja veliko ljudi, kar kaže na množično zanimanje za gozdni prostor. Zato je nujno, da ga v mestu postavimo v okvir dolgoročne vizije usklajevanja potreb in zahtev obiskovalcev, meščanov in lastnikov (Žižek 2010). Človekove potrebe in zahteve do gozda se hitro spreminjajo. Zlasti v mestih se spreminjajo hitreje, kot se spreminja gozd. Tako mora gozd, ki je še pred nekaj desetletji zagotavljal drva in steljo, zdaj zagotoviti primerne razmere za rekreacijo (Žižek 2010). Gozd je torišče različnih interesov in služi več namenom. Medtem ko lesna industrija zaradi tehnologije potrebuje manjši premer dreves, varstvo narave teži k čim večjemu številu debelih dreves. Pri več kot 60-odstotni gozdnatosti imamo v Sloveniji nedvomno prostor tako za pragozdove kot za industrijski les, drva, parkovne in rekreacijske gozdove ter ves spekter različnih rab in funkcij. Temelj zanje je trajnostno gospodarjenje (Acman s sodelavci 2003, citirano po Žižkovi 2010).

Rekreacija v gozdu je posebna oblika dejavnosti na prostem, ki ima med številnimi oblikami rekreacije posebno mesto. Gozd je lahko samo kraj, kjer se izvaja rekreacija, lahko pa je predvsem vsebina rekreacijskega doživetja (Anko 1990). Posebnosti gozda kot rekreacijskega vira so v Sloveniji zlasti zanimive, če gozd primerjamo z drugima velikima in uveljavljenima naravnogeografskima tekmečema, morjem in gorami. »*Iti na morje*« za večino pomeni dogodek z dokaj stereotipno turistično in rekreativno

vsebinsko, ki bo trajal običajno teden ali dva in se praviloma ne bo ponovil do prihodnjega poletja. Podobno »*iti v gore*« pomeni svojstven dogodek z drugačnim razmerjem turistično-rekreacijskih sestavin, predvsem po kakovosti (manjšem udobju) in dolžini trajanja. Če na podoben način skušamo opredeliti dogodek »*iti v gozd*«, opazimo, da v njem ni turistične komponente, rekreacijska pa je lahko izražena v mnogo oblikah, saj rekreacija v gozdu ni ena sama niti ni enotna, ampak gre za zbir dejavnosti, ki jim je cilj regeneracija človekovih fizičnih in duševnih moči z begom iz preobremenjenega okolja, iskanjem prvobitnosti, stika z naravo. V gozd odhajamo za krajši čas, a je pogostost obiskov razmeroma velika, predvsem pa lahko gozd tako rekoč zastoj obiskujemo vse leto (Anko 1990), še zlasti, če je »pred našim pragom«.

Knjiga je prvenstveno namenjena zaposlenim v javnih ustanovah, tako na lokalni kot državni ravni, ki se s to ali podobno problematiko ukvarjajo profesionalno, zainteresirani strokovni javnosti (urbanisti, geografi, gozdarji, biologi, etnologi, sociologi...), posameznikom z ustreznim predznanjem, ki jih zanimata problematiki naravovarstva in/ali varstva kulturne dediščine, učiteljem, ki lahko na podlagi izsledkov usmerjeno izobražujejo mladino z manj znanimi vsebinami, študentom različnih smeri, ki jim je lahko pričujoče delo pomožni učbenik, ter seveda vsem obiskovalcem krajinskega parka, ki bi radi več zvedeli o njem.

Delo celostno obravnava problematiko varovanja naravne in kulturne dediščine na območju krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib ter išče razvojne izzive. Avtorji se sprašujemo, ali je najbolj obiskan park v Sloveniji vrednota oziroma za koga bi to moral biti. Razmišljamo, kdo in kako bi moral upravljati krajinski park, ki kljub temu, da je bil razglašen že leta 1984 (Odlok o razglasitvi Tivolija ... 1984), še vedno nima upravljavca in sprejetega upravljavskega načrta.

2 Metode dela

Raziskava je od julija 2009 do septembra 2010 potekala v več delovnih fazah:

- pripravljalna dela: priprava vsebinskega osnutka projekta, analiza literature in sekundarnih virov, preučitev zakonskih aktov, zbiranje dostopnih obstoječih podatkovnih baz, priprava gradiv za terensko delo;
- terensko delo: štetje obiskovalcev in parkiranih vozil, anketiranje obiskovalcev in prebivalcev, intervjuvanje različnih javnosti, kartiranje objektov;
- računalniška obdelava podatkov: vnašanje in organiziranje številčnih in prostorskih podatkov v podatkovne zbirke, statistične obdelave, prostorske analize;
- grafična predstavitev: prikaz rezultatov na zemljevidih in v grafikonih;
- sintezna študija: tekstualna predstavitev rezultatov raziskave.

Pričujoča raziskava vključuje objektivne in subjektivne metode. Soočamo kvantitativne podatke, kot so štetje oseb in vozil ter kartiranje obremenjenosti določenih

poti na eni strani ter anketiranje in intervjuvanje oseb na drugi. Zaradi heterogenosti so rezultati tudi prostorsko prikazani. V nadaljevanju te metode podrobneje predstavljamo.

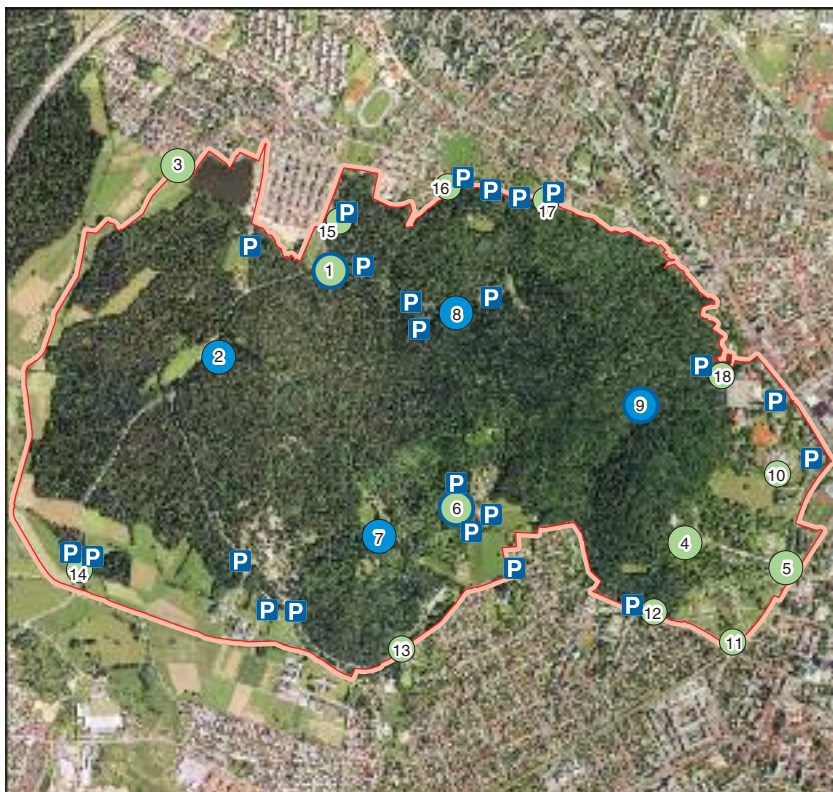
2.1 Štetje

S štetjem obiskovalcev smo ocenili njihovo število in razporeditev v posameznih delih krajinskega parka. Obiskovalce smo šteli na številnih vstopih in na nekaterih najbolj obremenjenih križiščih. Na podlagi opazovanj in poskusnih štetij smo ugotovili, da največ obiskovalcev prihaja v park ob nedeljah. Zato smo se odločili za tri nedeljska štetja v različnih delih leta (6. september 2009 ter 31. januar in 23. maj 2010), poleg tega pa še za tri štetja ob delavnikih. Na dan štetja je moralo biti večji del dneva sončno vreme z ugodnimi temperaturami za izbrani letni čas. V nedeljskih štetjih smo imeli jeseni in pozimi pet števnih mest na značilnih vstopih v izbranih delih parka in štiri števna mesta na pomembnejših križiščih v parku. V spomladanskem štetju

Slika 2: V razširjeno spomladansko štetje vstopov v park smo vključili tudi neznatne stezice ...

Slika 3: Lokacije štetja obiskovalcev in parkiranih vozil. ►

Legenda

štetje obiskovalcev

● vstopna točka

● križišče poti

○ razširjeno štetje

○ štetje med tednom

štetje parkiranih vozil

P parkirišče

4 števno mesto

— meja krajinskega parka

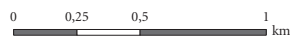
Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

Preglednica 1: Lokacije števnih mest in termini štetja.

števno mesto	vhod	križišče	6. september 2009	31. januar 2010	23. maj 2010	med tednom
1 vhod v Mostec nasproti nogometnega igrišča	•		•	•	•	•
2 prehod in križišče pri tabli Naravni rezervat Mali Rožnik		•	•	•	•	
3 vhod na Pot pri Koseškem bajerju	•		•	•	•	
4 vhod za Tivolskim gradom	•		•	•	•	
5 vhod v Tivoli v podhodu pod železniško progo pred Jakopičevim sprehajališčem	•		•	•	•	
6 vhod na križišču ceste in vrhu stopnic nad gostilno Pod Rožnikom	•		•	•	•	•
7 križišče pod cerkvijo na Cankarjevem vrhu		•	•	•	•	
8 križišče pri mostičku v Mostecu, 300 m pred skakalnicami		•	•	•	•	
9 križišče na Francoskih Saneah pod Šišenskim hribom		•	•	•	•	•
10 vhod v Tivoli pri pokritem kopališču	•				•	
11 vhod v Tivoli pri nadvozu nad Cesto 27. aprila	•				•	
12 vhod med Študentskim naseljem in vrtarijo (pri zaklonišču)	•				•	
13 vhod nasproti Oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete	•				•	
14 vhod na Pot na povezovalni cesti Večna pot–Brdo	•				•	
15 stranski vhod v Mostec	•				•	
16 zahodni vhod s ceste Pod hribom	•				•	
17 vzhodni vhod s ceste Pod hribom	•				•	
18 vhod za Halo Tivoli	•				•	

pa smo želeli pokriti vse pomembnejše vstopa (14) v krajinski park in križišča (4) v njegovih bolj obiskanih predelih. Zaradi ugotavljanja razlik obiska med posameznimi dnevi v tednu smo opravili še tri kontrolna štetja ob delovnikih na dveh vstopih in enem križišču, s čimer smo ugotovili razmerje med obiskom ob koncih tedna in ob delovnih dneh. Zaradi pogostih vstopov v park z istimi popisovalci nismo mogli zajeti tudi izstopov iz parka; ti podatki bi nam podali popolnejšo podobo gibanja po parku. Popisni list vsebuje zlasti informacije o načinu vstopa v park (hoja, tek in podobno), spolu obiskovalca, ocenjeno starost, številu in vrsti obiskovalcev (posamezno, v skupini) ter morebitnih živalih, ki spremljajo obiskovalce.

Zavedamo se, da bi realno število obiskovalcev in njihovo gibanje po parku lahko pridobili le z elektronskim štetjem na mnogih števnih mestih, vendar nam takšnega načina dela niso dovoljevala skromna finančna sredstva. Pridobljeni rezultati štetja omogočajo vrednotenje po različnih kriterijih glede na odnose med različnimi skupinami popisanih oseb. Na podlagi zbranih podatkov smo lahko izvedli interpolacijo in tako podali približno oceno letnega obiska krajinskega parka.

Zanimala so nas tudi parkirana vozila na 19 urejenih in neurejenih parkiriščih v bližini Hale Tivoli (1), gostilne Pod Rožnikom (Čad) (3), živalskega vrta (3), Mosteca (5), Poti (1), ob Cesti 27. aprila (2) in cesti Pod hribom (4). Štetje smo opravili na po pričakovanjih zelo obiskano nedeljo 23. maja 2010. Vozila smo šteli ob 9., 12., 15. in 18. uri. Za brisalce na vetrobranskih steklih vseh vozil smo zatikali listke, ki so bili ob vsaki števn uri drugačne barve. Tako smo ne le prešteli parkirana vozila, temveč vsaj približno ugotavljali tudi trajanje njihovega parkiranja.

Rezultate štetja smo vnesli v računalniško podatkovno zbirko. Večina obdelav je bila opravljena z računalniškim programom Excel. Ključni rezultati obdelav so prikazani grafično, tabelarično in kartografsko.

2.2 Anketiranje

Anketiranje je metoda empiričnega vpogleda v izbrano populacijo in njen vzorec (Toš 1988). Za dosego nekaterih ciljev je anketiranje edina možna metoda, saj se tovrstni podatki ne zbirajo na noben drug način. Temeljne zahteve anketiranja so individualni pristop, reprezentativnost vzorca, univerzalnost znotraj določenega območja in sočasnost (Kalton in Vehovar 2001). Subjektivna metoda neposrednega anketiranja nam omogoča najti odgovore na številna vprašanja, kako vprašano lokalno prebivalstvo dojema obravnavano problematiko. Zavedamo se, da je ta metoda podvržena subjektivnim pogledom anketirancev, ki včasih s svojimi odgovori želijo celo zavajati. Z dovolj velikim vzorcem smo se tovrstnim manipulacijam skušali izogniti. Anketirali smo le nad 15 let stare osebe.

Izvedli smo anketiranje o krajinskem parku in parkiranju, ki temeljita na obsežnem terenskem delu.

Prebivalci, vključeni v prvo anketiranje, prihajajo iz Ljubljane. Pogoj za sodelovanje je bilo bivanje v prestolnici vsaj zadnje leto pred anketiranjem. Vzorec zajema 300 oseb. Polovico anket smo opravili v obravnavanem krajinskem parku med njegovimi obiskovalci (75 na Cankarjevem vrhu in prav toliko v Mostecu), preostalo polovico pa na Prešernovem trgu v središču Ljubljane med naključnimi prebivalci, da bi ugotovili čim bolj realno celostno podobo. Anketiranje je potekalo od 29. januarja do 28. marca 2010.

Izdelava vprašalnika je bila kompleksna, saj je bilo treba določiti takšno vsebinsko zasnovo, s katero je bilo mogoče odgovoriti na bistvene dileme o nadaljnjem razvoju krajinskega parka. Nekatera vprašanja so bila terminološko poenostavljena.

Anketa vsebuje vprašanja o poznavanju varstvenega režima Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba, obiskovanju parka, gozdnega dela in Poti, pomenu teh treh območij za anketirance, načinu dostopa in oddaljenosti vstopnih mest od njihovega doma, preživljanju časa v krajinskem parku, načinu obiska, glavnih problemih, manjkajočih vsebinah, mnenju o obstoječi infrastrukturi in nekaterih predvidenih projektih. Na koncu je še krajši demografski oris anketiranca.

Anketirali smo še obiskovalce, ki so se v park pripeljali z lastnimi vozili in parkirali na enem od urejenih ali neurejenih parkirišč. Anketiranje smo izvedli na parkiriščih v bližini Hale Tivoli, živalskega vrta in Mosteca. Vzorec zajema 145 naključno izbranih voznikov, ne glede na kraj bivanja.

S kratko anketo smo želeli izvedeti, od kod prihajajo anketiranci, trajanje parkiranja, ciljno lokacijo obiska, pripravljenost plačevanja parkirnine, pripravljenost dostopanja z mestnim avtobusom in temeljne podatke o anketirancu.

Rezultati anketiranja omogočajo vrednotenje po različnih kriterijih glede na odnose med različnimi skupinami anketirancev. Odgovore iz vprašalnikov smo vnesli v računalniško podatkovno zbirko. Večina obdelav je bila opravljena z računalniškim programom Excel. Ključni rezultati so prikazani grafično in tabelarično.

2.3 Intervjuvanje

Intervju je vsak načrtovan in voden pogovor med dvema ali več ljudmi s tolmačenjem pomena obravnavanih tematik (Steinar 1996), zato lahko rečemo, da je intervju zastavljanje vprašanj in beleženje odgovorov nanje. Intervjuvanje omogoča zelo poglobljeno spoznavanje s preučevano tematiko, saj z njim dobimo informacije od ljudi, ki naj bi o njej največ vedeli, pri čemer je pogloblitveni problem njena kompleksnost. Zavedati se moramo, da ima vsak intervjuvanec lasten pogled na obravnavano tematiko, zato je pri interpretaciji njegovih izjav potreben kritičen odnos. Med različnimi vrstami intervjujev smo se odločili za strukturirani intervju, ki vsebuje vnaprej določena vodilna vprašanja in podvprašanja, med razgovorom pa smo po potrebi dodajali še druga podvprašanja.

Intervjuvali smo eminentne strokovnjake različnih ved (gozdarstvo, geografija, arhitektura, sociologija, etnologija), ki niso vpleteni v delovanje krajinskega parka, predstavnike ustanov in posameznike, ki naj bi sooblikovali vsebine v parku (iz območjih enot Ljubljana Zavoda za gozdove Slovenije, Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave in Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije ter iz Živalskega vrta Ljubljana, Botaničnega vrta Univerze v Ljubljani, Športno rekreacijskega centra Tivoli in Mestne občine Ljubljana), pa tudi lastnike zemljišč, stanovalce v parku in predstavnika civilne iniciative.

Z izbranci smo navezali stik z elektronsko pošto in se z njimi dogovorili za srečanje. Prvotno smo načrtovali 10 intervjujev, vendar smo med razgovori krog intervjuvancev razširili, tako da smo na koncu opravili 20 intervjujev. Pripravili smo 14 vprašanj s podvprašanji, pri čemer so bile glavne teme mnjenja o pomenu krajinskega parka, njegovi naravni in antropogeni nosilni sposobnosti, ideje o določanju in umeščanju dejavnosti na obravnavanem območju, pogledi na prihodnost krajinskega parka ter njegovo delovanje in upravljanje. Večino intervjujev smo opravili v šestdesetih do devetdesetih minutah, vse smo tudi posneli.

Po opravljenih intervjujih smo zvočne zapise transkribirali v pisno obliko.

2.4 Kartranje

V osrednjem, gozdnem delu krajinskega parka smo kartirali poti, klopi in informacijske table. Območje smo prehodili z dlančnikom in zunanjim GPS modulom. Poti smo evidentirali kot linijske objekte in jih opremili z različnimi vrednostmi glede na predhodno dogovorjene kategorije (asfaltna cesta, makadamska cesta, širša neutrjena pot, peščena pot in steza ter še posebej učna pot), klopi in informacijske table pa smo evidentirali kot točkovne objekte. Vsak objekt smo tudi fotografirali. Kartiranje smo opravili med 7. in 28. aprilom 2010.

2.5 Kartografski prikaz

Vse prostorske obdelave in iz njih izpeljano kartografsko gradivo smo pripravili z računalniškim programom ArcGIS 9.3. Pri tematskih kartah smo za podlago uporabili tudi barvne digitalne ortofoto posnetke v merilu snemanja 1 : 1000, tako da je mogoče določene prostorske odnose zaradi številnih orientacijskih točk videti s precejšnjo stopnjo natančnosti.

3 Urbani gozdovi

Gozdovi so sestoji visokoraslega drevja in podrasti, ki različno na gosto, vendar sklenjeno, poraščajo pokrajino (Kladnik 2001). V gozdovih, ki so znotraj mesta in so vsakodnevno dostopni dobršnemu delu prebivalcev, ti najdejo svoj mir in užitke povezane z naravo, ki jih drugje v mestu primanjkuje (Verlič 2006). S tem so gozdovi primerjalna kakovostna prednost življenja v mestih.

Urbani gozdovi so gozdovi in parki, kjer so v korist meščanov poudarjene okoljske in socialne funkcije. So znotraj mestnega območja in so vsaj nekaterim prebivalcem mesta dostopni z javnim prevozom, s kolesom ali peš. Pomen proizvodne funkcije urbanih gozdov se zmanjšuje, narašča pa njihov socialni in okoljski pomen.

Pojma mestni in urbani gozd se razlikujeta na podlagi zgodovinske perspektive. Medtem ko je bil mestni gozd mestna last in je materialno služil mestu, je urbani gozd kot ekosistem ali ekosistemski fragment sestavni del urbane pokrajine in urbanega okolja, pri čemer je njuna povezanost tako tesna, da postaja urbani gozd del mestne infrastrukture (Valenčič 1954, citirano po Anku 1993).

Gozdovi v Ljubljani imajo različne funkcije. Nekatere so za mesto in njegove prebivalce pomembnejše, zato imajo takšni gozdovi poseben status. Kot navaja Pravilnik

BOJAN ERHARTIČ

Slika 4: V mestnih gozdovih so v ospredju njihove socialne in ekološke funkcije.

o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (1998), so funkcije gozda ovrednotene s tremi stopnjami poudarjenosti:

- 1. stopnja: funkcija določa način gospodarjenja z gozdom;
- 2. stopnja: funkcija pomembno vpliva na način gospodarjenja z gozdom;
- 3. stopnja: funkcija le deloma vpliva na način gospodarjenja z gozdom.

V gozdovih gozdarji razlikujejo različne funkcije in vloge (Gozdnogospodarski načrt ... 2006). V urbanih gozdovih Ljubljane je pomen dveh osrednjih proizvodnih funkcij gozda, to je lesnoproizvodne in lovnogospodarske, manjši. Pomembnejše je pridobivanje drugih gozdnih dobrin, kot so nabiranje kostanja, borovnic, gob in drugih plodov. Med ekološkimi funkcijami prevladujejo klimatska, biotopska in hidrološka, med socialnimi pa higiensko-zdravstvena, rekreacijska, estetska ter funkciji ohranjanja biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot. Urbani gozd je pomemben kot čistilec zraka in blažilec vremenskih ekstremov, varuje prst ter podzemno vodo, je prostor za rekreacijo, v njem je bogastvo naravnih vrednot in tudi kulturne dediščine.

Higiensko-zdravstveno funkcijo opravljajo zlasti gozdovi, ki varujejo naselja in rekreacijske površine pred škodljivimi ali nadležnimi vplivi imisij, predvsem hrupa, prahu, aerosolov, plinov in žarčenja, pri čemer blažijo škodljive ali nezaželene učinke industrijskih objektov. Prvo stopnjo poudarjenosti higiensko-zdravstvene funkcije imajo vsi gozdovi v Ljubljani s površino več kot 100 ha, ki so od poseljenih območij oddaljeni manj kot 1 km.

Rekreacijsko funkcijo imajo gozdovi, ki so pomembni kot rekreacijski prostor za obiskovalce, ljudem omogočajo stik z naravo ter zagotavljajo mir in spremembo okolja. Skoraj vsi gozdovi v Ljubljani imajo najvišjo, prvo stopnjo poudarjenosti, izjema so le ograjeni gozdovi ob črpališčih pitne vode in v vojaškem objektu na Rojah.

Estetska funkcija je težje opredeljiva. Imajo jo gozdovi, gozdni otoki in izraziti gozdni robovi ter posamezna drevesa, ki prispevajo k privlačnosti pokrajinske podobe, ki jo zaznavamo z različnimi čutili.

Funkcija pridobivanja drugih gozdnih dobrin je vsaj poleti in jeseni tesno povezana z rekreacijsko vlogo. Obe sta poudarjeni zlasti na Golovcu. Poudarjenost je vezana na rastišče, povezana je torej z vrsto gozdnih združb, zato je močnejše izražena na primer v kislh borovih gozdovih in tudi v nekdanjih stelarjenih bukovih gozdovih (nabiranje borovnic). Plodove pravega kostanja lahko obiskovalci nabirajo predvsem na območjih kislh bukovih gozdov z rebrenjačo ter v gozdovih gradna in belega gabra. Obe združbi najdemo na Golovcu, Rožniku, Šišenskem hribu, v okolici Črnuč in na Šmarni gori. Zaradi velikega števila nabiralcev ljubiteljsko nabiranje ne more in tudi ne sme preiti v komercialno pridobitništvo. Nabiranje drugih plodov, gob in zdravilnih zelišč je manj intenzivno.

Na območju Mestne občine Ljubljana je 11.080 ha gozdov, ki poraščajo dve petini ozemlja občine. Najbolj gozdnato je hribovje vzhodno od Zaloga, kjer je skoraj

tri četrtnine gozda. Preostala slaba četrtnina gozda je v osrednjem in zahodnem delu občine. Večina gozdov, natančneje 91 %, je v zasebni lasti. Mestna občina Ljubljana je lastnica vsega 189 ha gozdov, kar je manj kot 2 %. Gozdna posest je izredno razdrobljena, saj je kar 15.000 zasebnih gozdnih posesti. Povprečna zasebna parcela meri 0,7 ha, še precej manjša je v osrednjem in zahodnem delu občine, kjer meri le 0,4 ha (Tavčar 2010a). Mnogi lastniki gozdov imajo manjši dohodek zaradi omejitve z gozdnogospodarskimi načrti določene lesnoproizvodne funkcije, hkrati pa imajo dodatne stroške zaradi intenzivnejše nege in vzdrževanja, posebnega režima ureditve ter opremljanja gozdov z rekreacijsko infrastrukturo (Vilhar 2010).

Merilo, da lahko določen gozd obravnavamo kot gozd s posebnim namenom, je poudarjenost njegovih funkcij. Ljubljanski urbani gozdovi imajo zelo poudarjeno higiensko-zdravstveno funkcijo, poudarjene so tudi funkcije varovanja naravne in kulturne dediščine ter zaščitna, rekreacijska, poučna in estetska vloga (Tavčar in Vidmar 1997). V Zakonu o gozdovih (1993) je opredeljeno, da gozdove, v katerih so izjemno poudarjene raziskovalna in higiensko-zdravstvena funkcija ali funkcija naravne in kulturne dediščine, razglasijo za gozd s posebnim namenom.

Po dolgotrajnem obotavljanju je ljubljanska občina sprejela Odlok o gozdovih s posebnim namenom (2010), v katerem je vključenih okrog 1500 ha gozdov, kjer so ukrepi gospodarjenja prilagojeni njihovim izjemno poudarjenim socialnim funkcijam (Tavčar 2010a). Odlok določa zagotovitev sredstev za stroške, ki nastajajo zaradi posebnega režima gospodarjenja ali posebnega režima ureditve in opreme gozda s posebnim namenom. Z njim se je Ljubljana uvrstila med izbrana slovenska mesta, ki imajo pravno podlago za ustrezno gospodarjenje z urbanih gozdovi (Vilhar 2010).

V evropskem merilu je Slovenija zelo gozdnata država, pri čemer se delež gozda zaradi zaraščanja opuščenih kmetijskih zemljišč nenehno povečuje. Drugačno je stanje urbanih gozdov, saj ti zavzemajo razmeroma majhno površino in so prostorsko razpršeni. Proces postopnega zmanjševanja in drobljenja gozdnih posesti se zaradi posegov v te gozdove nadaljuje, zato je treba obstoječe urbane in primestne gozdove zaščititi pred nadaljnjim krčenjem ter zagotoviti načrtno upravljanje z njimi (Stupan 2003). Lokalne skupnosti po Sloveniji so različno pristopale k problematiki urbanih gozdov. Skupščina mesta Maribor je že leta 1983 sprejela Odlok o območju, v katerem se razglašajo gozdovi s posebnim namenom in o njihovi zaščiti. V njem je opredeljen namen razglasitve za zagotovitev zdravega okolja za življenje in dejavnosti občanov, varovanja naravnega ravnotežja v prostorih ter ohranjanja in razvijanja značilnosti pokrajinskih kakovosti. Gozdov in zaraščenih zemljišč je v mariborski občini 5600 ha, kar je skoraj dve petini ozemlja Mestne občine Maribor, od tega je 981 ha gozdov (7 % celotne občine), ki so po odloku iz leta 1983 opredeljeni kot gozdovi s posebnim namenom (medmrežje 3). V pripravi je nov odlok o gozdovih s posebnim namenom. Več kot polovica gozdov, ki jih predlagajo za gozdove s posebnim namenom, je v zasebni lasti. Zato je treba pripraviti tudi pravilnik o odškodninah

in odkupih gozdov s posebnim namenom ter zagotoviti ustrezna finančna sredstva za izvajanje odloka (medmrežje 3).

Najuspešnejši primer ravnanja z urbanimi gozdovi je v celjski občini. Ta je leta 1997 sprejela Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom v Mestni občini Celje, v katerem so opredeljeni območje razglasitve, način in omejitve pri gospodarjenju ter nadomestila, ki izhajajo iz prilagojenega načina gospodarjenja. V njem so opisane pomembnosti urbanih gozdov z vidika izjemno poudarjenih ekoloških in socialnih funkcij ter namen razglasitve teh gozdov. Odlok opredeljuje tudi način gospodarjenja, ki ne izključuje lesnoproizvodne funkcije.

Celjski odlok je prvi, ki predvideva nadomestila zaradi omejitev pri gospodarjenju, ki jih izplačuje razglasitelj odloka, to je lokalna skupnost. Omejitve uživanja se kaže v omejenem dovoljenem poseku, posebnih pogojih pridobivanja lesa ter v opremljanju gozdov z rekreacijsko infrastrukturo. Posebnost odloka je odkup gozdov po želji lastnika gozda, pri čemer ima predkupno pravico Mestna občina Celje. Celjska območna enota Zavoda za gozdove Slovenije kot posrednik med lokalno skupnostjo in lastniki vsako leto pripravi mnenje o prioriteti nakupa, pri čemer sledi cilju površinsko zgoščenega odkupa gozdov.

Mestna občina Celje že od leta 1997 načrtno odkupuje gozdove od zasebnih lastnikov. Doslej je bilo odkupljenih 41 ha zasebnih gozdov, večinoma na območju Anskega vrha (med Mestnim parkom in Petričkom). Vzporedno z odkupi zasebnih gozdov poteka tudi izgradnja rekreacijske infrastrukture. Od leta 2000 je bila na območju Anskega vrha in Miklavškega hriba zgrajena mreža večnamenskih in sprehajalnih gozdnih poti v skupni dolžini več kot 10 kilometrov. Vstopne točke v urbani gozd so opremljene z informacijskimi tablam, sprehajalne poti pa s kažipoti in drugo infrastrukturo (klopi, stopnice, mostovi in ograje). Tako na južnem mestnem obrobju načrtno nastaja nov javni mestni prostor, namenjen sprostitvi in oddihu Celjanov v naravnem okolju. 60 hektarov prostran urbani gozd že zdaj predstavlja največjo javno zeleno površino v Celju (medmrežje 4).

4 Zelene površine znotraj avtocestnega obroča

Zagotavljanje zelenih površin v mestu je povezano z njegovo velikostjo in naravnimi značilnostmi. So pa ta zemljišča ena tistih dobrin v mestu, katere pomen se pogosto razkrije šele ob njihovem pomanjkanju (Špes, Smrekar in Lampič 2000).

Ljubljana je v primerjavi z drugimi mesti v srednji Evropi razmeroma zeleno mesto. Količina zelenja se ni nikoli izpostavljala niti kot problem niti kot posebna kakovost. Obsežne zelene površine v Ljubljani pa niso nastale na podlagi kompleksno izdelanih načrtov, ampak so predvsem posledica naravnih razmer in plod prizadevanj nekaterih posameznikov. Do konca 18. stoletja so bile v Ljubljani javne zelene povr-

MILAN OROŽEN ADAMČIČ

Slika 5: »... V Ljubljani se je možno v piclih 15 minutah skozi sam center mesta sprehoditi iz enega gozda (Rožnik in Šišenski hrib) v drugega (Golovec) ...« (Rožič 2010).

šine na Grajskem hribu, Golovcu, Šišenskem hribu in Rožniku (Kopriva 1989, Korošec 1991, citirano po Kočarju 1993). V mestu in na robu pozidanega območja so bili nekateri za javnost zaprti fevdalni vrtovi, kot na primer urejeni nasadi v Turjaških vrtovih, Eggenbergovi, Fabijančičevi in Zoisovi vrtovi. Za pozitiven odnos meščanov do zelenih površin v Ljubljani je pomembno leto 1789, ko so za javnost odprli Zoisove vrtove. Pomembna okoliščina je bila tudi razvoj Tivolija v prvi polovici 19. stoletja (Anko 1993).

Tudi po drugi svetovni vojni je bila ves čas prisotna ideja mestnih načrtovalcev o urejanju zelenih površin. V Odloku o varstvu zelenega pasu mesta Ljubljane iz leta 1955 je opredeljen zeleni pas, kamor »... sodijo vsi gozdovi ter gozdno in okrasno drevje in grmičevje na območju mesta Ljubljane, ne glede na lastništvo in ne glede na to, ali raste v gozdu, zunaj gozda, v ograjenih in neograjenih prostorih ...« (Odlok o varstvu zelenega pasu ... 1955, citirano po Zadravčevi 2004). Sestavni deli urbanističnih načrtov so tudi tako imenovani »zeleni klini« Ljubljane. Zasledimo jih že v Generalnem planu urbanističnega razvoja Ljubljane iz leta 1965.

Celotno mesto je obdano z zelenim pasom, ponekod se zelenje zajeda celo v mestno središče. Z jugovzhoda se vanj zajeda zeleni klin Golovca z Ljubljanskim gradom, z zahoda pa Rožnik s Šišenskim hribom. Vsa tri gozdnata območja so na vzpetem

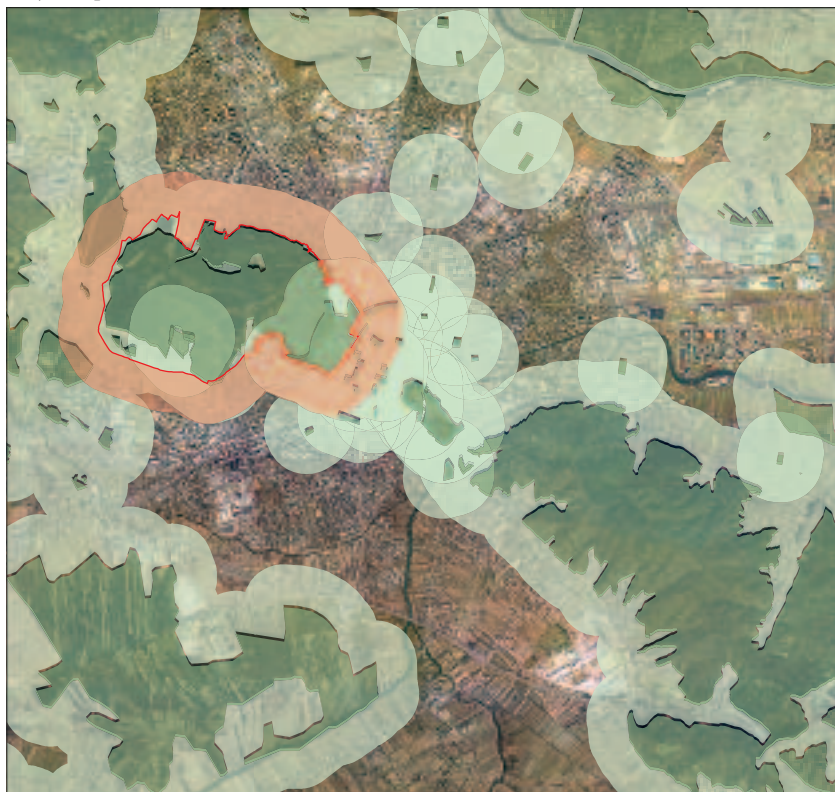
Slika 6: Zelena klina Ljubljane (Generalni plan ... 1965).

svetu in prav to jih je obvarovalo pred pozidavo. Parkovna ureditev je v Tivoliju in mestnih parkih, med katerimi izstopa nedavno odprt Severni mestni park ob Župančičevi jami. Precej manjših parkov je tudi v mestnem središču, na primer Argentinski park, Miklošičev park ter parka Zvezda in Tabor. Poleg teh je precej različno velikih zelenih površin v blokovskih soseskah. Ozelenjena so nabrežja Ljubljanice in pritokov. Precej je tudi drevoredov ob cestah, kot na primer ob Prešernovi cesti. Kmalu naj bi bil urejen tudi drugi največji ljubljanski park v Športnem centru Stožice. Pot je sklenjen zeleni obroč okrog Ljubljane, katerega površina naj bi bila po ocenah za polovico večja od površine parka Tivoli (Kranjc, Simoneti in Vidic 2006).

Urbano širitev mesta so omejila tudi kmetijska zemljišča, ki so se v severnem delu mesta ohranila zlasti zaradi varovanja ljubljanskih vodnih zajetij, na jugu pa zaradi zahtevnejše gradnje na barjanskih tleh, vendar praviloma niso nikjer javno dostopna.

Pred več kot desetletjem (Pirnat 1997) je bilo znotraj ljubljanskega avtocestnega obroča 57 % pozidanih zemljišč, 23 % kmetijskih in rekreacijskih zemljišč ter 20 % nad 5 arov razsežnih gozdov. Na obravnavanem območju je bilo takrat 63 zaplat gozda, večjih od 5 arov, od tega le dve večji od 50 ha (Rožnik s Šišenskim hribom in Golo-

Slika 7: Dostopnost do zelenih površin znotraj avtocestnega obroča. ► str. 28

Legenda

- zelene površine
- 500 m pas okrog zelenih površin
- 500 m pas okrog krajinskega parka
- meja krajinskega parka

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 5000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984,

Dejanska raba tal © MKGP 2004

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

vec). V najnovejšem času se je zaradi intenzivne urbanizacije stanje sicer poslabšalo, vendar podatkov o tem ni.

Na kakovost bivanja oziroma počutje mestnega prebivalstva znotraj avtocestnega obročja odločilno vpliva dostopnost do zelenih površin, kar je pomemben dejavnik kakovosti bivanja v urbanem okolju. Za ugotavljanje dostopnosti do zelenih površin v Ljubljani smo območje omejili z avtocestnim obročem, saj gre znotraj njega za bolj strnjeno pozidavo, tu živijo urbani prebivalci z malo kmetijskimi zemljišči. Upoštevali smo le tiste zelene površine, ki so ljudem javno dostopne, od parkov in urejenih zelenic v mestnem središču, do travnikov in gozdov na mestnem obrobju, kjer je primarna funkcija zemljišč rekreacijska. Kot kriterij ugodne dostopnosti prebivalcev na območju znotraj avtocestnega obročja, ki ga poseljuje skoraj 184.000 ljudi, smo upoštevali razdaljo 500 metrov od zelenih površin. V tem pasu živi kar 51 % oziroma nekaj manj kot 94.000 prebivalcev, če pa razdaljo skrajšamo na 300 m obroču, se delež zmanjša na 33 % (Evidenca hišnih števil 2010). Primerjalno smo izračunali še število prebivalcev, ki živijo v 500 m oddaljenosti od Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, in ugotovili, da jih je skoraj 24.000.

Po nekoliko slabši dostopnosti do rekreacijskih zelenih površin izstopata soseski Jarše in Fužine. Zeleno zaledje je od njiju v povprečju oddaljeno več kot 500 metrov, tako da jih ne moremo šteti med območja z ugodno dostopnostjo. Mestno središče ima v primerjavi z drugimi primerljivimi evropskimi mesti presenetljivo dobro dostopnost do parkov, poleg tega pa ima v zaledju Tivoli z Rožnikom in Šišenskim hribom na eni strani ter Grajski hrib in Golovec na drugi.

5 Zavarovana območja ter krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib

Po definiciji Svetovne zveze za ohranitev narave (The World Conservation Union – IUCN), ki je bila sprejeta na 4. svetovnem kongresu o narodnih parkih in zavarovanih območjih leta 1992 v Caracasu, je zavarovano območje »... *območje kopnega ali morja, namenjeno zavarovanju in ohranjanju biotske raznovrstnosti, naravnih in pripadajočih kulturnih virov, z upravljanjem na podlagi pravnega zavarovanja ali drugih učinkovitih sredstev* ...« (IUCN: Action for ... 1994, citirano po Mikuševi 2006). IUCN razlikuje šest kategorij zavarovanih območij: I – strogi naravni rezervat/naravno območje, II – narodni park, III – naravni spomenik, IV – zavarovani habitati rastlinskih in živalskih vrst, V – zavarovana pokrajina, VI – zavarovana območja naravnih virov.

V Sloveniji opredelitev in varstvo zavarovanih območij določa Zakon o ohranjanju narave. Skladno z njim je sistem varstva narave razdeljen na ohranjanje biotske raznovrstnosti in sistem varstva naravnih vrednot (nekdanja naravna dediščina), vpi-

BOJAN ERHARTIČ

Slika 8: V krajinskem parku se prepletata narava ...

BOJAN ERHARTIČ

Slika 9: ... in človek.

sanih v Register naravnih vrednot. Vendar pa sam vpis v Register naravnih vrednot vrednotam še ne zagotavlja varovanja – zavarovane postanejo šele z aktom o zavarovanju. 4. odstavek 49. člena Zakona o ohranjanju narave (2004) določa, da se za ohranjanje naravnih vrednot lahko ustanovi tudi zavarovano območje ene ali več naravnih vrednot, pri čemer 53. člen zavarovana območja opredeli na ožja (naravni spomenik, strogi naravni rezervat in naravni rezervat) ter širša (narodni park, regijski park in krajinski park). Takšna opredelitev pa se ne ujema povsem s kategorizacijo IUCN. Zavarovano območje lahko ustanovi vlada oziroma pristojni organ ene ali več lokalnih skupnosti, lahko tudi oba skupaj (55. člen). V Zakonu o ohranjanju narave so od 64. do 71. člena podrobneje opredeljene kategorije zavarovanih območij. Ključna kriterija za kategorizacijo sta cilj in namen zavarovanja določenega območja – oboje določa dopustno stopnjo človekovega vpliva. Poglavitni cilji zavarovanja so znanstveno raziskovanje, ohranitev narave, ohranitev rastlinskih in živalskih vrst (genska raznovrstnost), turizem in rekreacija, vzgoja in izobraževanje, raba virov v naravnih ekosistemih po načelih trajnosti ter zagotavljanje kulturnih in tradicionalnih prvin (Skoberne 2004). V Sloveniji je bilo do leta 2011 zavarovanega 12,1 % ozemlja; od tega največji delež (5,7 % celotnega ozemlja Slovenije) odpade na krajinske parke (V. kategorija po IUCN-ovi kategorizaciji). Mednje spada tudi območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba, zato se v nadaljevanju osredotočamo na to kategorijo zavarovanih območij.

Preglednica 2: Pregled zavarovanih območij v Sloveniji (Erhartič 2010).

kategorija	število	površina (km ²)	delež ozemlja Slovenije (%)
širša zavarovana območja			
narodni park	1	838	4,1
regijski park	3	434	2,1
krajinski park	44	1151	5,7
ožja zavarovana območja			
strogi naravni rezervat	1	0,02	0,0
naravni rezervat	52	69,8	0,3
naravni spomenik	1217	155,5	0,8
skupaj	1318	242,3	12,1

Kategorijo krajinski park sta v Zakonu o varovanju narave že leta 1970 opredelila Stane Peterlin in Miro Saje kot »... večje naravno zaključeno pokrajinsko območje s prvobitno ali kultivirano naravo, ki jo odlikujejo naravne znamenitosti ali krajinske

lepote, kulturni spomeniki oziroma spomeniki človekovega dela, ki ji dajejo poseben značaj ter imajo rekreacijski pomen ...» (Mikuš 2006). Definicija se je pozneje spreminjala, po zdaj veljavni zakonodaji pa velja, da je krajinski park »... območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost ...« (Zakon o ohranjanju narave 2004).

V krajinskih parkih je dopuščena največja stopnja človekovega vpliva. Ne gre prezreti, da prav (ustrezna) človekova dejavnost vzpostavlja pokrajinsko raznovrstnost, zaradi katere je območje praviloma sploh izbrano za krajinski park, v nadaljevanju pa pomembno prispeva k ohranjanju značilne kulturne pokrajine. Plut (2008) med cilji varovanja krajinskih parkov izpostavlja njihovo vlogo pri ekosistemskih storitvah, varovanju kulturne dediščine in kulturne pokrajine. Možnost razvoja tovrstnih zavarovanih območij vidi predvsem v izobraževanju, rekreaciji, turizmu in ekološkem kmetijstvu, ki omogoča ohranjanje kulturne pokrajine.

Leta 1984 je bilo območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba z Odlokom o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost opredeljeno kot krajinski park, »... ki predstavlja svojevrstno identiteto mesta Ljubljane, kjer so naravne in kulturne prvine združene v enovit kulturno-krajinski prostor ...« (Odlok o razglasitvi Tivolija ... 1984). Iz 2. člena tega odloka je jasno razvidno, da je bilo območje določeno tako zaradi naravnih kot kulturnih vidikov.

Znotraj krajinskega parka so tudi druga, ožja zavarovana območja. Na območju Malega Rožnika in Mosteca sta naravna rezervata. Gre za mokrišči oziroma reliktni barjanski rastišči redkih vrst, kjer velja strožji varstveni režim. Območje pod Turnom, kjer je klasično nahajališče evropske gomoljčice (*Pseudostellaria europaea*), ima status naravnega spomenika. Tivoli, kjer »... so naravne in krajinske kvalitete v sožitju z objekti kulturne dediščine, ob katerih so nastale prve parkovne zasnove, ki so z zasaditvijo Lattermannovih drevoredov dobile javni značaj...« (Odlok o razglasitvi Tivolija ... 1984), zavzema slabih 10 % površine krajinskega parka in ima status spomenika oblikovane narave. 8. člen odloka izrecno poudarja, da se z vidika namembnosti na območju naravne znamenitosti Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba prepletajo množičnorekreacijska, učno-vzgojna, znanstvenoraziskovalna in kulturno-pričevalna dejavnost, kar dopušča sorazmerno velik vpliv človeka v okolju.

Slika 10: Zavarovana območja, naravne vrednote in kulturna dediščina v krajinskem parku. ►

Legenda

- naravni rezervat
- naravni spomenik
- spomenik oblikovane narave
- naravna vrednota
- naravna vrednota
- kulturna dediščina
- meja krajinskega parka

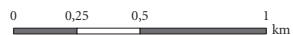
Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

6 Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib v času in prostoru

Območje krajinskega parka ima dolgo in pestro zgodovino. O starejšem dogajanju ni na razpolago niti pomembnejših pisnih niti materialnih virov, zato so se morali zgodovinopisci in antropologi zateči k posredni rekonstrukciji dogajanj. Od 16. stoletja dalje se začne število pisnih in drugih virov hitro povečevati, zato je bilo mogoče pripraviti natančnejše rekonstrukcije časovnih nizov. Iz njih je razvidno, da je bilo parkovno območje v marsičem pomembno tudi za širše slovensko zgodovinsko dogajanje.

6.1 Območje parka do leta 1800

Najstarejša omemba, povezana z območjem Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba, je vodovod, ki je oskrboval rimsko Emono in naj bi bil speljan izpod Šišenskega hriba (Register nepremične ... 2010). Prvi viri, ki kažejo podobo Rožnika, so šele iz

Slika 11: Na Florjančičevem Načrtu Ljubljane iz leta 1744 so na območju zdajšnjega parka Tivoli njive in travniki.

Slika 12: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka do leta 1800. ►

Legenda

objekt

- 1 grad Podturn
- 2 ostanki antičnega vodovoda
- 3 cerkev Marijinega obiskanja

meja zdajšnjega krajinskega parka

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

srednjega veka. Kos (1955) navaja, da so bili na pobočjih Rožnika v 15. stoletju vinogradi, Ovsec (1994) pa dodaja, da se je Rožnik zaradi rdeče ilovnate zemlje sprva imenoval Rusovec; ker Neslovenci tega zemljepisnega imena niso razumeli, so ga napačno prevedli v Rosenbach (Rožni potok). Že leta 1267 naj bi na vzhodnem robu Rožnika (Pergovnik 1995) stal grad Turn, ki ga je leta 1442 porušil celjski grof Ulrik II. (Kos 1955). Lastnik Apfalter je pod razvalinami dal sezidati nov gradič, ki so ga imenovali Podturn in je zamenjal več lastnikov (Škrjanec 1996). Leta 1601 so ga kupili jezuiti (Ovsec 1994).

Rožnik se prvič omenja leta 1507 (Krajevni leksikon Dravske banovine ... 1937). V kupnem pismu iz tega leta je opisano zemljišče, ki sta ga brata Saurau prodala Erazmu Praunwartu in je obsegalo opuščeni grad Turn, pristavo, sadni vrt ter okoliški gozd (Vrhovec 1898). Iz opisa zemljišča je Vrhovec sklepal, da na Rožniku leta 1507 še ni bilo cerkve, sicer bi bila ta zagotovo omenjena. Iz pisma je razbral tudi, da je bilo takrat na Rožniku več posesti. Pozneje je Praunwart večji del kupljenega posestva na Rožniku prodal, manjši del, »na katerem je stala nekdanja nekdanja bolnica«, pa je pred tem njegova takrat že pokojna soproga podarila v dobrodelne namene (Vrhovec 1898). Na vrhu Rožnika naj bi bila že leta 1453 bolnišnica za gobavce (Vrhovec 1898), ki niso smeli priti v stik niti z zdravimi ljudmi niti z drugimi bolniki. To potrjuje tudi Krajevni leksikon Dravske banovine (1937). Nasprotno so se med razsajanjem kuge, ki se je na Kranjskem pojavila v drugi polovici 16. stoletja, na Rožnik zdravi Ljubljanci zatekali na svež zrak (Vrhovec 1898). Morda je bila cerkev, ki jo prvič omenjajo leta 1526, sezidana na zemljišču, podarjenem v dobrodelne namene (Vrhovec 1898; Kos 1955). Sčasoma je postala priljubljena božja pot (Koršič Zorn 2000).

6.2 Zаметki parka Tivoli

Park Tivoli ni nastal po vnaprej zamišljenem načrtu. Za njegov začetek velja ureditev parkovnih površin ob gradovih Podturn (Tivolski grad) in Leopoldsrue (Cekinov grad) (Jančar 2001).

Leta 1713 so jezuiti grad Podturn preuredili ter v okolici uredili nasade in ribnike (Jančar 2001; Škrjanec 1996). Škrjančeva (1996, 1) po Valvasorjevem opisu povzema, da je »... okolica gradu postala prijetno sprehajališče, saj so v naravnem amfiteatru za gradom študentje prirejali gledališke igre ...«. Po razpustitvi jezuitov leta 1773 je grad postal letna rezidenca ljubljanskega škofa (Škrjanec 1996), pozneje pa je zamenjal več lastnikov. Ljubljansko Kazinsko društvo je leta 1835 nad graščino uredilo zabavišče s kavarno in gostilno, ki so ga poimenovali Tivoli (Pergovnik 1995). Med meščani izredno priljubljenega gostišča se je zaradi privlačne zunanosti oprijelo ime Švicarija (Ovsec 1994).

Okrog leta 1720 je dal grof Leopold von Lamberger ob vznožju Šišenskega hriba postaviti grad Leopoldsrue (Jančar 2001). Tudi ta grad je menjaval lastnike, ob koncu 18. stoletja je za kratek čas postal last madžarske rodbine Szögeny. Ljudje so

ARHIV RAZGLEDNIC VIKTORJA TANČIČA

Slika 13: Zasnova parka Tivoli sega na začetek 19. stoletja; posneto pred 2. svetovno vojno iz letala.

DIGITALNI ORTOFOTO

Slika 14: Sodobni posnetek območja parka Tivoli.

ARHIV ZEMLJEPIŠNEGA MUZEJA GIM. ZRC SAZU

Slika 15: Zemljevid Ljubljane iz leta 1829, na katerem so dobro prepoznavni Lattermannovi drevoredi.

ARHIV RAZGLEDNIC VIKTORJA TANCČICA

Slika 16: Tivolski drevoredi na stari razglednici.

Slika 17: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka med letoma 1801 in 1850. ►

Legenda objekt meja zdajšnjega krajinskega parka

1	Cekinov grad	6	kavarna Caffè
2	cerkev Marijinega obiskanja	7	gostilna Pod Rožnikom
3	drevored ob Celovski cesti, do Peruzzijskega vrta pod Cekinovim gradom	8	gostilna Pri Matiji
4	Francoske šance	9	grad Podturn
5	Lattermannov drevored	10	ribnik ob gradu Podturn
		11	Švicarija

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

0 125 250 500
m

ARHIV RAZGLEDNIC VIKTORJA TANČIČA

Slika 18: Na stari razglednici so pod Cerkvijo Marijinega obiskanja obdelovalna zemljišča.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 19: Na sodobni fotografiji je zemljišče pod cerkvijo zatravljeno.

Slika 20: Podobica Rožniške Marije iz leta 1840 z njivami v ospredju (Koršič Zorn 2000).

težko izgovorljivo tuje ime preprosto podomačili v Cekinov grad. Pod njim je bil baročni parterni park, do leta 1820 pa so zasadili tudi drevored ob zdajšnji Celovski cesti do Peruzzijevega vrta pod Cekinovem gradom (Holz 1997). V času Ilirskih provinc je za Cekinovem gradom, na mestu propadajočega hotela Bellevue, stala lesena kavarna Caffee (Ovsec 1994). Ovsec navaja tudi, da so se pod njo vse do Celovške ceste spuščali terasasti vrtovi, Vrhovec (1898) pa poroča, da so se od tam do Zgornje Šiške nizala še druga gostišča. V zvezi s Šišenskim hribom velja omeniti Francoske šance, topovske okope oziroma jame, ki so jih na pobočju leta 1809 za svoje topništvo izkopal Francozi, da so lahko obstreljevali avstrijsko postojanko na Ljubljanskem gradu (Korošec 1991). Zanimiv je tudi podatek, da je bil od izvirov pod Šišenskim hribom do Robbovega vodnjaka speljan vodovod (Vardjan 1994).

Razen manjših parkovnih površin v neposredni bližini obeh gradov so iz Scherrerjevega načrta mesta Ljubljane iz leta 1808 (Korošec 1991) na območju Tivolija razvidni travniki, na območju Rožnika pa gozd. Na načrtu sta vrisana tudi potok, ki je tek el izza gradu Podturn in naprej ob zdajšnji Prešernovi cesti do Mirja, kjer je napajal ribnika (Korošec 1991), ter pot, ki je park pri Cekinovem gradu povezovala z Zoisovimi vrtovi. Mestoma jo je spremljal drevored, zato Vardjan (1994) meni, da je bila ta okoliščina iztočnica pri načrtovanju Lattermannovih drevoredov. Na Reichejevem Načrtu pokrajinskega glavnega mesta Ljubljane z bližnjo okolico iz leta 1829 je že vrisano posestvo z gradičem Rosenbüchel, znanim tudi kot Viderčanov grad pod Rožnikom, po katerem je dobila ime Rožna dolina (Korošec 1991). Ključna za nastanek Tivolskega parka je bila zasaditev Lattermannovih drevoredov, kar se je na pobudo mestne uprave zgodilo leta 1814 (Holz 1997). Drevorede je v času Ilirskih provinc zasnoval francoski inženir Blanchard, poimenovani pa so po avstrijskem guvernerju Lattermannu, ki je poskrbel za njihovo zasaditev. En drevored je povezoval Šiško z Gradiščem in je tek el v smeri sever–jug. Prečkala sta ga radialna drevoreda, ki sta mesto povezovala s Tivolskim gradom. Prvi je potek al od središča pri današnji Pošti ter po zdajšnji Cankarjevi cesti, drugi pa je obraščal Gosposvetsko cesto (Jančar 2001). Ob presečiščih drevoredov so bili rondoji. Jančar navaja, da so bili drevoredi prvotno zasajeni z akacijami, pozneje pa je posebna komisija strokovnjakov predlagala, da so za zamčvirjene travnike primernejši kostanji. Meščani so se v drevoredih radi sprehajali. O njihovi priljubljenosti pričajo tudi Costovi zapisi iz časa Ljubljanskega kongresa, kjer je omenjeno, da so se veličanstva in drugi visoki gostje pogosto sprehajali po Lattermannovih drevoredih, za 20. maj 1821 pa, »... da sta cesar in cesarica razveselila prebivalce Ljubljane z obiskom Lattermannovega drevoreda ...« (povzeto po Holzovi 1997).

Tivolski grad, Cekinov grad in povezovalni Lattermannovi drevoredi so sestavljali skelet pozneje nastalega osrednjega in največjega mestnega parka Tivoli. Po navedbah Ovsca (1994) se je izraz Tivoli prvotno uporabljal za poletno rezidenco (zabavišče s kavarno in gostilno) Kazinskega društva za podturnsko graščino. Okrog

leta 1848 so s tem imenom poimenovali drevorede, pozneje, v drugi polovici 19. stoletja pa se je ime Tivoli preneslo na celotno urejevano območje med Podturnom in Cekinovim gradom, podturnske graščine pa se je sčasoma oprijelo ime Tivolski grad (Ovsec 1994).

Meščani so radi zahajali tudi na Rožnik, kjer so prvotno cerkev porušili in leta 1740 začeli zidati sedanjo, posvečeno Marijinemu obiskanju. Cerkev so leta 1785 zaprli, vendar so jo že naslednje leto znova odprli, ko je cerkovnik Jurij Selan ugodno kupil cerkvenikovo stanovanje na Spodnjem Rožniku, kjer je pozneje njegov sin odprl gostilno Pod Rožnikom, zdaj mnogim bolj znano kot gostilna Čad. Cerkveni gozd pod cerkvijo, ki se je raztezal po južnih pobočjih Rožnika, so leta 1808 razdelili na 8 parcel, ki so jih prodali na javni dražbi. V gozdu so rasli večinoma borovci in smreke, v manjšem delu tudi jelše, hrasti, kostanji in breze (Vrhovec 1898). Gozd na drugi strani hriba si je pridržal šentpetrski župnik. V času Ilirskih provinc je bila cerkev znova zaprta, na prošnjo sosednjih občin pa so jo leta 1814 ponovno odprli. Costa navaja, da so v času Ljubljanskega kongresa leta 1821 do cerkve na Rožniku naredili pot. Ob slovesu cesarja in cesarice sta ta za njeno ureditev podarila 104 goldinarje. Costa ob tem dodaja, da so »*veličanstva Rožnik večkrat obiskala*« (povzeto po Holzovi 1997). Na začetku 19. stoletja so pod cerkvijo na Rožniku odprli gostilno Pri Matiji (Ovsec 1994). Okrog leta 1830 je med Ljubljanci postala priljubljena tudi gostilna Pod Rožnikom (Vrhovec 1898). Iz leta 1840 se nam je ohranila božjepotna podobica Rožniške Marije, na kateri so na obronkih Rožnika v ospredju njive in travniki z drevesi in kozolci, po hribu pa se vije pot, ki vodi do cerkve. Na podobici vidimo, da so bila južna pobočja Rožnika manj gozdnata kot so dandanes.

6.3 Od izgradnje železnice do druge svetovne vojne

Leta 1852 je grad Podturn kupil cesar Franc Jožef I., ki ga je »*prepustil v dosmrtni užitek maršalu Radetzkeu*« (Ovsec 1994). Ta je grad prezidal, okrog njega pa uredil nove poti in nasade, ki jih je odprl za javnost. V bližini je dal postaviti počitniško hišico in hleve (Ovsec 1994). Leta 1856 je grad vrnil cesarju, ki ga je leta 1860 prodal ljubljanskemu županu Costi. Tako je Tivolski grad s pripadajočimi zemljišči postal mestno posestvo (Ovsec 1994). Spomladi 1870 so v parku pred gradom zgradili fontano z vodometom, približno v istem času so na stebriče okrog bazena postavili železne vaze. Stopnišče s štirimi velikimi kipi psov brez jezikov, ki jih je izdelal kipar Fernkorn, je nekoliko starejše (Ovsec 1994).

Jančar (1972) navaja, da je tivolsko območje, z izjemo Cekinovega gradu in njegove okolice, postalo nezazidljiva mestna zelena površina. Leta 1880 so v neposredni bližini Cekinovega gradu z izkopom uredili ribnik, na katerem so poleti čolnarili, pozimi pa je bilo na njem priljubljeno drsališče. Pozneje je Magistrat ribnik prepustil nemškemu društvu Eislaufverein za drsališče (Jančar 2001). Gozdne poti nad Tivo-

Slika 21: Tivolski grad na stari razglednici.

Slika 22: V zadnjih 150 letih sta se rastlinje in namembnost gradu temeljito spremenila.

lijem so speljali leta 1883 (Jančar 1972). Leta 1894 so južno od ribnika uredili drevnico za potrebe mesta, kar velja za začetek Mestne vrtnarije (Jančar 2001). Pod Cekinovim gradom, ki ga je leta 1865 kupila družina Kozler, so v tistem času uredili obsežen prostor, namenjen veselicam (Krajevni leksikon Dravske banovine ... 1937).

V tem času je obravnavano območje doživelo prvi hušji udarec. Leta 1850 se je namreč v sečišče Lattermannovega drevoreda zarezala južna železnica Dunaj–Trst in odrezala tretjino nastajajočega parka (Jančar 2001). S takšno umestitvijo železnice je bila zagotovljena možnost pozidave zemljišča do železnice. S tem je bil Tivoli prvič okrnjen, neposredna povezava mesta s parkom pa je bila prekinjena.

Leta 1897 so na vogalu Prešernove ceste in začetka Lattermannovega drevoreda uredili Bleiweisov park, ki je leta 1908, ko so v njem postavili kip Primoža Trubarja, postal Trubarjev park. V letih 1933–1934 so v njem zgradili pravoslavno cerkev. Leta 1906 je mesto prevzelo ribnik, obnovili so paviljone in postavili čolnarno, vendar je bilo med meščani bolj kot čolnarjenje priljubljeno drsanje. Ljubljancani so se na Rožniku, najraje v bližini Čada in na Francoski poti, pozimi tudi sankali in smučali (Ovsec 1994). Ljubitelji Kneippovega načina zdravljenja so leta 1899 v bližini gostilne Čad postavili kopališče – knajpališče, ki je obstajalo do prve svetovne vojne (Ovsec 1994). Knajpališče naj bi bilo tudi pri Švicariji (Ovsec 2010).

Leta 1908 so na mestu kavarne in gostilne Švicarija po Kochovih načrtih postavili hotel Tivoli, v katerem so se zbirali literati in politiki (Pergovnik 1995). Leta 1933 je za Tivolskim gradom po Plečnikovem načrtu nastalo letno gledališče (Vardjan 1994), na njegovem mestu so pozneje zgradili letni kino. Po Fabianijevih načrtih so leta 1909 ob izteku Cankarjeve ceste postavili likovno razstavišče Jakopičev paviljon (Pergovnik 1995). Na začetku 20. stoletja je Tivoliju nov pečat vtisnil vrtnar Hejnic, ki je oblikoval nasade in jih urejal do smrti leta 1924. Med letoma 1905 in 1910 so na njegov predlog zasadili nove drevorede. Po njegovih načrtih, ki so se zgledovali po baročnih vzorcih, so na tivolskih travnikih uredili tri velike krožne geometrijske parkovne enote, ki pa med seboj niso bile celostno povezane (Jančar 2001).

V tistem času so pod tivolsko graščino poleg novih drevesnih vrst zasadili palme in oleandre (Pergovnik 1995). Za vzdrževanje občutljivih rastlin je mesto leta 1908 dobilo nova rastlinjaka s centralno kurjavo (Vardjan 1994). Okrog leta 1931 (Jančar 1972) je v Tivoliju Mestna vrtnarija po Plečnikovem načrtu uredila promenado. V ta namen so posekali radialni kostanjev drevored, kar je med meščani sprožilo ogorčenje (Jančar 2001). Novo sprehajališče, ki so ga Ljubljancani poimenovali Sahara, je bilo široko 24 metrov in posuto z gramozom. Po sredini promenade so namestili 23 svetilk in ob njenih robovih zasadili topolov drevored. Med nekdanjo traso železnice in Jakopičevim sprehajališčem so po Plečnikovem predlogu uredili trikotni park. V senčnem gozdičku v severozahodnem delu Tivolija je bilo priljubljeno zbirališče upokoencev, imenovano Monte Carlo, na začetku grajskega parka, kjer se zbirajo pti-
ce, pa Tičistan (Ovsec 1994).

ARHIV RAZGLEDNIC VIKTORJA TANČIČA

Slika 23: Zbirališče upokojencev Monte Carlo na stari razglednici.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 24: Priljubljeno zbirališče upokojencev je po sto letih ostalo skoraj nespremenjeno.

ARHIV RAZGLEDNIC VIKTORJA TANČIČA

Slika 25: Nekoč je ob izteku Cankarjeve ceste stal Jakopičev paviljon.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 26: Pozneje se je Jakopičev paviljon moral umakniti prometnicam.

Od leta 1892 so imeli v gostilni na Rožniku sedež kluba ljubitelji gora Piparji (Mikša in Ajlec 2011). Eno od njihovih pravil je bilo, da se morajo v primeru, če ob nedeljah in praznikih ne uspejo obiskati katere izmed slovenskih gora, do 8. ure povzpeti na Drenikov vrh. Če tega niso storili, so morali plačati kazen 10 kron. V enem samem izvodu so izdajali glasilo »Planinski šaljivec, zabavni list za vsakdanje goste na Drenikovem vrhu«, ki so ga lahko člani Slovenskega planinskega društva na sedežu kluba Piparjev prebiral brezplačno, ostali obiskovalci pa le ob plačilu dveh kron. V letih 1910–1917 je v poslopju pod cerkvijo na Rožniku bival Ivan Cankar (Ovsec 1994). Na začetku 20. stoletja je general Drenik na Drenikovem vrhu zgradil gostilno, ki pa ni nikoli obratovala (Pergovnik Cotič 2010). Na mestu stare lesene kavarne in Malega pratra je v prvem desetletju 20. stoletja Anton Zajc zgradil hotel z restavracijo

ARHIV ZEMLJEPISNEGA MUZEJA GIAN ZRAC SAZU

Slika 27: Načrt Ljubljane pred letom 1932.

Slika 28: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka med letoma 1850 in 1941. ►

Legenda

objekt

meja zdajšnjega krajinskega parka

1 bivališče Ivana Cankarja	11 gostilna Pri Matiji	20 Pristava
2 Trubarjev park	12 hotel Bellevue	21 ribnik
3 Cankarjeve breze	13 Jakopičev paviljon	22 sankališče
4 Cekinov grad	14 Južna železnica	23 skakalnica na Galetovem
5 cerkev Marijinega obiskovanja	15 kopališče Ilirija	24 stopnišče s kipi psov brez jezikov
6 čolnarna in paviljon	16 Lattermannov drevored/
Jakopičevo sprehajališče	25 Švicarija/hotel Tivoli
7 drevesnica z rastlinjakom	17 letno gledališče za
Tivolskim gradom	26 Tivolski grad
8 drsališče Ilirija pod Bellevuejem	18 objekt na Drenikovem vrhu	27 Trikotni park
9 fontana z vodometoma pod
Tivolskim gradom	19 pravoslavna cerkev	28 velesejemsko razstavišče
10 gostilna Čad		29 zbirališče upokoencev Monte
Carlo in Tičistan

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

0 125 250 500
m

Bellevue (Ovsec 1994). V letih 1920–1921 so med Celovško cesto in Lattermannovim drevoredom uredili velesejemsko razstavišče s paviljoni, ki je delovalo do jeseni leta 1941.

V tem obdobju so na obrobju parkovnega območja uredili prva telovadišča in igrišča. Med letoma 1897 in 1910 so prostor med šišenskim drevoredom in progo uporabljali za kolesarsko dirkališče, leta 1929 so po načrtih Stanka Bloudka na tem mestu uredili kopališče Ilirija in telovadišče ljubljanskega Sokola. Med svetovnimi vojnami so pod Bellevuejem uredili umetno drsališče Ilirija, kjer so 21. februarja 1932 odigrali prvo hokejsko tekmo (Ovsec 1994). Dodatno telovadišče in teniško igrišče, ki ga je uporabljalo športno društvo Antena, je bilo med letoma 1921 in 1937 na prostoru za železniško progo, ob drevoredu v podaljšku Tomšičeve ulice. Ko je leta 1937 Mestna vrtnarija vzdolž železniške proge urejala promenadno cesto, ki je povezovala Šiško in Rožno dolino, je prometnica prečila Antenin prostor. Leta 1936 so k mestu pridružili gozdna pobočja Rožnika, kjer so od leta 1936 do leta 1938 poti in steze utrdili z gramozom. Leta 1933 so na Galetovem ob Vodnikovih cesti postavili petnajstmetrsko smučarsko skakalnico, kjer je bilo že leta 1935 državno prvenstvo v smučarskih skokih (Ovsec 1994).

6.4 Od druge svetovne vojne do ustanovitve krajinskega parka leta 1984

V eni izmed parkovnih enot Hejnicove ureditve so ob tivolskem ribniku leta 1942 po načrtih Kobeta uredili otroško igrišče, pri tem pa uničili znaten del kostanjevega drevoreda. Istega leta je 22. in 23. februarja italijanska okupacijska vojska Ljubljano vklenila v obroč bodeče žice, kar je bil edinstven primer v Evropi. Mejo okupirane Ljubljane zdaj poznamo kot Pot, bolj znano je nekdanje ime Pot spominov in tovarništva. Del Poti prečka tudi območje Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. V času okupacije je Tivoli z Rožnikom Ljubljančanom zagotavljal zelo pomembne zelene površine, saj niso mogli neovirano zapustiti mesta.

Po vojni so v tivolski park postavili številne skulpture. Tako je na primer za prvi svobodni 1. maj leta 1946 nad igriščem že stal tivolski pastirček (Pergovnik 1995), ki je pozneje postal simbol RTV Slovenija. Med bolj znanimi spomeniki je tudi Cankarjev spomenik iz leta 1948, ki stoji na poti proti Cerkvi Marijinega obiskanja. Istega leta je bila po delu preučevanega območja speljana Pionirska železnica, ki je obratovala do leta 1954. Povezovala je Rožno dolino in Koseze, kjer je bila končna postaja z remizo. Zdaj je na delu njene trase urejena kolesarska steza.

Območje Tivolija je tudi v tem obdobju doživelo okrnitve. Na mestu strelišča pod Rožnikom so zgradili Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, zdajšnji Gozdarski inštitut Slovenije. V Tivolskem gradu so do začetka prenove leta 1967 živeli najemniki (Ovsec 1994). Stanovanja in ateljeji so bili tudi v hotelu Tivoli. V Cekinovem gradu je leta 1955 našel prostor Muzej ljudske revolucije in narodnoosvobodilne borbe,

BOJAN ERHARTIČ

Slika 29: Hala Tivoli je pomembno torišče ljubljanskega športa.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 30: Pokrito kopališče se globoko zajeda v park Tivoli.

pozneje preimenovan v Muzej novejšje zgodovine. Južno od njega so v letih 1958–1959 zasnovali mednarodni fenološki vrt. Hotel Bellevue je leta 1953 prevzela gostinska šola (Ovsec 1994). Marca 1951 so s Kolodvorske ulice pod Rožnik preselili živalski vrt. Še usodnejši za park sta bili zelo boleča prestavitve železnice leta 1961 in ureditev nove obvozne ceste med Tržaško in Gosposvetsko cesto, kar je še najbolj prizadelo Jakopičev paviljon, ki so ga morali odstraniti, in Jakopičevo sprehajališče; popolnoma je osamilo Plečnikov Trikotni park, ki se je znašel med cesto in železnico, ter, kljub podhodom, dodatno oslabilo povezavo mesta s parkom. Istega leta so podrli velesejmske paviljone ob Celovski cesti in prostor preuredili v parkirišče (Pergovnik 1995). Ob Cekinovem gradu so postavili umetno drsališče, ob katerem so leta 1963 zgradili upravno poslopje, leta 1965 pa dogradili veliko športno Halo Tivoli. Pozneje so se jim pridružili še pokrito kopališče, zgrajeno leta 1973, ter razna igrišča in zabavišča.

Okrog leta 1950 so na območju Šišenskega hriba na novo zgradili znamenito Galetovo skakalnico, ki pa so jo po letu 1962, ko je bila na njej zadnja tekma, postopoma opustili (Ovsec 1994). Leta 1970 je Smučarski skakalni klub Ilirija v Mostecu zgradil malo, 20-metrsko skakalnico, leta 1972 pa še večjo, 55-metrsko plastično skakalnico (medmrežje 5). Na drugi strani hriba je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja podjetje Agrostroj za preizkušanje vodnih črpalk za namakanje z vodo zalilo opuščeni glinokop. Nastal je Koseški bajer, največje vodno telo krajinskega parka (Bertok in Podgornik 2004).

Ti posegi so v javnosti sprožili polemike o pomenu in vrednosti območja Tivolija z Rožnikom za mesto. Leta 1972 je Jančar s sodelavci po naročilu Skupščine mesta Ljubljana pripravil celovit program ureditve Tivolija. V njem je zapisal, da je Rožnik najpomembnejši mestni gozd, ki ga bo treba skupaj s Tivolijem začeti urejati na način, da bo celotno območje obiskovalcem nudilo možnosti za različne načine gibanja, počitka in igre (Jančar 1972). S središčno lego v mestnem prostoru je Tivoli z Rožnikom po drugi svetovni vojni postajal čedalje bolj cenjena naravna dobrina, pomembna za celotno Ljubljano. Da bi to območje zavarovali pred različnimi interesi in nadaljnjimi posegi, je bil leta 1984 sprejet Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost.

Iz kratkega pregleda razvoja območja krajinskega parka je razvidno, da se je tivoljski del začel razvijati iz zasebnih parkovnih površin, ki so sčasoma postale javne. Najbolj intenzivno obdobje oblikovanja parka je bilo 19. stoletje. Konec 19. stoletja in večji del 20. stoletja je rasel pomen razvedrilnih dejavnosti, kar se je manifestiralo v ureditvi velesejma, športnih objektov, pa tudi otroških igrišč. Ob tem Vardjan (1994) opozarja, da se nespornost, katere dejavnosti, v kakšnem obsegu in s kakšno namemb-

Slika 31: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka med začetkom druge svetovne vojne in letom 1984, ko je bil razglašen krajinski park. ►

Legenda objekt meja krajinskega parka

1 bazen Tivoli	12 kopališče Ilirija	23 športno igrišče
2 Cankarjeve breze	13 Moderna galerija	24 Švicarija/hotel Tivoli
3 Cekinov grad	14 nova trasa železnice	25 zbirališče upokojencev Monte Carlo in Tičistan
4 cerkev Marijinega obiskovanja	15 otroško igrišče	26 Tivolski grad
5 gostilna Na Rožniku	16 parkirišče	27 Trikotni park
6 gostilna Pod Rožnikom	17 pravoslavna cerkev	28 Trubarjev park
7 Gozdarski inštitut Slovenije	18 Pristava	29 vrtnarija
8 Hala Tivoli	19 ribnik	30 Živalski vrt Ljubljana
9 hotel Belleuve	20 sankališče	
10 igrišče	21 skakalni center Mostec	
11 Jakopičevo sprehajališče	22 stolp skakalnice na Galetovem	

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

0 125 250 500
m

nostjo umeščati v Tivoli, vlečejo že od leta 1897, ko so v parku uredili kolesarsko dirkališče. Upoštevat je treba tudi dejstvo, da je objekte paviljonskega tipa mogoče razmeroma zlahka, hitro in poceni odstraniti, zidanih objektov, kakršna je Hala Tivoli, pa ne.

7 Temeljne značilnosti krajinskega parka

Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib se razprostira na severozahodnem obrobju Ljubljane. Obsega mestni park Tivoli ter parkovna gozda Rožnik in Šišenski hrib v skupni površini 459 ha. Zelena oaza s severne, vzhodne in južne strani popolnoma omejujejo pozidana zemljišča, le na zahodni strani se območje v zelenem pasu povezuje s širšim zaledjem Polhograjskega hribovja, žal pa ekološki koridor prereže trasa zahodnega dela ljubljanske obvoznice. Krajinski park lahko v grobem razčlenimo na vzhodni, osrednji in zahodni del.

V vzhodnem delu je park Tivoli, ki je lep primer oblikovane narave s površino 43 ha. Čeprav je po svojem položaju in namembnosti mestni park, je obenem tudi prehodno, blago vzpenjajoče se območje med središčem mesta in hribovitim Rožnikom.

Največji del krajinskega parka sestavlja osrednji gozdni del, ki se nad središčem Ljubljane dviga do 130 m visoko. 288 ha veliko območje je precej razgibano. Njegove najvišje vzpetine so Šišenski hrib (429 m, ponekod je navedena višina 430 m), Rožnik (394 m), Cankarjev vrh (388 m), Tivolski vrh (387 m) in Debeli hrib (374 m). Med njimi je okrog kilometer dolga dolina Mosteca, ki se izteka proti Koseškemu bajerju. Osrednje območje omejujejo park Tivoli, Cesta 27. aprila, Večna pot, Matjanova pot, ulica Pod hribom, Vodnikova cesta, ulica Pod gozdom in Celovška cesta.

Za zahodni del krajinskega parka velja območje zahodno in jugozahodno od Večne poti, ki je dokaj uravnano in znatno nižje, saj se spušča v dolino potoka Glinščice in njenega pritoka Pržanca. 128 ha veliko območje sicer zvečine porašča gozd, vendar je tudi precej odprtega prostora. Zahodna meja parka poteka v glavnem po Poti, dobrih 30 km dolgem rekreacijskem obroču okrog Ljubljane, z močno kulturnozgodovinsko noto (Kranjc, Simoneti in Vidic 2006). Krajinski park, katerega meja v tem delu sledi popolnoma reguliranima Pržancu in Glinščici, vključuje okrog 2200 m Poti: na razdalji slabih 1700 m po njej poteka meja parka, dobrega pol kilometra pa je je znotraj zavarovanega območja. Pri Biotehniški fakulteti se južna meja krajinskega parka priključi Večni poti, s tem da je iz parka izvzeto večje območje stanovanjskih objektov severno od prometnice. Severna meja poteka od Koseškega bajerja, ki je v celoti znotraj parka, do vznožja vzpetin, iz parka pa sta izvzeti območji stanovanjske soseske Mostec ter hiš ob ulici Pod hribom in Vodnikovi cesti. Nato meja krajinskega parka poteka ob Celovski in Tivolski cesti, ob stadionu Ilirija (celoten kompleks

BOJAN ERHARTIČ

Slika 32: Zahodni del krajinskega parka prečka urejena Pot.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 33: V zahodnem delu parka je tudi na novo urejen Koseški bajer.

letnega telovadišča in odprtega bazena je zunaj krajinskega parka) in naprej ob železnici ter Bleiweisovi cesti do trase Ceste 27. aprila, ki se nadaljuje v Večno pot.

Vzpete dele krajinskega parka sestavljajo slabo prepustni permokarbonski skrilavci, peščenjaki in konglomerati, ki so malo odporni na mehansko preperevanje, zato so potoki ponekod vrezali strme grape. Nižje dele krajinskega parka prekrivajo različni, deloma karbonatni nanosi Save, Ljubljanice in Glinščice (Osnovna geološka ... 1974).

Podnebje je celinsko, z največ padavinami v poletnih in jesenskih mesecih. Povprečna letna višina padavin je okrog 1350 mm, povprečna letna temperatura 9,7° C. Posledica kotlinske lege so zmanjšana vetrovnost, pogosto pojavljanje megle, ta se v Ljubljani v dolgoletnem povprečju pojavi v kar 150 dneh na leto, in temperaturni obrat, dejavniki, ki vplivajo na povečanje onesnaženosti ozračja (Senegačnik 1996).

Večji vodotoki so Mostec, ki teče v Koseški bajer, iztok iz bajerja ter ob robu krajinskega parka Pržanec in Glinščica. Zaradi skromnih prispevnih površin vodotoki z Rožnika v poletnih mesecih večinoma presahnejo. Na gričevnatih pobočjih so večinoma ohranjeni v naravnem ali naravi podobnem stanju, v položnejših in urbaniziranih predelih pa so kanalizirani in biotsko osiromašeni (Bertok in Podgornik 2004). Na obravnavanem območju sta dve večji stoječi vodni telesi ter veliko manjših mokrišč. Ribnik Tivoli ima značaj parkovnega jezera, s katerim upravlja Ribiška družina Barje (medmrežje 2; Lešnik 2003). Za turistično-rekreativne namene je urejen tudi Koseški bajer. Z njim upravlja Ribiška družina Dolomiti in ima status športnoribolovnega revirja, v katerem lahko lovijo ribe skladno s predpisi.

Širše obrobje krajinskega parka je na vodonosniku Ljubljanskega polja in Ljubljanskega barja. Podtalnica na Ljubljanskem polju je od 4 do 30 m globoko, odvisno od vodostaja reke Save. Smer njenega toka je od severozahoda proti jugovzhodu, hitrost pa od nekaj metrov do nekaj deset metrov na dan (Rejec Brancelj, Smrekar in Kladnik 2005). Na vzhodnem obrobju obravnavanega območja je podtalnica Ljubljanskega polja »obogatena« z vodo, ki priteče s Šišenskega hriba, kar ji daje poseben pečat. Ni naključje, da je bila tu pred skoraj 150 leti ustanovljena ena glavnih slovenskih pivovarn, katere temelj še vedno predstavlja voda posebne kakovosti. Od leta 1995 se ta voda trži pod blagovno znamko Zala (medmrežje 6).

Krajski park Rožnik, Tivoli in Šišenski hrib je kljub bližini mestnega središča, gosto pozidani okolici in številnim obiskovalcem biotsko zelo pester. Njegov vzpeti del po večini porašča samoniklo gozdno rastlinje, ki ga sestavljajo kisloljubni gozdovi hrasta gradna in pravega kostanja, gozd bukke z rebrenjačo ter gozd rdečega bora z borovnico (Jogan 2003). Med drevesnimi vrstami so najštevilčnejše smreka, rdeči bor, bukev, graden, dob, kostanj in črna jelša (DOPPS 2005, citirano po Načrtu upravljanja ... 2008). Z analizo letalskih posnetkov smo ugotovili, da gozdovi pokrivajo 341 ha

Slika 34: Glavni deli krajinskega parka, druga zavarovana območja v njem in pozidana območja. ►

Legenda

 gozdni osrednji del

 zahodni del

 Tivoli/spomenik
oblikovane narave

 naravni rezervat

 naravni spomenik

 Pot

 stavbe po evidenci hišnih številk

 meja krajinskega parka

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

oziroma 74 % površine krajinskega parka. V njegovem osrednjem delu med Tivolijem in Večno potjo je delež gozda še bistveno večji, kar 92 %.

Na celotnem območju krajinskega parka je znanih več kot 400 rastlinskih vrst (Jogan 2003). Z botaničnega vidika je območje znano kot klasično nahajališče evropske gomoljčice (*Pseudostellaria europea*), na zavarovanih območjih Malega Rožnika in Mosteca pa so rastišča močvirske in barjanske flore. Na obeh območjih je bilo skupaj popisanih 183 vrst, od tega 13 ogroženih, med drugim šaši, munci, rosika, pasji zob, močvirska ter barjanska vijolica in druge (Načrt upravljanja ... 2008).

Doslej je bilo na 40 najdiščih evidentiranih 10 vrst dvoživk. O njihovem močnem selitvenem koridorju med prezimovališči, mrestišči in poletnimi bivališči pričajo množični povozi dvoživk na cestah znotraj parka, zlasti na Večni poti med Biološkim središčem in odcepom za Mostec (Lešnik 2003). Številne vrste dvoživk in dele njihovega življenjskega prostora pravno varujejo Rdeči seznam in različne konvencije. V Sloveniji so vse vrste dvoživk zavarovane kot naravne znamenitosti.

Ena izmed pomembnih kakovosti krajinskega parka je bogata vrstna sestava ptic; v gnezditvenem obdobju jih je bilo v parku popisanih 68 vrst (DOPPS 2005, citirano po Načrtu upravljanja ... 2008). Glavni razlogi za tolikšno raznovrstnost so pestri habitatni tipi: gozd z različno zmesjo listavcev in iglavcev ter velik delež starega drevja, park, vodne površine in urbano okolje. Tako so v parku zastopane popolnoma gozdne vrste, vrste, značilne za naselja, vodne vrste ter vrste mozaične kulturne pokrajine. Med najbolj ogroženimi vrstami v Sloveniji v krajinskem parku gnezdiyo čapljica, zelena žolna in veliki skovik (DOPPS 2005, citirano po Načrt upravljanja ... 2008).

Znotraj krajinskega parka ni večjih strnjeno pozidanih delov naselja ali gospodarskih organizacij, katerih delovanje bi bilo odvisno od izkoriščanja naravnih virov parkovnega območja. Največje število stanovanjskih objektov je v južnem delu parka, v okolici gostilne Pod Rožnikom (Čad). V neposredni bližini je stavba Gozdarskega inštituta Slovenije, nekaj sto metrov proti jugozahodu pa je ob Glinščici vrtnarija Herz-mansky.

V južnem delu krajinskega parka zaseda precej prostora razpršen kompleks raziskovalno-izobraževalnih ustanov nastajajočega Biološkega središča, ki ga sestavljajo Živalski vrt Ljubljana, Biotehniška fakulteta in Nacionalni inštitut za biologijo. V prihodnje naj bi se jim pridružila še Prirodoslovni muzej Slovenije in velik Botanični vrt Univerze v Ljubljani (Butina 2009). Slednji že od časa Ilirskih provinc deluje ob Ižanski cesti, a so zaradi prostorske stiske (razprostira se na vsega dveh hektarih) že pred več kot dvema desetletjema sprejeli odločitev o dodatni lokaciji nasproti živalskega vrta, ki pa še vedno ni v celoti uresničena (Bavcon 2010a). Nov botanični vrt naj bi se razprostiral med Večno potjo in Glinščico (Erhartič 1988).

Slika 35: Razprostranjenost gozda v krajinskem parku. ►

Legenda

- gozd
- gozd s posebnim namenom
- meja krajinskega parka

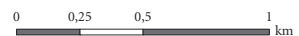
Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

BOJAN ERHARTIČ

Slika 36: Živalski vrt je tudi pomembno izobraževalno središče.

ARHIV VIKTORJA TANČIČA

Slika 37: Nekoč je bila v hiši na Drenikovem vrhu tudi gostilna.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 38: Dandanes Drenikov vrh kliče po ureditvi, skladni s smernicami varstva narave in kulturne dediščine.

Živalski vrt Ljubljana je na zdajšnji lokaciji ob Večni poti že od leta 1951. Razprostira se na 20 hektarih in ima 6,5 km sprehajalnih poti. V njem domuje okrog 500 živali iz približno 120 vrst (medmrežje 7). Živalski vrt ni zgolj zbirka živih živali, ampak tudi pomembno izobraževalno, naravovarstveno, raziskovalno in turistično središče (Butina 2009; Mihelič 2010).

Nad živalskim vrtom se vzpenja Cankarjev vrh, ena bolj obiskanih točk gozdnega dela parka. Poimenovan je po književniku Ivanu Cankarju (1876–1918), ki je živel v prvem nadstropju tamkajšnje gostilne, kjer je Mestni muzej Ljubljana uredil Cankarjevo spominsko sobo. Na vrhu Rožnika nad hišo stoji Cerkev Marijinega obiskanja, na nasprotni strani cerkve pa je na livadi prostor za različne prireditve. Med njimi sta morda najbolj znani tradicionalno vsakoletno praznovanje praznika dela in ob začetku poletja podelitev literarne nagrade Kresnik, katere nagrajenec ima čast, da prižge kres (medmrežje 8).

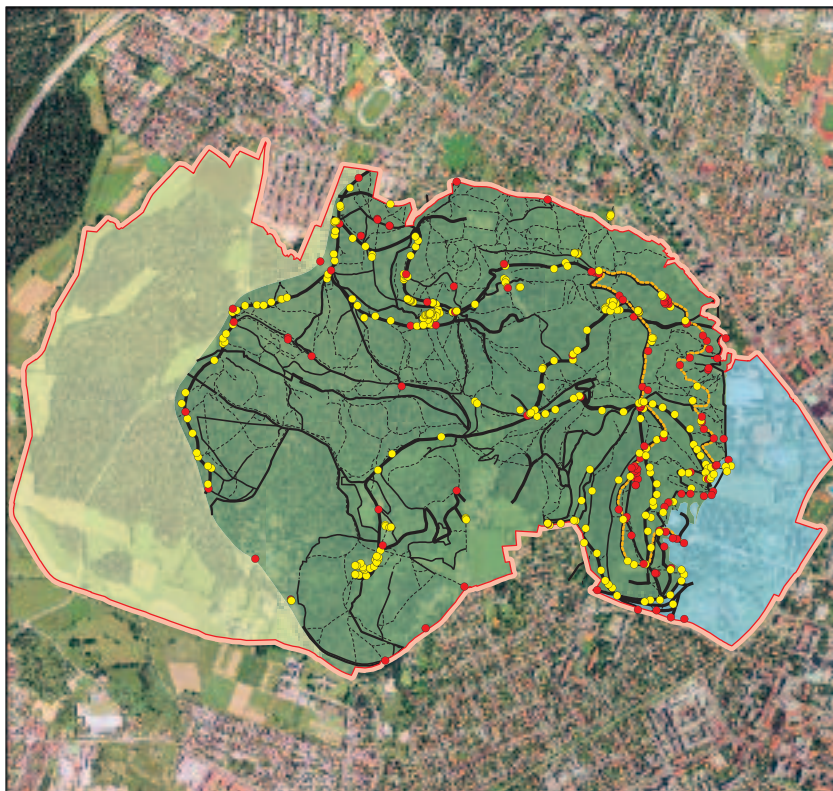
Posamezne stanovanjske hiše in drugi objekti so raztreseni tudi po Drenikovem vrhu in Šišenskem hribu. V objektu na Drenikovem vrhu so bile do zdaj različne dejavnosti, od vojaške opazovalne baze, dejavnosti komunalnega podjetja in socialnega stanovanja. Pred dobrim desetletjem je bila posest vrnjena denacionalizacijskim upravičencem, ki so objekt brez dovoljene ceste prodali zasebniku, saj se je Mestna občina Ljubljana odrekla predkupni pravici. Maja 2010 je Ministrstvo za okolje in prostor lastniku izdalo odločbo za gradnjo dveh stanovanjskih vil s šestimi stanovanji, s čimer pa se ne strinja Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (Pergovnik Cotič 2010).

V gozdnem osrednjem delu krajinskega parka je precej objektov tudi v Mostecu. Športno-rekreacijski center Mostec razen smučarskih skakalnic ponuja še tekaške steze, balinišče ter gostinski objekt s prostori za piknik in otroškim igriščem. Na bližnjem Debelem vrhu je vodno zajetje.

Največ poti je v Tivoliju, pa tudi v gozdnem delu krajinskega parka nad njim. Med številnimi sprehajalnimi potmi, ki so prepletene v parku, moramo posebej izpostaviti Jesenkovo pot, poimenovano po botaniku in genetiku Franu Jesenku (1875–1931), ki si je prizadeval za zaščito ljubljanskega Tivolija pred pozidavo. Pot se začne ob poti Pod turnom, kjer stoji Jesenku posvečen spominski kamen, poteka po pobočju Rožnika in konča pri Tivolskem gradu. Čeprav tri kilometre dolga Jesenkova pot predstavlja le del krajinskega parka, lahko obiskovalec na njej spozna 30 različnih drevesnih vrst (Tavčar 2006; Veber 2010).

Skupna dolžina vseh poti v osrednjem delu krajinskega parka je okrog 85 km, kar je skoraj 300 metrov na hektar. Asfaltnih cest in tlakovanih poti v osrednjem delu ni. Preostale ceste, steze in poti smo razdelili v 4 kategorije: makadamskih cest je 13,3 km, širših neutrjenih poti 13,2 km, peščenih poti 15,0 km in stez 43,3 km.

Slika 39: Zemljevid poti in druge prometne infrastrukture v gozdnem osrednjem delu krajinskega parka. ►

Legenda

	makadamska cesta		gozdni osrednji del		klop
	peščena pot		zahodni del		kažipot, informacijska tabla
	širša neutrjena pot		Tivoli		meja krajinskega parka
	steza				
	Jesenkova pot				

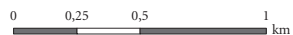
Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

Sodobna zasnova parka Tivoli temelji na treh velikih kostenjavih drevoredih in Jakopičevem sprehajališču (medmrežje 9). Park, v katerem je zastopanih več kot 80 vrst dreves, so v 20. stoletju dopolnjevali z različnimi objekti športno-sprostitutvene narave. Med starejšimi objekti – vsi so nastali na robu parka Tivoli – velja omeniti Tivolski grad, kjer je našel prostor Mednarodni grafični likovni center. V njem je kavarna s teraso z lepim pogledom na mesto. Na Jakopičevem sprehajališču že nekaj let prirejajo odmevne fotografske razstave na prostem. V dotrajani stavbi Švicarije za Tivolskim gradom je zdaj nekaj stanovanj. Preostali objekti so bodisi v severnem bodisi v južnem delu mestnega parka.

V severnem delu izstopa Cekinov grad, v katerem je Muzej novejše zgodovine Slovenije. Propadajoča stavba nekdanjega gostinskega objekta Bellevue je zunaj krajinskega parka, tako kot tudi letno kopališče Ilirija, zgrajeno po načrtih Stanka Bloudka. Po Bloudku so pozneje poimenovali športni park pod Cekinovem gradom, kjer so igrišča za tenis, mini golf, košarko, kotalkališče, balinišče ter otroško igrišče.

Južno od Cekinovega gradu je mednarodni fenološki vrt, ustanovljen v letih 1958–1959. Komisija za agrometeorologijo pri Svetovni meteorološki organizaciji je leta 1953 zaradi poenotenje meril za fenološka opazovanja v vseh svojih članicah sklenila urediti mednarodne fenološke vrtove, ki omogočajo primerjavo razvoja rastlin na evropski ravni. V njih preučujejo zakonitosti periodičnih pojavov (faz) v razvojnih ciklih rastlin in živali ter ugotavljajo njihovo odvisnost od okoljskih dejavnikov (medmrežje 10; medmrežje 11).

Največji gostinsko-rekreacijski kompleks znotraj parka je leta 1965 zgrajena Hala Tivoli, s katero upravlja Športno rekreacijski center Tivoli, krajše Zavod Tivoli. Velika ali Ledena dvorana, namenjena predvsem hokejskim in košarkarskim tekmam, po prenovi leta 2000 sprejme približno 6000 ljudi, Mala dvorana pa ima po prenovi leta 1995 4050 sedežev (medmrežje 12). Pod dvorano je manjša okrepčevalnica Hot Horse, znana po »horseburgerjih«.

Na južnem robu parka Tivoli je manj objektov. Ob Cesti 27. aprila je vrtnarija Rast, ki je del Komunalnega podjetja Ljubljana. Zraven so uredili manjši botanični vrt z rastlinjakom. Kmalu po osamosvojitvi Slovenije je na tem mestu zrasel rožni vrt ali vrt vrtnic. Leta 2007 je bil prenovljen, junija 2010 pa dopolnjen s 160 novimi vrstami, med katerimi je tudi prva izvorno slovenska sorta vrtnice, poimenovana Prešeren (medmrežje 13; medmrežje 14). Vrtnice, rastlinjak, in sredozemske rastline skupaj s knjižnico pod krošnjami, otroškim igriščem, tivolskim ribnikom in gostinskim objektom bogatijo ta del Tivolija.

Med ostalimi aktivnimi in opuščenimi objekti v krajinskem parku je treba omeniti še star stolp nekdanje Galetove skakalnice, vojaški objekt na vrhu Šišenskega hriba, številna zaklonišča (eno večje ob Cesti 27. aprila, kjer gojijo šampinjone, ter več manjših) in vodohran na Tivolskem vrhu (Načrt upravljanja ... 2008).

V krajinskem parku je okrog 30 objektov kulturne dediščine. Register nepremične kulturne dediščine gozdni del parka obravnava kot kulturno krajino, park Tivoli pa

ARHIV VIKTORJA TANČIČA

Slika 40: Prvotna gostilna Švicarija je prerasla v imeniten hotel Tivoli.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 41: Za zdaj nekdanj privlačen objekt nezadržno propada.

ARHIV VIKTORJA TANCČIČA

Slika 42: Prvotno je bilo Jakopičevo sprehajališče tesno povezano z mestnim središčem, kjer se je neposredno navezovalo na Cankarjevo cesto.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 43: Kljub poznejši odrezanosti zaradi izgradnje železniške proge in obvozne Tivolske ceste je Jakopičevo sprehajališče postalo priljubljeno fotografsko razstavišče.

Slika 44: Ena od informacijskih tabel v krajinskem parku.

kot vrtno arhitekturno dediščino. Pot ima status memorialne dediščine. Prav vsi objekti so v vzhodnem delu parka – v Tivoliju in na Rožniku (cerkev, gostilna s Cankarjevo spominsko sobo, Cankarjev kip) ter pod njim (poslopje Gozdarskega inštituta Slovenije, vila Marija Vera, medvojno skrivališče v hiši Mare in Franja Romiha). V park Tivoli segata tudi območje dediščine, imenovano »arheološko najdišče Ljubljana«, in trasa antičnega vodovoda pod Šišenskim hribom. Status kulturne dediščine imajo Cekinov grad s parkom, Tivolski grad (v registru imenovan дворец Tivoli), Pristava ob Tivolskem gradu, Švicarija, lokacija nekdanjega Letnega gledališča za Tivolskim gradom ter okrog 15 kipov, spomenikov in spominskih plošč (Register nepremične ... 2010).

V letih 2003 in 2004 je takratni Zavod za varstvo okolja Mestne občine Ljubljana na vseh vstopih v Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib postavil 34 tabel, ki obiskovalce seznanjajo z dejstvom, da vstopajo na območje zavarovanega krajinskega parka. Na tablah so tudi informativni piktogrami, ki opozarjajo na pravila obnašanja. Na večjih križiščih v parku je enajst usmerjevalnih znakov, ki nakazujejo smeri gibanja na zavarovanem območju (medmrežje 15).

Na bolj obiskanih točkah stoji deset informativnih tabel z zemljevidom zavarovanega območja, ki obiskovalca opozarjajo na posebnosti, značilnosti in vrednote v krajinskem parku, kakršne so na primer reliktno nahajališče močvirske in barjanske vegetacije na območju Malega Rožnika in Mosteca, klasično nahajališče evropske

gomoljčice, vodne površine, ki so pomemben življenjski prostor nekaterih redkih in ogroženih vrst (medmrežje 15). Obiskovalec se lahko seznani z vrstami živali, ki živijo v gozdu, kot tudi z dediščino, ki jo predstavlja parkovno oblikovano območje Tivolija. Obiskovalci so posebej opozorjeni na Jesenkovo gozdno učno pot (medmrežje 15).

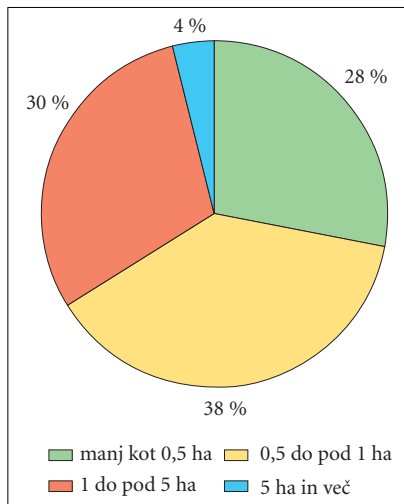
8 Parkovni uporabniki

Urbani gozdovi so zaradi bližine ter socialnih in ekoloških funkcij, ki jih nudijo, nenadomestljiv rekreacijski prostor meščanov. Ker so v tovrstnem, »rekreacijskem« konceptu lastniki gozdov pogosto zapostavljeni, začenjamo poglavje o uporabnikih Krajinskega parka Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib prav z njimi.

8.1 Lastniki zemljišč

Zadравčeva (2004) navaja, da je 56 % gozdne posesti na Rožniku v zasebni lasti. Razdeljena je med okrog 340 lastnikov, med katerimi jih dobra polovica z gozdom ne gospodari. Z anketiranjem je ugotovila, da ima le desetina vprašanih prihodek od gozda. Polovica lastnikov je starih nad 60 let, skoraj vsi (97 %) pa so gozd na Rožniku podedovali.

Gozdna posest je majhna in zelo razdrobljena: dve tretjini lastnikov ima manj kot hektar gozda, slaba tretjina med en in pet hektarov, več kot 5 ha pa poseduje le sla-

Slika 45: Velikost zasebne gozdne posesti (Zadravec 2004).

ba dvajsetina vprašanih. Slaba polovica lastnikov gozda živi v neposredni bližini krajinskega parka (v peš razdalji do pol ure). Dve petini jih obiskuje rožniške gozdove zelo redko, le nekajkrat na leto ali celo nikoli. Redno – nekajkrat na teden – jih tja zahaja četrtnina, občasno, to je od enkrat na teden do enkrat na mesec, pa dobra tretjina. Sečnjo jih izvaja 16 %, sanitarno sečnjo pa 29 %. Kot najpogostejše razloge za neizvajanje sečnje navajajo, da za to niso usposobljeni (37 %), da tega fizično ne zmorejo (24 %) in dejstvo, da sečnja zanje ni ekonomsko zanimiva (22 %).

Avtorica pri navezanosti oziroma odnosu do gozdne posesti na Rožniku ugotavlja enakovredno zastopana nasprotna pola: na eni strani je 45 % anketirancev, ki so pripravljeni prodati svojo lastnino, na drugi pa je 42 % takih, ki jo želijo ohraniti (Zadravec 2004). Čampa (1993) navaja, da 33 % vprašanih lastnikov zelenega pasu v Ljubljani želi svoj gozd prodati ali zamenjati. Žižkova (2010) meni, da bi morala občina odkupiti ali najeti gozdne parcele na Rožniku; to mnenje pa deli tudi 41 % vprašanih obiskovalcev Rožnika. Čas je pravi, saj obstoječa starostna struktura lastnikov nakazuje bližnji prenos zemljiškega lastništva na mlajšo generacijo, kar lahko povzroči nadaljnji porast števila lastnikov in še večjo posestno razdrobljenost Rožnika. Posledično bi bila otežena prizadevanja tako stroke pri celostnem gospodarjenju z gozdovi kot občine pri povečevanju deleža javnih urbanih gozdov (Zadravec 2004).

Zdravčeva je lastnike gozdov vprašala tudi za mnenje o obiskovalcih. Izpostavili so neprimerno obnašanje obiskovalcev in potrebo po njihovem izobraževanju. Mnogo jih je menilo, da je gozd preobremenjen z obiskovalci, pa tudi, da si želijo več samostojnosti pri usklajevanju javnih interesov. V nadaljevanju je bila ovrednotena težnja, da je treba omejiti nabiranje sadežev v gozdu (Zadravec 2004). Najbolj moteče dejavnike, ki jih povzročajo obiskovalci gozdov, je med lastniki zelenega pasu Ljubljane podrobneje ugotavljal tudi Čampa (1993). Ugotovil je, da so zlasti problematični vandalizem, rekreacija, nespoštovanje lastnine in motorizacija.

8.2 Obiskovalci parka

V primerjavi z lastniki zemljišč so številčno bistveno močnejša skupina uporabnikov parka obiskovalci. Uradnih podatkov ali ocen, koliko ljudi dnevno ali letno obišče Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, ni na razpolago, zato smo jih pridobili s štetji obiskovalcev v letih 2009 in 2010.

Največ, 23.431 obiskovalcev smo zabeležili 23. maja 2010, od tega 14.857 na 14 vstopnih točkah v krajinski park. Nekaj obiskovalcev parka se nam je zagotovo »izmuznilo« skozi manjše vhode, prav tako v štetje niso zajeti obiskovalci, ki so vstopili pred 9. uro zjutraj ali po 19. uri zvečer. Glede na dolžino dneva (sončni vzhod ob 5.22, zahod ob 20.36, (medmrežje 16) ocenjujemo, da je teh lahko več kot tisoč.

Slika 46: Lastništvo zemljišč v krajinskem parku. ►

Legenda

- javna last
- zasebna last
- meja parcele
- meja krajinskega parka

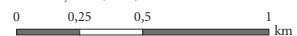
Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000, Digitalni zemljiški kataster © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005, 2009;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

Preglednica 3: Obisk krajinskega parka na posameznih števnih mestih po letnih časih.

šteavno mesto

1	vhod v Mostec nasproti nogometnega igrišča
2	prehod in križišče pri tabli Naravni rezervat Mali Rožnik
3	vhod na Pot pri Koseškem bajerju
4	vhod za Tivolskim gradom
5	vhod v Tivoli v podhodu pod železniško progo pred Jakopičevim sprehajališčem
6	vhod na križišču ceste in vrhu stopnic nad gostilno Pod Rožnikom (Čad)
7	križišče pod cerkvijo na Cankarjevem vrhu
8	križišče pri mostičku v Mostecu, 300 m pred skakalnicami
9	križišče na Francoskih šancah pod Šišenskim hribom
10	vhod v Tivoli pri pokritem kopališču
11	vhod v Tivoli pri nadvozu nad Cesto 27. aprila
12	vhod med Študentskim naseljem in vrtnarijo (pri zaklonišču)
13	vhod nasproti Oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete
14	vhod na Pot s povezovalne ceste Večna pot–Brdo
15	stranski vhod v Mostec
16	zahodni vhod z ulice Pod hribom
17	vzhodni vhod z ulice Pod hribom
18	vhod za Halo Tivoli
	skupaj

Med njimi prednjačijo rekreativni tekači in sprehajalci s psi. Majska nedelja, ko smo izvedli štetje, je bila lepa, a so temni oblaki sredi dneva gotovo zmanjšali popoldanski obisk, za katerega ocenjujemo, da bi vsaj dosegel, če ne presegel dopoldanskega.

Dnevni ritem obiska ob vikendih kaže, da obiskovalci krajinskega parka prihajajo v dveh valovih. Spomladi in jeseni je dopoldanski višek med 10.30 in 12.30, nižek pa okrog 14. ure, ko se obiskovalci vrnejo domov h kosilu in k počitku. Predvidevamo, da bi poletno štetje pokazalo podobno sliko, saj se obiskovalci izognejo tudi dnevnim vročini. Popoldanski višek je med 15.30 in 17. uro, spomladi je raztegnjen vse do 18. ure. Spomladanska viška trajata okrog 3 ure, medtem ko sta januarska krajša in pomaknjena proti sredini dneva. V vseh letnih časih je čez dan največje zatišje med poldrugo in poltretjo uro.

september 2009			januar 2010			maj 2010		
vstop	križišče	skupaj	vstop	križišče	skupaj	vstop	križišče	skupaj
833	–	833	935	–	935	1.199	–	1.199
–	925	925	–	471	471	–	1.352	1.352
1.196	–	1.196	875	–	875	1.370	–	1.370
548	–	548	634	–	634	634	–	634
2.144	–	2.144	1.064	–	1.064	2.586	–	2.586
882	–	882	719	–	719	918	–	918
–	1.414	1.414	–	1.207	1.207	–	2.010	2.010
–	2.027	2.027	–	1.283	1.283	–	2.934	2.934
–	2.114	2.114	–	1.868	1.868	–	2.278	2.278
–	–	–	–	–	–	2.289	–	2.289
–	–	–	–	–	–	1.461	–	1.461
–	–	–	–	–	–	389	–	389
–	–	–	–	–	–	329	–	329
–	–	–	–	–	–	1.033	–	1.033
–	–	–	–	–	–	1.616	–	1.616
–	–	–	–	–	–	396	–	396
–	–	–	–	–	–	135	–	135
–	–	–	–	–	–	502	–	502
5.603	6.480	12.083	4.227	4.829	9.056	14.857	8.574	23.431

V spomladanskih mesecih je štetje med tednom pokazalo, da med delavniki dopoldanskega viška ni in zatišje vlada vse do pol četrte ure. Izrazit višek je uro krajši kot tisti ob pomladanskih nedeljah in doseže vrhunec okrog 17. ure. Med tednom je zjutraj, dopoldan in sredi dneva tri- do petkrat manj obiskovalcev kot ob nedeljah, medtem ko se lahko popoldanski višek ob delavnikih približa nedeljskemu obisku.

Na podlagi opazovanja številčnosti obiska v drugih lepih nedeljah ocenjujemo, da je zgornja meja obiska krajinskega parka blizu 20.000 obiskovalcev na dan. Pri tem niso upoštevani niti posebni dogodki (prvomajsko praznovanje na Rožniku, masovna srečanja v Mostecu, velike športno-zabavne prireditve v Hali Tivoli) niti obiskovalci živalskega vrta. V nedeljo, 23. maja, je Živalski vrt Ljubljana obiskalo 3334 ljudi (otrok

Slika 47: Gibanje števila obiskovalcev čez dan v izbranih dnevih.

do drugega leta starosti ne beležijo; Mihelič 2010). Naj spomnimo, da obe dvorani v Hali Tivoli sprejmeta dobrih 10.000 gledalcev.

Med vstopnimi točkami v krajinski park je bil 23. maja z 2586 zabeleženimi vstopi pričakovano najbolj obiskan vhod v Tivoli v podhodu pred Jakopičevim sprehajališčem. Tesno mu je sledil vhod v Tivoli pri pokritem kopališču (2289 vstopov). Med bolj obremenjenimi so še vhod v Tivoli pri nadvozu nad Cesto 27. aprila, oba vhoda v Mostec ter oba vstopa na Pot. Največ obiskovalcev torej vstopa v krajinski park iz mestnega središča. V gozdni osrednji del parka vstopajo skozi Tivoli in Mostec. Mnogo se jih zadržuje tudi na delu Poti, ki predstavlja zahodno mejo parka. Na drugi strani preseneča majhen obisk s severne, šišenske strani, kar delno pripisujemo neurejenim dostopnim potem. Na dveh najbolj obremenjenih vstopnih točkah v park iz ulice Pod hribom je bilo zabeleženih le 531 vstopov. Z izjemo ceste za gostilno Pod Rožnikom (Čad) se na Rožnik poda precej malo obiskovalcev tudi z Večne poti na južni strani

Slika 48: Ob lepih nedeljah je Tivoli natrpan z obiskovalci.

parka. Na treh poteh med živalskim vrtom in Gozdarskim inštitutom Slovenije smo v vsem dnevu zabeležili le 329 vstopov. Majhno obiskanost z južne strani pripisujemo predvsem pomanjkanju parkirnih mest v tem delu parka in manjši rekreativni potrebi prebivalcev Rožne doline, ki imajo ob stanovanjskih hišah vilskega tipa lastne zelene površine.

Zaradi velikih razlik smo obisk razčlenili po prostorskih enotah Tivoli, gozdni osrednji del krajinskega parka in Pot. Uporabili smo korigirane vrednosti: števno mesto na Francoskih šancah, na primer, ni vhod v krajinski park, a je bilo zabeleženo kot vhod v gozdni del parka, če je obiskovalec prihajal iz Tivolija. S tem je sicer prišlo do delnega podvajanja, vendar smo lahko tako najlažje ugotavljali razlike med posameznimi območji. Čeprav je Tivoli na videz precej bolj obiskan kot vzpeti, gozdni del, je analiza pokazala, da sta območji približno enako obiskani. V parku Tivoli smo 23. maja zabeležili 6336 obiskovalcev, v osrednjem gozdnem delu krajinskega parka pa 6214. Razlike so seveda v gostoti, saj Tivoli meri le 43 ha, površina vzpetega dela parka med Tivolijem in Večno potjo pa je 288 ha. Približno enakovredno obiskanost parka Tivoli in gozdnega dela krajinskega parka potrjujejo izsledki ankete. Tako mestni park kot vzpeti del krajinskega parka vsaj nekajkrat na mesec obiše približno polovica vprašanih. Verlič (2006) navaja precej večjo pogostnost obiskov: kar 70 % obiskovalcev gozda v katastrski občini Zgornja Šiška (Rožnik, Šišenski hrib, Mostec) naj bi v park zahajalo vsaj enkrat tedensko, četrtina pa vsakodnevno! Razlika je verjetno posledica okoliščine, da je Verlič v raziskavi anketiral izključno obiskovalce

gozdnega prostora. Zahodni del s Potjo med Kosezami in Brdom je bistveno manj obiskan kot preostala dela krajinskega parka. Pri tem ni nepomembno, da gre v bistvu za eno samo pot, zato je njena obremenjenost z obiskovalci kljub temu velika.

Preglednica 4: Pogostnost obiskovanja posameznih delov krajinskega parka (v odstotkih; N=300).

	gozdni osrednji del	Tivoli	zahodni del
vsakodnevno	6	7	1
nekajkrat tedensko	16	17	5
nekajkrat mesečno	25	27	21
nekajkrat letno	30	37	30
enkrat letno ali redkeje	23	12	43

Največ, 41 % registriranih obiskovalcev je v Tivoli vstopilo skozi podhod pri Jako-pičevem sprehajališču, 36 % pri pokritem kopališču Tivoli in 23 % čez nadvoz nad Cesto 27. aprila. V gozdni del krajinskega parka je skoraj polovica obiskovalcev vstopila v Mostecu, s 15 % sledi vstop po stopnicah ali cesti za gostilno Pod Rožnikom (Čad) in po zaključnem delu Jesenkove poti za Tivolskim gradom. Začetek Jesenkove gozdne učne poti je kot vhod v gozdni osrednji del parka uporabilo le okrog 300 oziroma 5 % obiskovalcev. Med enajstimi števnimi mesti vstopov v osrednji del krajinskega parka se je za najmanj obremenjenega z vsega 99 vstopi izkazal prehod skozi naravni rezervat Mali Rožnik. Ta podatek zagotovo razveseljuje naravovarstvenike.

Med septembrskim nedeljskim štetjem smo na 9 kontrolnih točkah popisali 12.083 oseb. Če jih interpoliramo na 18 točk, dobimo približno 18.500 vnosov; od tega je okrog 12.400 vstopov v park, preostale smo zabeležili na križiščih. Januarja smo v parku našli 9056 oziroma slabih 13.900 oseb, če registrirane vstopne preračunamo na 18 kontrolnih točk. Število vstopov v krajinski park na izbrano januarsko nedeljo ocenjujemo na okrog 9300. Preseneča podatek, da je zimski obisk v določenem časovnem intervalu (med 15.00 in 15.30) enakovreden jesenskemu in spomladanskemu, med 12.30 in 13.30 ga celo preseže! Največji januarski obisk smo zabeležili na vhodih v Mostec in za Tivolskim gradom, kar pripisujemo zimskim športnim aktivnostim, zlasti sankanju. Tudi sankajska proga od Francoskih šanc proti parku Tivoli, ki ji Ljubljanačani pravijo Francoska, je bila izjemno dobro obiskana, saj je bila konec januarja 2010 snežna odeja v Ljubljani debela skoraj pol metra (Naše okolje 2010). Največje zimsko zmanjšanje obiskovalcev glede na ostala štetja smo zaznali v parku

Slika 49: Obremenjenost vhodnih mest v krajinski park.

Legenda

4 števno mesto
— meja krajinskega parka

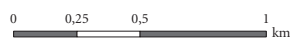
Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

Tivoli (podhod pri Jakopičevem sprehajališču), kar priča o dvojem: da je Tivoli namenjen zlasti sprehodom, ki so pozimi manj »priljubljeni«, in da je za uživanje mnogih »zimskih radosti« potrebna višinska razlika. Sklepamo, da večina sankočev ne privleče sani peš iz mesta, temveč se v park pripeljejo z avtomobilom in parkirajo na parkirišču Tivoli.

Podobno kot večina rekreacijskih dejavnosti v naravi ima tudi obiskovanje krajinskega parka dva letna viška, spomladanskega in jesenskega. Zaradi vročine in dopustov v visokem poletju ter zaradi nizkih temperatur in kratkega dneva pozimi je takrat obisk manjši. Občasno se poveča ob nekaterih praznikih in/ali prireditvah (veliki šmaren, sankanje s Francoskih šanc) ter seveda ob lepem vremenu, saj so tako rekoč vse aktivnosti v naravi povezane s primernim vremenom. Upoštevati je treba, da med slovenskimi mesti Ljubljana ne slovi po ravno lepem vremenu. V obdobju 1991–2000 je imela povprečno kar 145 dni z dežjem na leto (medmrežje 17).

Ker smo skušali oceniti letni obisk krajinskega parka, smo tri štetja opravili tudi med tednom. Ugotovili smo, da je obisk okrog trikrat manjši kot nedeljski, kar pripisujemo hitremu življenjskemu ritmu ter službenim in drugim obveznostim Ljubljančanov. Z večkratnim štetjem na treh kontrolnih točkah med 10. in 18. uro smo ugotovili povprečno 664 vstopov. Če vrednost preračunamo na vseh 14 vstopnih točk, lahko sklepamo, da je krajinski park med tednom obiskalo v povprečju dobrih 5000 oseb. Vsa štetja ob delovnikih so bila izvedena v »povprečnem« vremenu (malo sonca, precej oblačnosti, izjemoma kakšna kaplja dežja), a v spomladanskem času, zato ocenjujemo, da je v drugih letnih časih povprečni dnevni obisk parka za okrog tretjino manjši, kar bi pomenilo, da čez leto vsak delovni dan krajinski park obišče dobrih 3500 ljudi.

Na podlagi terenskega opazovanja smo ocenili, da je pozimi povprečni nedeljski obisk za okrog 30 % manjši od tistega, ki smo ga zabeležili s štetji v drugih letnih časih. Pozimi se torej ob nedeljah v krajinskem parku zadržuje približno 6000 ljudi, v drugih letnih časih pa okrog 9500. S terenskim ogledom smo prišli do ugotovitve, da je sobotni obisk za okrog četrtno manjši od nedeljskega. S pomočjo večkratnega štetja, opazovanja in izračuna smo torej prišli do ocene, da Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib letno obišče okrog 1.750.000 obiskovalcev. V to številko niso zajeti obiskovalci živalskega vrta in Hale Tivoli ter parkirišč Tivoli I in Tivoli II. Živalski vrt Ljubljana povprečno letno obišče četrtn milijona obiskovalcev (Mihelič 2010).

Za načrtovanje rekreacije in rekreacijske infrastrukture je nujno poznavanje najpomembnejših oblik rekreacijskih dejavnosti, saj so nekatere oblike bolj in druge manj zahtevne, lahko pa se med seboj celo izključujejo ali tako zelo motijo, da je prizadeta kakovost rekreacije (Anko 1987). Glavna oblika rekreacije, ki smo jo ugotovili na območju parka, je s 73 % udeležencev hoja. Sledi kolesarjenje s 13 % rekreativcev, 7 % je tekačev. Rezultati anketiranja se zelo dobro ujemajo s terenskim popisom, le da sta druga in tretja najpogostejša rekreacijska oblika zamenjani: 13 % anketiranih običajno teče, 10 % pa jih kolesari. Ker je bila anketa izvedena proti koncu zime sklepamo,

BOJAN ERHARTIČ

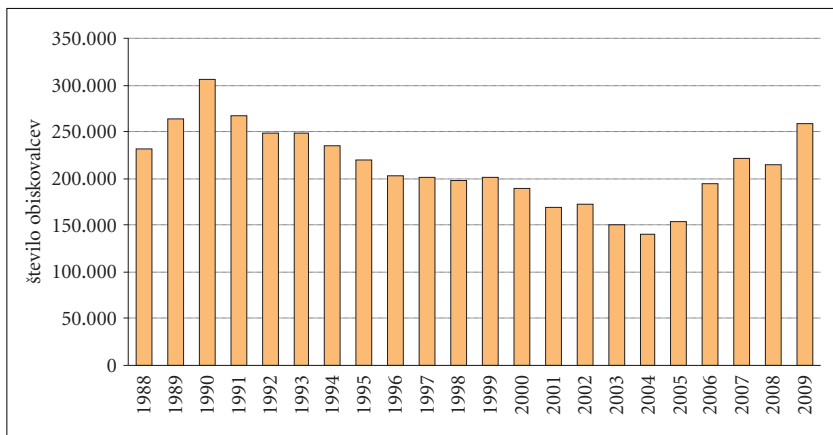

Slika 50: V gozdnem osrednjem delu krajinskega parka sta med najbolj obiskanimi točkami Mostec ...

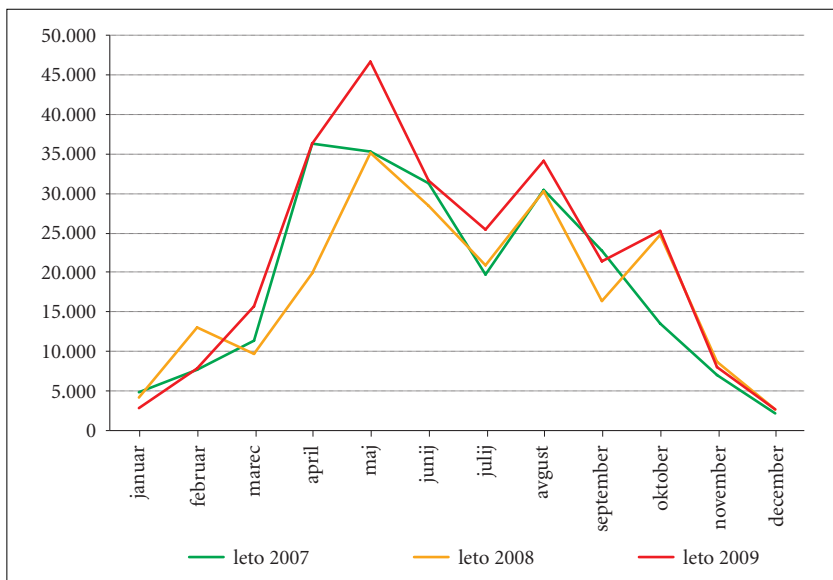
BOJAN ERHARTIČ

Slika 51: ... in Cankarjev vrh.

Slika 52: Gibanje števila obiskovalcev Živalskega vrta Ljubljana v zadnjih 20 letih (Mihelič 2010).

Slika 53: Mesečni obisk Živalskega vrta Ljubljana v letih 2007, 2008 in 2009 (Mihelič 2010).

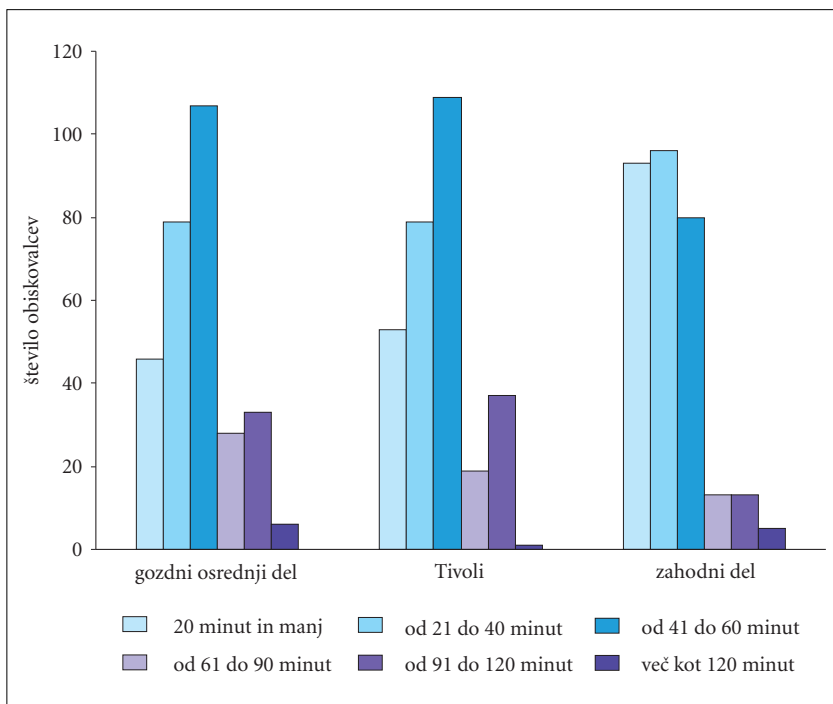

Slika 54: Na Poti je najpogostejša oblika rekreacije kolesarjenje.

da mnogo vprašanih še ni pomislilo na kolesarjenje. Verlič (2006) navaja, da je v gozd v katastrski občini Zgornja Šiška 68 % obiskovalcev prišlo zaradi sprehoda, 20 % zaradi teka, precej manj pa zaradi kolesarjenja, gostinske ponudbe ali nabiranja plodov.

Med posameznimi deli krajinskega parka so precejšnje razlike. V gozdnem delu je hoja najpogostejša oblika rekreacije treh četrtin obiskovalcev, v parku Tivoli to velja za dve tretjini, na Poti pa le za 40 % tamkajšnjih obiskovalcev. Na odseku Poti se je s 43 % zastopanostjo kot najpogostejša oblika rekreacije izkazalo kolesarjenje. Med kolesarji je priljubljen tudi park Tivoli, saj je bila kar četrtnina popisanih obiskovalcev na kolesu, čeprav je kolesarjenje v tem delu krajinskega parka prepovedano. Najmanj kolesarjev je v vzpetem delu krajinskega parka, najverjetneje zaradi večjih strmin in odsotnosti urejenih kolesarskih stez. Tek je najmanj pogost v Tivoliju (2 %), bolj v vzpetem svetu (10 %), še najbolj pa na Poti (13 % obiskovalcev). Obiskovalcev s psi je bilo v krajinskem parku manj kot 5 %. Med njimi tekom leta ni zaznati posebnih odstopanj, saj živali rabijo sprehod ne glede na letni čas. Pozimi je sicer v parku manj psov, a je tudi manj obiskovalcev. Zanimiva je ugotovitev, da je pozimi kar 60 % psov spušenih, medtem ko jih je v drugih letnih časih precej več na povodcu; spušenih pa je le dobra tretjina. Ob majskem štetju, ko smo zabeležili skoraj tisoč psov, jih je bilo najmanj, 13 % spušenih v parku Tivoli, v preostalih delih krajinskega parka pa kar 40 %! Sprehajanje s psi, ki niso na povodcu, je lahko problematično tako za naravo, zlasti za divjad, kot za druge obiskovalce.

Zanimalo nas je tudi, koliko časa se obiskovalci povprečno zadržujejo na zavarovanem območju. Z anketiranjem smo ugotovili, da sta si glede na ta kazalnik Tivoli in gozdni del parka zelo podobna; v gozdnem osrednjem delu parka se obiskovalci zadržujejo le za odtenek dlje. Na obeh območjih je največ, 37 % takšnih, ki so v parku slabo uro (od 41 do 60 minut), sledijo takšni, ki obiščejo park za od 21 do 40 minut, njim pa takšni, ki parkovno območje zapustijo prej kot v 20 minutah. Ljudi, ki bi se v krajinskem parku zadrževali več kot 2 uri, je zelo malo, kar potrjuje domnevo, da je krajinski park zlasti rekreacijsko območje, kjer si Ljubljancani skušajo na hitro »napolniti baterije«. V krajinski park prihajajo ljudje iz vseh delov mesta, največ iz bližnje Šiške (27 %) in, zanimivo, nekoliko bolj oddaljenega Bežigrada (19 %), kjer primanjkuje vzpetin. Iz Centra in z Viča, ki krajinski park obrobata z vzhodne in južne strani, prihaja 18 % oziroma 15 % vprašanih obiskovalcev območja. Prebivalci Most in Rudnika so zastopani z okrog 10 %. Povsem drugačno sestavo obiskovalcev ima živalski vrt, saj je bilo pred njim skoraj tri četrtine vprašanih iz drugih koncev Slovenije.

Slika 55: Povprečni čas zadrževanja obiskovalcev v krajinskem parku (N = 300).

BOJAN ERHARTIČ

Slika 56: Med večjimi problemi krajinskega parka je neurejeno parkiranje, zaradi katerega se uničuje gozdna podrast.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 57: Parkirna zmeda pred vhodom v živalski vrt.

Preglednica 5: Število popisanih vozil 23. maja 2010 po popisnih lokacijah.

Tivoli							
ob 9. uri		ob 12. uri		ob 15. uri		ob 18. uri	
skupaj	162	od 9. ure	50	od 9. ure	41	od 9. ure	10
	162	na novo	434	od 12. ure	70	od 12. ure	20
		skupaj	484	na novo	254	od 15. ure	60
skupaj	1303			skupaj	365	na novo	202
						skupaj	292

Večna pot (ob Študentskem naselju)							
ob 9. uri		ob 12. uri		ob 15. uri		ob 18. uri	
skupaj	26	od 9. ure	16	od 9. ure	12	od 9. ure	11
	26	na novo	32	od 12. ure	20	od 12. ure	16
		skupaj	48	na novo	18	od 15. ure	16
skupaj	180			skupaj	50	na novo	13
						skupaj	56

gostilna Pod Rožnikom (Čad)							
ob 9. uri		ob 12. uri		ob 15. uri		ob 18. uri	
	12	od 9. ure	4	od 9. ure	1	od 9. ure	0
skupaj	12	na novo	82	od 12. ure	16	od 12. ure	6
		skupaj	86	na novo	37	od 15. ure	5
				skupaj	54	na novo	27
skupaj	190					skupaj	38

živalski vrt (vsa parkirišča)							
ob 9. uri		ob 12. uri		ob 15. uri		ob 18. uri	
	55	od 9. ure	13	od 9. ure	10	od 9. ure	8
skupaj	55	na novo	435	od 12. ure	43	od 12. ure	1
		skupaj	448	na novo	298	od 15. ure	38
				skupaj	351	na novo	167
skupaj	1068					skupaj	214

Pot							
ob 9. uri		ob 12. uri		ob 15. uri		ob 18. uri	
	10	od 9. ure	1	od 9. ure	1	od 9. ure	0
skupaj	10	na novo	4	od 12. ure	0	od 12. ure	0
		skupaj	5	na novo	6	od 15. ure	2
				skupaj	7	na novo	5
skupaj	29					skupaj	7

Mostec (vsa »parkirišča«)							
ob 9. uri		ob 12. uri		ob 15. uri		ob 18. uri	
	58	od 9. ure	39	od 9. ure	21	od 9. ure	20
skupaj	58	na novo	109	od 12. ure	22	od 12. ure	14
		skupaj	148	na novo	140	od 15. ure	94
				skupaj	183	na novo	133
skupaj	650					skupaj	261

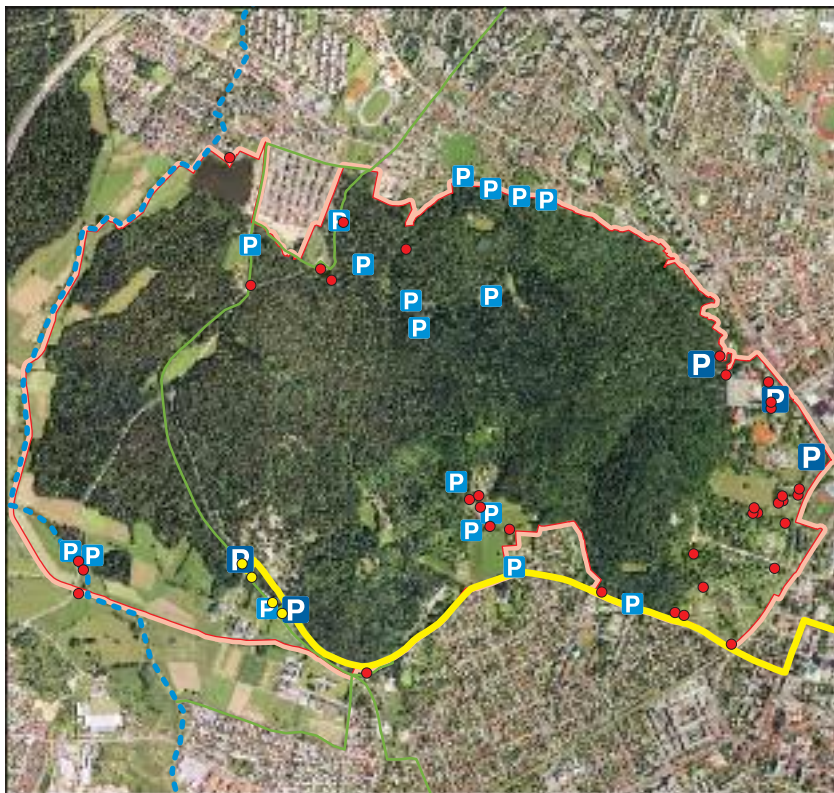
Pod hribom							
ob 9. uri		ob 12. uri		ob 15. uri		ob 18. uri	
	8	od 9. ure	4	od 9. ure	4	od 9. ure	4
skupaj	8	na novo	5	od 12. ure	1	od 12. ure	1
		skupaj	9	na novo	4	od 15. ure	3
				skupaj	9	na novo	9
skupaj	43					skupaj	17

SKUPAJ							
ob 9. uri	331	ob 12. uri	1228	ob 15. uri	1019	ob 18. uri	885

Slika 58: Prometna ureditev v krajinskem parku. ► str. 86

Slika 59: Gibanje obiskovalcev krajinskega parka 23. maja 2010 na izbranih križiščih.

► str. 87

Legenda

P	neurejeno parkirišče	●	prepoved za vsa vozila	—	meja krajinskega parka
P	urejeno parkirišče	●	dovoljeno za vsa vozila razen koles		
—	proga mestnega avtobusa				
—	kolesarska pot				
- - -	Pot				

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

Legenda

manj kot 500 obiskovalcev	9 števno mesto
od 500 do 1000 obiskovalcev	meja krajinskega parka
več kot 1000 obiskovalcev	

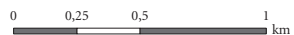
Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

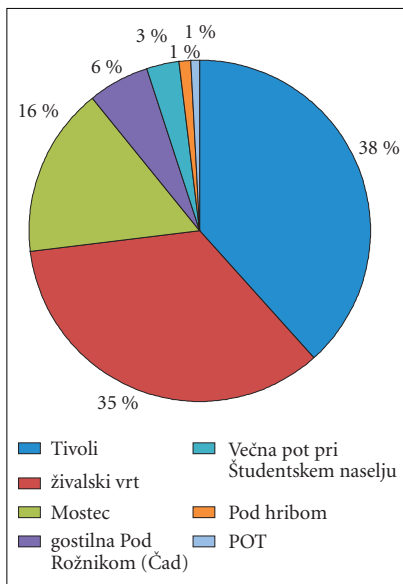
Kljub precejšnji bližini se kar 45 % vprašanih poda v krajinski park z avtomobilom ali motorjem. 27 % jih pride peš, 18 % s kolesom in le 10 % z javnim prevoznim sredstvom. Tiste, ki se pripeljejo z avtobusom, čaka še nekaj hoje, saj ni niti do parka, kaj šele po njem speljane nobene proge mestnega avtobusa. Ne glede na prevozno sredstvo največ anketiranih obiskovalcev rabi od doma do zavarovanega območja od 16 do 30 minut, 36 % jih lahko pride do parka v od šestih do 15 minutah, »srečnežev«, ki imajo krajinski park tako rekoč pred vrati, pa je 5 %. 16 % vprašanih rabi do parka več kot pol ure. Dokaj dolg čas potovanja od doma do parka pripisujemo dejstvu, da je bila polovica anket izvedena na Prešernovem trgu, torej ne le med uporabniki krajinskega parka, pa tudi zelo slabi prometni infrastrukturi v parku.

V celotnem krajinskem parku sta samo dve urejeni parkirišči. V Tivoliju je 450 parkirnih mest (medmrežje 18), pri živalskem vrtu pa 120 (Mihelič 2010). Na obeh je 23. maja parkiralo tri četrtine obiskovalcev, ki so se v park pripeljali z osebnimi vozili. Ta dan smo v parku zabeležili 3475 vozil, od tega največ, 1228, ob 12. uri. V štirih štetjih smo našli 2745 različnih vozil, saj so bila nekatera parkirana dalj časa in smo jih zabeležili večkrat. Ugotovili smo, da je 80 % vozil parkiranih manj kot 3 ure, a so med posameznimi deli parka precejšnje razlike. Največ vozil je bilo za daljši časa parkiranih na nekdanji razširitvi cestišča ob Cesti 27. aprila; predvidevamo, da so lastniki vozil študenti iz Študentskega naselja. Pri živalskem vrtu je za manj kot 3 ure parkiranih 86 % vozil. Na tej lokaciji se je v enem dnevu izmenjalo skoraj 1000 vozil. Živalski vrt je priljubljen cilj družinskih izletov, saj je bilo na parkirišču kar 85 % anketiranih skupaj z družino. Zaskrbljujoč je podatek, da je ob konicah na urejenem delu parkirišča le četrtina vozil. Če bi bila parkirišča urejena, bi bila pripravljena plačati parkirnino nekaj več kot polovica vprašanih. Prav tako dobra polovica bi bila pripravljena uporabljati mestni avtobus, če bi ta krožil okrog Rožnika in Šišenskega hriba vsaj na vsake pol ure.

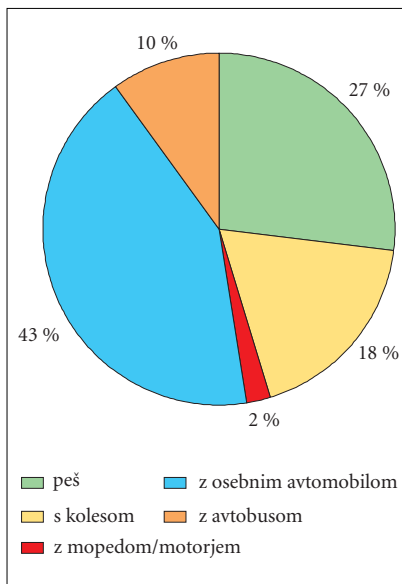
Anketiranje obiskovalcev, ki so v park prišli z avtom, je pokazalo tudi, da se ti običajno zadržujejo na območju, kjer so parkirali. Zaskrbljujoč je zlasti precejšen delež obiskovalcev, ki so se pripeljali z vozilom v gozdni osrednji del parka (7 %). Močno izstopa Mostec, saj se je majske nedeljo skozi glavni vhod pripeljalo 689 oziroma 23 % obiskovalcev. Ti so parkirali nekje ob cesti, ki vodi proti skakalnicam, saj je bilo pri naslednji kontrolni točki – mostičku – »vozačev« le še 5 %.

Ugotovili smo, da je krajinski park pri obeh spolih približno enako priljubljen. Največ (44 %) obiskovalcev je starih med 15 in 35 let, s 36 % zastopanostjo sledijo pripadniki starostne skupine od 36 do 65 let. Starejših od 65 let je le 6 %, saj starostniki daljših sprehodov ne zmorejo brez vmesnih postankov, v parku pa primanjkuje klopi (Kranjec Menaše 2010; Kurinčič Mikuž 2010).

S popisom smo skušali ugotoviti tudi najpogostejše oblike druženja obiskovalcev. Od tega so namreč odvisne dinamika, vedenjske značilnosti, potrebe po infrastrukturi, (ne)združljivost različnih oblik rekreacije ... (Anko 1987). Ocenjevanje skupin

Slika 60: Delež parkiranih vozil po popisnih lokacijah (N = 2745).

Slika 61: Način potovanja od doma do krajinskega parka (N = 300).

je bilo seveda subjektivno, tako kot tudi ocenjevanje nekaterih drugih parametrov (starost, obutev). Popis obiskovalcev je razkril, da je v krajinskem parku četrtina obiskovalcev samih, četrtina v paru, četrtina je družin, 18 % jih pride v park s prijateljem, 7 % pa v večjih skupinah.

Da bi ugotovili, za kakšno obliko rekreacije je najbolj privlačen Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, smo popisovali tudi obutev obiskovalcev. Razčlenili smo jo na nizko ali visoko pohodno obutev (čevlji za treking, »gozjarji«), nizko športno (superge), lahko športno obutev (športni sandali), mestno obutev in kategorijo drugo. Ker se obutev med letnimi časi zelo spreminja, je morda bolj kot splošna sestava zanimiva primerjava med posameznimi deli parka. Maja je povsod prevladovala nizka športna obutev, a so se deleži njenih uporabnikov razlikovali, od 67 % na Poti do 52 % v Tivoliju. V parku Tivoli izstopa delež obiskovalcev z mestno obutvijo, kar kaže, da je Tivoli za številne uporabnike del mestnega okolja, kamor se odpravijo na krajši »oddih« kar v mestni opravi. Delež uporabnikov mestne obutve je velik tudi v osrednjem delu krajinskega parka, zlasti na račun Mosteca, kamor se četrtina obiskovalcev pripelje z avtomobilom. V gozdnem delu parka je precej več (14 %) obiskovalcev s pohodno obutvijo, kar nakazuje, da območje jemljejo bolj »resno«, kot pravi pohod-

niški cilj, ne zgolj sprehajališče v naravi. Na Poti glede na ostali območji izstopajo obiskovalci z lahko, odprto športno obutvijo, saj je celotna trasa suha, posuta s peskom in kot takšna primerna za daljše, nezahtevne sprehode.

9. Krajinski park kot vrednota

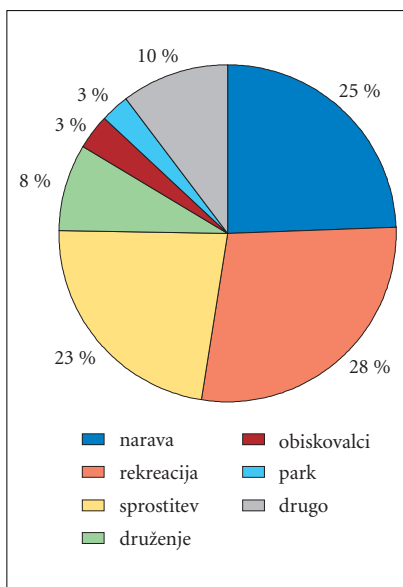
Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994) besedo vrednota razloži kot nekaj, »... čemer priznava kdo veliko načelno vrednost in mu zato daje prednost...«. Vrednoto določamo z vrednotenjem, pri čemer različnim stvarjem pripišemo določeno vrednost. S tem nekatere stvari postanejo vrednejše, pomembnejše in bolj zelene od drugih. Lahko torej rečemo, da je vrednota nekaj, kar v določenem času zaradi posebnih lastnosti prepoznamo kot pomembnejše in zaradi tega vrednejše. Ker pa se družba sčasoma razvija in spreminja, z njo pa se spreminjajo tudi kriteriji in merila, so spremembam podvržene tudi vrednote (Šmid Hribar 2008).

Ena izmed iztočnic našega dela je bilo poizvedovanje, ali je Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib vrednota, in če je, kakšna je. Krajinski park je za Ljubljance ne zagotovo zelo pomemben, saj jim ponuja raznoliko doživljanje narave ter možnost psihične sprostitev in rekreacije v naravnem okolju. Sodeč po mnenjih v intervjujih lahko sklenemo, da predstavlja vrednoto, ki jo je treba varovati.

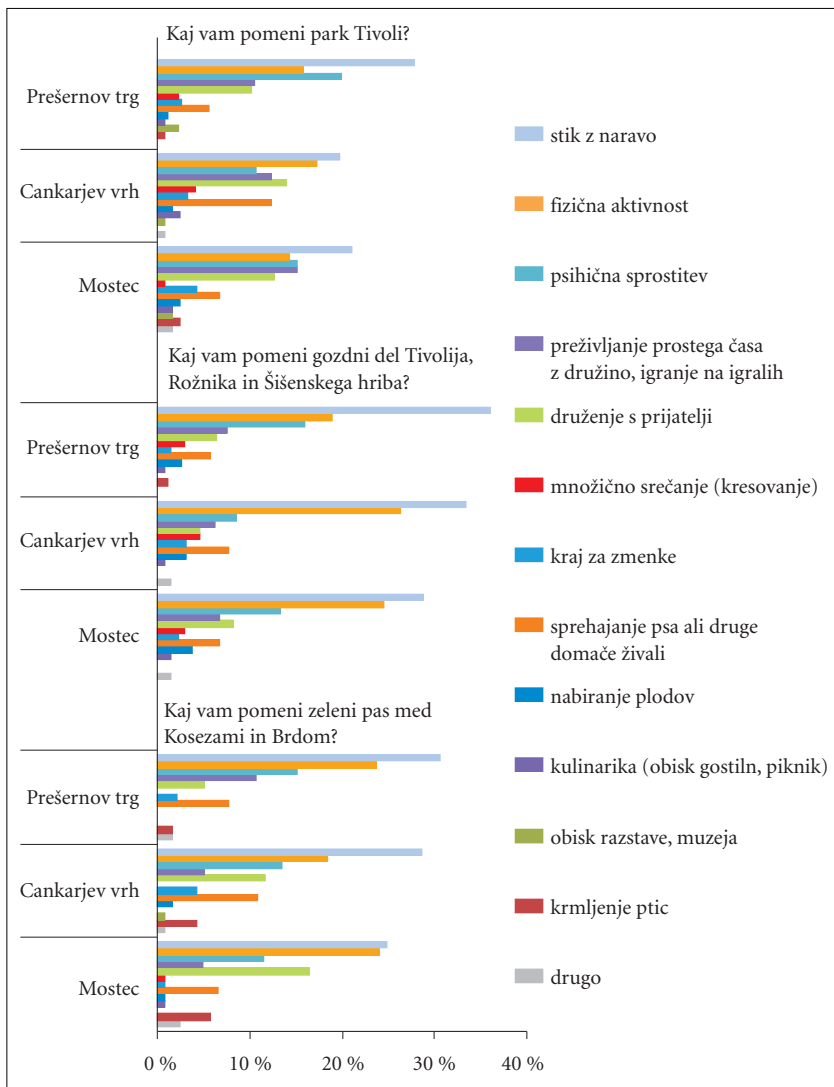
Kot prvo in ključno vrednost obravnavanega območja izpostavljamo neposredno bližino narave (341 ha gozda in 43 ha oblikovanega parka Tivoli), ki se zajeda v središče mesta in do katere imajo prost dostop številni prebivalci in obiskovalci Ljubljane. Torelli (2010) meni, da takšno sožitje mesta z gozdom, kjer mesto prek oblikovanega parka prehaja v ohranjen gozd, težko najdemo v drugih večjih evropskih mestih. Še več, v Ljubljani se je mogoče v pičlih 15 minutah skozi središče mesta sprehoditi iz enega gozda (Rožnik in Šišenski hrib) v drugega (Golovec) (Rožič 2010). To dejstvo v ospredje postavlja rekreacijske in socialne vidike. Gozd ljudem omogoča različne oblike sprostitev, rekreacije na svežem zraku in doživljanja narave, kar pomembno prispeva k dobrobiti bivanja v mestu (Pirnat 2010; Pergovnik Cotič 2010). V tehnološki dobi, ko smo se v urbanih središčih oddaljili od narave, je zagotavljanje vsakodnevnega stika z naravo, znotraj katere še lahko prepoznavamo in občudujemo naravne ritme, posebej pomembno. Da je obravnavano območje, še zlasti Tivolski grad z okolico, meščanom nekoč pomenilo tudi estetsko vrednoto, priča podatek, da so leta 1860, ko je takratni ljubljanski župan Costa odkupil Podturn, časopisi Tivoli opisovali kot »najlepši kraj ljubljanski« (Ovsec 1994). K lepoti krajinskega parka prispevajo tudi gozdni robovi, ki se z letnimi časi spreminjajo. V krajinskem parku so poudarjeni tudi ekološki in ekosistemski vidiki, saj je v Ljubljani gozdni ekosistem, ki zagotavlja življenjske prostore številnim živalskim in rastlinskim vrstam, hkrati pa prispeva h kakovosti življenja ljudi. Pri vzdrževanju biotske raznovrstnosti so pomembna naravna

Slika 62: V krajinskem parku lahko sledimo življenjskemu ciklu narave.

Slika 63: Miselne asociacije anketirancev na dele krajinskega parka, ki jih najpogostejše obiskujejo (N = 300).

Slika 64: Pomen parka Tivoli, gozdnega osrednjega dela Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba ter zelenega pasu med Kosezami in Brdom za anketirance glede na kraj anketiranja ($N = 300$).

mokrišča (Rožič 2010; Tavčar 2010b), kjer so še ohranjene barjanske vrste. Povsem razumljivo je, da so v takem okolju ekonomski vidiki potisnjeni v ozadje. Večplastnost urbanega gozda, ki je hkrati naravna in kulturna dediščina, je treba upoštevati tudi pri upravljanju s krajinskim parkom!

Druga vrednost, ki na prvi pogled ni tako očitna, je vodnatost območja (Jerma 2010, Rožič 2010). Na Rožniku in Šišenskem hribu so številni izviri in studenci. Ni naključje, da se pot od Bellevueja do Švicarije imenuje Pot sedmih mostičkov (Jerma 2010; Rožič 2010), v bližini gostilne Pod Rožnikom (Čad) pa je na začetku 20. stoletja delovalo knajpališče (Ovsec 1994; Torelli 2010).

Torelli (2010) je opozoril še na muzejsko oziroma vzgojno vrednost območja, ki nam omogoča dojemanje gozda kot živega muzeja. Semkaj uvrščamo tudi neokrnjeni predel gozda oziroma tako imenovano urbano divjino. Ne gre torej le za oblikovani park, ampak tudi gozd, v katerem je še mogoče videti veverico, srno, zajca, fazana, lisico! Medtem, ko so parki v prestolnicah sorazmerno običajni, je gozd, ki daje vtis divjine, v neposredni bližini središč glavnih mest prava redkost (Kurinčič Mikuž 2010; Kranjec Menaše 2010). »Divjina«, ki je pravzaprav posledica slabega vzdrževanja gozda zaradi neurejenih lastniških razmerij, v manjšem obsegu predstavlja dodatno vrednost, saj meščanom ponuja možnosti ogleda in primerjave »naravnega« gozda z vzdrževanim.

Vse to potrjujejo rezultati anketiranja, ki razkrivajo, da anketiranci območje krajinskega parka miselno povezujejo z rekreacijo, naravo in sprostitvijo, manj pa z druženjem, obiskovalci in parkom.

Pri vprašanih, kaj anketirancem pomenijo park Tivoli, gozdni del Rožnika in Šišenskega hriba ter zeleni pas med Kosezami in Brdom, so ti lahko izbrali največ dva izmed vnaprej predvidenih odgovorov. Na podlagi analize gradiva lahko sklepamo, da jim vsa tri območja, še zlasti pa gozdni del, v največji meri pomenijo stik z naravo. Po pomenu sledijo fizične aktivnosti, ki so še zlasti priljubljene v gozdnem delu in zelenem pasu, manj pa v Tivoliju, ter psihična sprostitve in vzdrževanje socialnih stikov, kot sta preživljanje prostega časa z družino in druženje s prijatelji. Pri slednjih je opazen malenkostno večji pomen parka Tivoli. Manjšemu številu anketiranih vsa tri območja pomenijo tudi prostor za sprehajanje psov ali drugih domačih živali, kraj za zmenke, množična srečanja, krmljenje ptic, nabiranje plodov, obisk razstav in/ali muzejev ter kulinariko. Podobne ugotovitve v raziskavi o odnosu javnosti do gozdov v mestih navaja tudi Žižkova (2010), pri kateri med razlogi za obisk gozdov prednjači rekreacija (sprehod, tek, kolesarjenje), približno enakovredno si sledijo sprostitve po napornem dnevu, sprehajanje s psom ter umik od mestnega vrveža, manj pomembni pa so opazovanje dreves in živali, nabiranje plodov, zdravje in druženje s prijatelji.

Zanimalo nas je tudi, katere rastlinske in živalske vrste se anketiranim najbolj vtišnejo v spomin. Za vsako območje so lahko navedli največ po tri živalske in rastlinske

ARHIV VIKTORIA TANCUČA

Slika 65: Pomembna vrednota obiskovalcev je tradicija obiskovanja gostiln – na Rožniku nekoč.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 66: Pomembna vrednota obiskovalcev je tradicija obiskovanja gostiln – na Rožniku dandanes.

ARHIV VIKTORJA TANČIČA

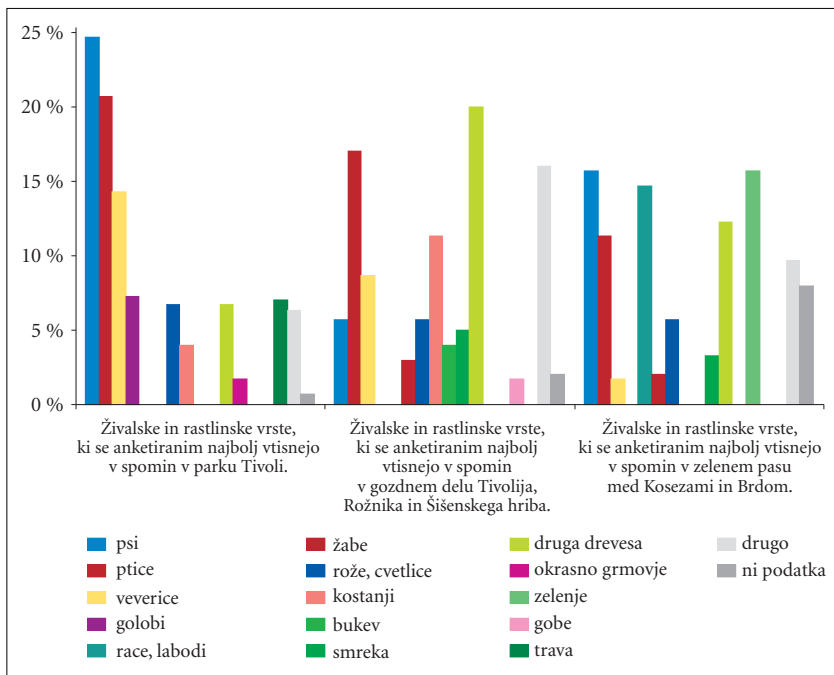

Slika 67: V gostilni Pod Rožnikom (Čad) so pred 2. svetovno vojno pripravljali slovenske jedi...

BOJAN ERHARTIČ

Slika 68: ... danes pa privablja goste s kakovostno srbsko hrano.

Slika 69: Živali in rastline, ki se anketirancem v parku Tivoli, v gozdnem osrednjem delu Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba ter v zelenem pasu med Kosezami in Brdom najbolj vtisnejo v spomin ($N=300$).

vrste. Med živalmi se anketiranci v parku Tivoli najbolj spominjajo psov, ptic (med njimi izstopajo golobi) in veveric; med rastlinami pa cvetlic na splošno, dreves (med njimi posebej izpostavljajo kostanje) in trave (zelenice), v manjši meri pa okrasnega grmovja. V gozdnem osrednjem delu parka se slika spremeni, saj tu izstopajo drevesa in ptice. Medtem ko vprašani v Mostecu izpostavljajo ptice, anketiranci s Cankarjevega vrha in Prešernovega trga na prvo mesto postavljajo drevesa. Anketiranci se iz gozdnega dela parka spominjajo še veveric, žab in v manjši meri psov, posebej pa omenjajo tudi kostanje, smreke, bukke in gobe. V zelenem pasu ob Poti med Kosezami in Brdom spet prednjačijo psi, anketiranci pogosto omenjajo tudi race in labode, saj je Pot speljana mimo Koseškega bajerja. Veverice in žabe v tem delu parka navajajo le redki. Med rastlinami se anketiranci v tem delu krajinskega parka pogosteje spominjajo zelenja na splošno, nekoliko manj dreves, znatno manj pa cvetlic, ki v tem pasu dejansko niso tako vpadljive, kot na primer v parku Tivoli.

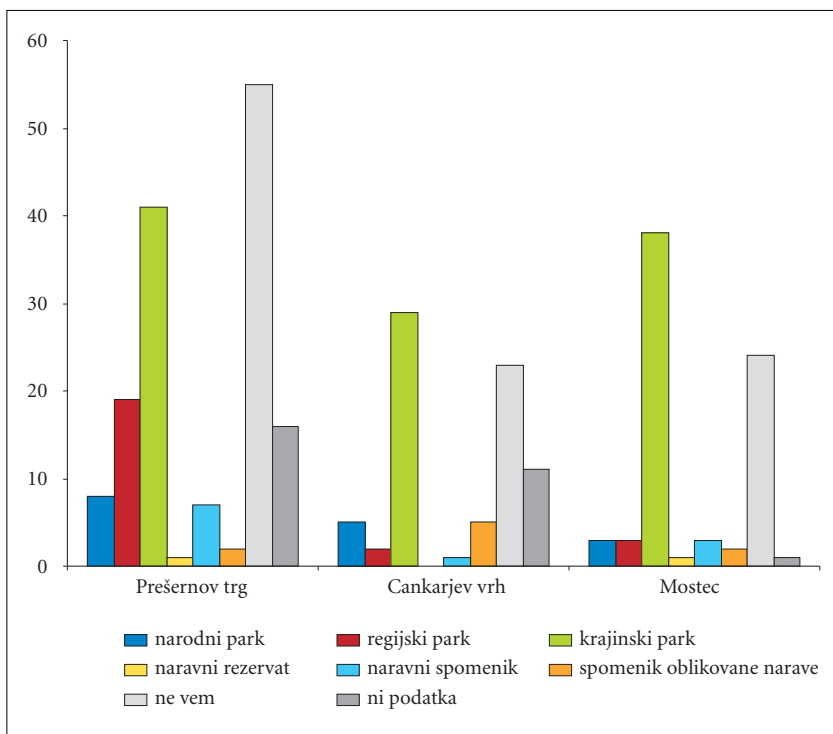

Slika 70: Asociacije na besedno zvezo »Rožnik in Šišenski hrib«, kot so jih izpostavili intervjuvanci; večja pisava nakazuje večkrat navedeno asociacijo.

Zanimiv pogled na območje so podali intervjuvanci, ki so za besedno zvezo »Rožnik in Šišenski hrib« našteli vrsto zanimivih asociacij. Pri tem nas je presenetilo, da nekatere območje asociira tudi na divje odlaganje odpadkov in na breme neurejenih lastniških razmerij.

Kljub temu, da je območje že od leta 1984 zavarovano z odlokom, to dejstvo med najširšo javnostjo ni dovolj znano. Kos (2010) je poudaril, da so se ljudje krajinskega parka zavedli šele s postavitvijo informativnih tabel v zadnjih letih. Kljub temu je presenetljivo, da se samo dobra polovica (53 %) od 300 vprašanih zaveda, da je območje zavarovano z odlokom; 11 % anketirancev je prepričanih, da območje ni zavarovano, kar dobra tretjina (36 %) pa jih na vprašanje ni znalo odgovoriti. Med 267, ki so odgovorili pritrdilno oziroma niso vedeli ali je območje zavarovano ali ne, jih je 40 % navedlo, da je območje zavarovano kot krajinski park, 9 % kot regijski park, 6 % kot narodni park, 1 % kot naravni rezervat, 4 % kot naravni spomenik, 3 % pa kot spomenik oblikovane narave. 36 % jih je izjavilo, da ne vedo, kakšen je status zavarovanega območja. Poudariti pa je treba, da se odgovori pomembno razlikujejo glede na lokacijo anketiranja. Obiskovalci parka v Mostecu so namreč veliko bolj seznanjeni z vrsto zavarovanja kot naključno povprašani posamezniki na Prešernovem trgu v mestnem središču.

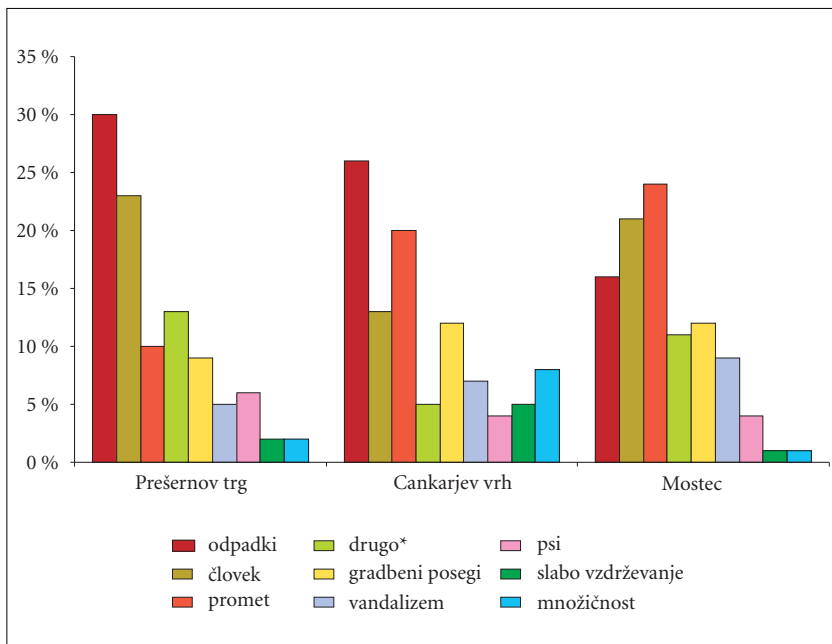
Ob razmišljanjih o vrednosti krajinskega parka se je pomembno zavedati tudi dejavnikov, ki ga ogrožajo. Anketiranci so med možnimi dejavniki ogroženosti posebej izpostavili odpadke (26 %), človeka v najširšem pomenu besede (20 %), promet (16 %) in gradbene posege (10 %). Vendar pa iz anketnih vprašanj odprtega tipa ne moremo razbrati, v kakšnem smislu naj bi človek ogrožal preučevano območje. Med preostalih 28 % navedbami so se pojavili še vandalizem (6 %), psi (5 %), slabo vzdrževanje (3 %), množičnost (3 %) in kategorija drugo (11 %), ki vključuje bolezni, škodljivce, lubadarja, bližino mesta, ogljikov dioksida, slab zrak in podobno. Zanimivo je, da

Slika 71: Poznavanje statusa zavarovanja območja Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib med anketiranimi na Prešernovem trgu, Cankarjevem vrhu in v Mostecu (N = 300).

se pomen navedenih glavnih dejavnikov ogrožanja bistveno razlikujejo glede na lokacijo anketiranja. Tako anketirani na Prešernovem trgu na prvo mesto postavljajo odpadke, zatem človeka, promet in gradbeni posegi se jim skorajda ne zdijo problematični. V nasprotju z njimi anketirani na Cankarjevem vrhu in v Mostecu menijo, da preučevano območje v bistveno večji meri ogroža promet. V Mostecu kot dodaten razlog za zaskrbljenost navajajo človeka, na Cankarjevem vrhu pa naj bi anketirance najbolj skrbeli odpadki.

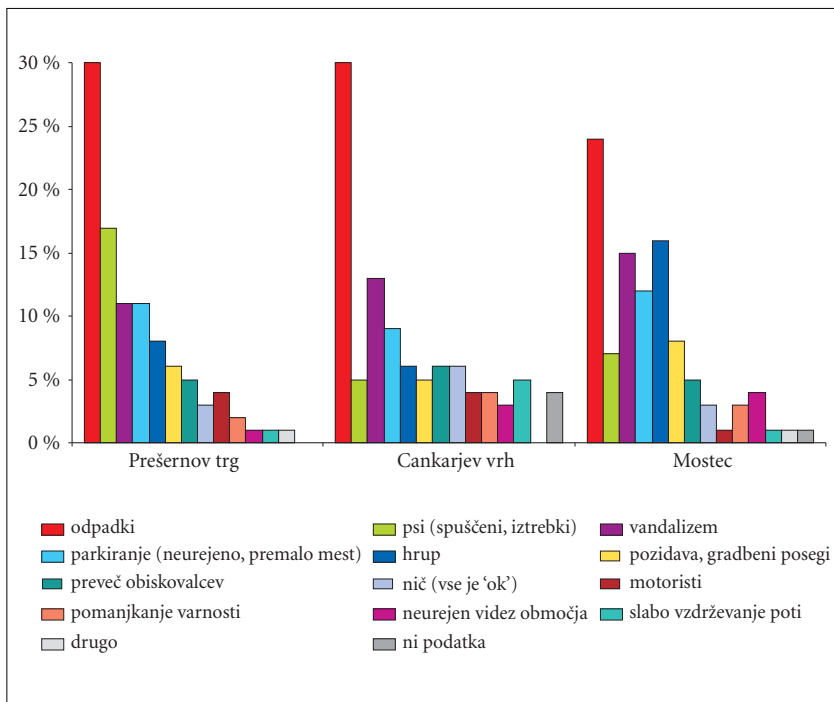
Na vprašanje o motečih dejavnikih na območju Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba so anketiranci med vnaprej pripravljenimi odgovori lahko izbrali največ dva. Najbolj jih motijo odpadki (29 %), vandalizem (12 %), spuščeni psi in njihovi iztrebki (12 %) ter neurejeno parkiranje oziroma premalo parkirnih mest (11 %). Manj moteči dejavniki so hrup (9 %), pozidava in gradbeni posegi (6 %), preveliko število

Slika 72: Poglavitni dejavniki, ki po mnenju anketiranih oseb na Prešernovem trgu, Cankarjevem vrhu in v Mostecu ogrožajo območje krajinskega parka ($N = 300$).

obiskovalcev (6%), motoristi (3%), pomanjkanje varnosti (3%), neurejen videz območja (2%) in slabo vzdrževane poti (2%). 4% vprašanih na obravnavanem območju ne moti prav nič. Z izjemo odpadkov in prometa so v drugih opravljenih raziskavah obravnavani drugi dejavniki, na primer pri Žižkovi (2010) smeti, uničene klopi in table, mrtvo in poškodovano drevje, blatne poti, zaraščenost in nepreglednost, pri Mlinarju (1971, citirano po Žižkovi 2010) pa avtomobilski promet, kolesarji, odpadki, zanemarjenost, nenegovanost gozda, okrnjenost narave, neurejene ceste in poti ter prah na cesti. Razlike so najbrž posledica osredotočenosti njihovih raziskav na gozdni del Rožnika, medtem ko sta park Tivoli ter zeleni del med Kosezami in Brdom potisnjena v ozadje.

Iz analize je razvidna razčlenjenost krajinskega parka na tri prepoznavne dele: urejen parkovni del (Tivoli), gozdni del (Rožnik in Šišenski hrib) ter zeleni pas med Kosezami in Brdom. Vsak od njih ima značilno prepoznavnost, ponuja drugačne načine doživljanja narave oziroma preživljanja prostega časa ter nudi različne življenjske prostore rastlinam in živalim, kar potrjujejo anketna raziskava in izsledki iz litera-

Slika 73: Dejavniki, ki so po mnenju anketiranih oseb na Prešernovem trgu, Cankarjevem vrhu in v Mostecu v krajinskem parku najbolj moteči (N = 300).

ture. Na vse tri dele pa je treba gledati kot na dopolnjujočo celoto, saj prav prepletanje različnih prostorov, pomembnih tako za ljudi, kot za rastlinske in živalske vrste (pestrost habitatnih tipov), predstavlja edinstveno dodano vrednost. Prav zaradi tega prepleta se območje Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba bistveno razlikuje od ostalih parkov, gozdov oziroma zelenih površin, ki jih najdemo v drugih večjih evropskih mestih. Celotno območje prek celega leta ponuja obiskovalcem možnosti različnega načina preživljanja prostega časa, obenem pa jim omogoča doživljanje spreminjanja narave tako v določenem letnem času, kot v različnih letnih časih. Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da se gozda, kakršen je Rožnik s Šišenskim hribom, ne da poustvariti, »... zato je treba narediti vse, kar je mogoče, da se ga ohrani v največji možni meri...« (Orožen Adamič 2010). Posebno vrednost tega območja nakazuje tudi okoliščina, da so naravovarstveniki že leta 1961 opozorili na po njihovem mnenju neustrezno lokacijo živalskega vrta in izrazili željo, da se ga preseli v Koseški boršt (Butina 2009).

Namesto zaključka analize vrednot v razmislek navajamo Chevalleriejevo misel, v kateri opozarja, da je »... za nadaljnji razvoj parka Tivoli pomembno, da že danes ovrednotimo celoten prostor mesta Ljubljane in ga kot »zeleni pas« zapišemo v prostorsko načrtovanje. Naloga, ki jo bo košček za koščkom uresničevala kot svojo dolžnost vsaka generacija, bo odločala o kakovosti življenja v Ljubljani ...« (Chevallerie 1994).

10 Nosilna sposobnost in conacija krajinskega parka

Nosilna sposobnost naravnega okolja je eno od osrednjih vprašanj, ki se pojavljajo v tovrstnih raziskavah. Prepričljivih odgovorov o mejah prazaprav ni, saj gre za kompleksen sistem s prevelikim številom spremenljivk. Temeljno vprašanje je, koliko obiskovalcev lahko v določenem času obiše določeno območje, ne da bi bila bistveno ogrožena tamkajšnja narava na eni strani in da je za človeka še vedno privlačno na drugi. To vprašanje si je treba zastaviti dovolj zgodaj, kajti, ko je meja enkrat presežena, je običajno prepozno za primerno ukrepanje. Narava je namreč takrat že tako degradirana, da je njena regeneracija zelo otežena. Obisk najlažje nadzorujemo na dva načina, s preišljeno kakovostjo in količino infrastrukture na tem območju ter s preusmerjanjem obiskovalcev na podobne, vendar manj obremenjene lokacije v bližini.

Normativi za gibanje v naravnem okolju so postavljeni zlasti z vidika različnih rekreacijskih zmogljivosti (Debelak 1970):

- tehnična rekreacijska zmogljivost (največja možna gostota uporabnikov na določenem območju, da je izvajanje rekreacije še neovirano in v mejah ugodnega počutja),
- ekološka rekreacijska zmogljivost (tehnična rekreacijska zmogljivost, zmanjšana za del, ki je za določeno območje potreben za zagotovitev ekološkega ravnovesja),
- ekonomska rekreacijska zmogljivost (število uporabnikov rekreacijskega območja, ki ob normalni uporabi zagotavljajo spodnjo mejo rentabilnosti vloženih sredstev),
- socialnopsihološka rekreacijska zmogljivost (zmogljivost določenega rekreacijskega območja, ki je hkrati zasedeno s takim številom uporabnikov, da omogoča ugodno človeško sožitje glede na različno socialno strukturo in mentaliteto uporabnikov ob različnem rekreacijskem udejstvovanju),
- optimalna rekreacijska zmogljivost (skupek celovite in usklajene rekreacijske intenzivnosti izkoriščanja posameznega rekreacijskega vira).

Na podlagi normativov lahko sklepamo, da dnevna nosilna sposobnost v celotnem krajinskem parku praviloma ni presežena, saj smo ob spomladanskih konicah zabeležili 32 obiskovalcev dnevno na hektar parka. Notranja porazdelitev obremenjenosti kaže določene razlike. Štetja so pokazala, da je najmanj obremenjen najkakovostnejši gozdni osrednji del parka z 22 obiskovalci dnevno na hektar obravnavanih zemljišč (6214 zabeleženih vstopov). Precej večje gostitve (147 obiskovalcev

Preglednica 6: Primerjava normativov (obiskovalcev na hektar) za rekreacijo v zelenju pri različnih avtorjih (Debelak 1970).

avtor		Schulz	Ihlen Feld	sovjetski normativ	Debelak
primestne	robni del	124–183	5		10–183
zelene	osrednji del	46	7–10		7–46
površine	parki	10–20	13–15	50	13–50

dnevno na hektar zemljišč) so v Tivoliju (6336 zabeleženih vstopov), ki s svojo parkovno ureditvijo in posledično bolj odprtimi pogledi tudi vizualno ne zmanjšuje občutka večje zgoščenosti obiskovalcev. Največja zgostitev obiskovalcev je verjetno na Poti, kjer zaradi ene same poti težje predstavimo gostoto obiskovalcev. Veliko koncentracijo obiskovalcev nakazujejo že absolutne vrednosti, saj smo na dveh glavnih vstopnih mestih, medsebojno oddaljenih vsega 2,2 km, zabeležili kar 2403 vstopa. Večji konflikt je na ravnini med težje združljivima skupinama pešcev in kolesarjev, ki praviloma uporabljata iste poti. Lepo majsko nedeljo smo na Poti med vsemi obiskovalci zabeležili kar 43 % kolesarjev, v Tivoliju pa 27 %, čeprav tam vožnja s kolesi ni dovoljena.

Bistveno večje zgostitve obiskovalcev opazamo na vstopnih mestih ob konicah. Ob koncih tedna sta dve, ob delovnikih pa le ena, popoldanska.

Vsako leto je v krajinskem parku precej množičnih prireditev, ki privabijo na majhno površino veliko obiskovalcev. Večinoma gre za prireditve na tradicionalnih lokacijah. Najbolj tradicionalna prireditev sploh je 1. maja, ob prazniku dela na Cankarjevem vrhu in v okolici. Ljudje se pogosto zbirajo tudi v Mostecu (srečanja političnih strank, raznih združenj, tekmovanja na smučarski skakalnici ...) ter v Tivoliju na in ob Pasji ravni (koncerti, tekaške prireditve ...). Glavni problem ob množičnih prireditvah je čezmeren hrup, ki, če zanemarimo preostale obiskovalce parka, moti zlasti živali. V Mostecu je problematično tudi parkiranje na travnatih zemljiščih in med drevjem, ki poškoduje travno rušo in podrast, na Cankarjevem vrhu in v Tivoliju pa zgoščena hoja po travi (poškodovanje travne ruše) ter dovoz in odvoz prireditvenih odrov s težkimi tovornjaki. Povsod so praviloma problem odpadki, ki po prireditvah vsaj za kakšen dan obležijo vsenaokrog.

Večino leta je obiskovalcev precej manj. Velik obisk je le nekaj nedelj in popoldnevov med tednom, zlasti spomladi, ko so ljudje še posebej navdušeni nad toplejšim vremenom in večjo količino zelenja. Po mnenju nekaterih intervjuvancev (Kranjec Menaše 2010; Kurinčič Mikuz 2010; Tavčar 2010b) je takrat območje že prezasedeno. Rešitev vidijo v alternativnih lokacijah Golovcu in Ljubljanskem barju, ki bi ju morali tako miselno kot infrastrukturno bolj približati ljudem.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 74: Najmanj je obremenjen najkakovostnejši gozdni osrednji del parka.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 75: V Tivoliju je zaznaven izrazit konflikt med pešci in kolesarji.

Število obiskovalcev ni, ali vsaj ne bi smelo biti, edini kriterij nosilne sposobnosti določenega območja, je pa najlažje merljiv. Poleg števila moramo poznati tudi strukturo obiskovalcev. Razlikujemo jih lahko po namenu obiska (rekreacija, druženje, udeležba na množičnih prireditvah ...) in po njihovem obnašanju (spoštljivi do okolja, soljudi, agresivni do sočloveka, narave, infrastrukture).

Gozdni osrednji del krajinskega parka je prepreden z okrog 85 km različnih vrst poti, od širokih cest, urejenih sprehajalnih poti, vlak pa vse do različno utrjenih in neutrjenih stez. Problem je prav prepredenost po vsem območju, saj to omogoča enostavno gibanje obiskovalcev skoraj po slehernem kotičku krajinskega parka.

Smiselna bi bila conacija krajinskega parka po načelu gostejše mreže urejenih poti na obrobju in redkejši v osrednjem delu. Treba bi bilo razmisliti o opustitvi nekaterih stez, vendar so se tovrstni poskusi v preteklosti izjalovili. Nekatere steze so lastniki gozdov (Čad 2010) že zagrajevali z vejami, vendar so bile ovire kmalu odstranjene. Obiskovalci so navajeni na določene poti, po katerih hodijo že leta in so prepričani, da je to njihova neodtujljiva pravica. Problematično je tudi nabiranje borovnic, gob in kostanja, saj obiskovalci zapuščajo poti, prečesavajo določena območja in s tem uničujejo podrast, spodbujajo erozijo na strminah in plašijo živali. Slednje je posebej pereče v gozdnem osrednjem delu, kamor se živali zaradi manjšega obiska umikajo pred človekom.

Gozdni rob je zelo raznolik. Tu so že zdaj številne sprehajalne, tekaške in kolesarske poti, otroška in športna igrišča, počivališča, prostori za piknike in prireditve, gostinska ponudba, parkirišča in podobno. Prav ta raznolikost bi lahko ob ustrezni urejenosti omogočala zadovoljevanje potreb večine obiskovalcev, tako da mehko zapiranje stez v osrednjem delu ne bi imelo opaznejših posledic.

Z usmerjenim obiskom bi bilo treba nameniti pozornost ohranitvi naravnih rezervatov Mali Rožnik (nizko barje) in Mostec (močvirje in nizko barje) ter naravnemu spomeniku Pod turnom s klasičnim nahajališčem evropske gomoljčice (*Pseudostellaria europaea*).

11 Predlog upravljanja in razvoja krajinskega parka

Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib se skladno z Zakonom o ohranjanju narave (1999) uvršča med širša zavarovana območja, s katerimi je po tem zakonu treba upravljati. Zakon v različnih členih podrobneje opredeljuje upravljanje zavarovanih območij, bistveno pa je, da za upravljanje zavarovanih območij predvideva javno službo ter finančne vire za izvajanje zavarovanja in razvoj lokalnega prebivalstva (53. člen). V primeru razglasitve zavarovanega območja s strani lokalne skupnosti

Slika 76: Predlagani območji umirjanja obiska v krajinskem parku. ►

Legenda

območje umiranja	gozd	meja krajinskega parka
	gozd s posebnim namenom	

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

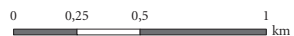
Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

Dejanska raba tal © MKGP 2004

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

(kot je bilo na primer pri obravnavanem krajinskem parku) je obvezna lokalna javna služba (132. člen). Upravljanje se izvaja skladno z namenom, zaradi katerega je bilo območje zavarovano, zavarovano območje pa lahko upravlja javni zavod ali pa se za upravljanje podeli koncesija. Delo upravljavca na zavarovanem območju zajema varstvene, strokovne, nadzorne in upravljaljske naloge (133. člen).

Po tem zakonu načrt upravljanja za krajinski park sicer ni obvezen, vendar bi z njegovim sprejetjem lažje usmerjali razvoj zavarovanega območja. Po drugi strani obravnavano območje sega tudi v sfero kulturne dediščine, ki jo opredeljuje Zakon o varstvu kulturne dediščine. Ta leta 2008 sprejeti akt predvideva, da morajo imeti vsa spomeniška območja, ki imajo upravljavca, tudi načrt upravljanja, ki se v primeru prekrivanja z območjem, varovanim ali zavarovanim na podlagi predpisov s področja ohranjanja narave, sprejme v soglasju z ministrstvom, pristojnim za ohranjanje narave (60. člen). 61. člen istega zakona izrecno poudarja, da mora biti v takem primeru upravljavec območja, ki ga skladno s tem zakonom imenuje vlada, strokovno usposobljen za opravljanje nalog ohranjanja naravnih vrednot in varstva kulturne dediščine.

Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost iz leta 1984 je že zastarel in ni skladen z veljavno zakonodajo. V času njegovega nastanka sta bili ljubljanski območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Zavoda RS za varstvo narave še združeni znotraj Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine, kar je razvidno iz opredelitve območja, kjer se prepletata tako naravna kot tudi kulturna dediščina. Najšibkejši člen odloka je upravljanje krajinskega parka, saj kljub varstvenemu režimu, navedenem v 6. členu, odlok ne podaja temeljnih informacij o tem, kdo s krajinskim parkom upravlja, kaj se sme početi in kako. Več intervjuvancev (Anko 2010; Mihelič 2010; Orožen Adamič 2010; Torelli 2010) je poudarilo, da je treba prostor (tudi gozdni!) upravljati in negovati, sicer lahko v nekaj desetletjih izgubi svojo privlačnost. Krajinski park ni nikoli imel upravljavca, ki bi poskrbel za upravljaljski načrt, prav tako ni imel rednega financiranja za vzdrževanje (Anko 2010).

Na to šibkost so opozorili tudi drugi intervjuvanci, med katerimi se vsi, razen enega, strinjajo z razglasitvijo območja Rožnika in Šišenskega hriba za krajinski park in dodajajo, da sama razglasitev še ni bila dovolj. Pri tem so poudarili, da je zavarovanje območja sicer zaustavilo oziroma preprečilo pozidavo in večje posege, kot na primer umestitev adrenalinskega parka, vendar sam pravni akt nima posebnega smisla, če smernice njegovega upravljanja in razvoja niso konkretno določene. Odsotnost upravljavca otežuje gospodarjenje s prostorom, saj samo zavarovanje, še zlasti, ko gre za kategorijo »krajinski park«, kjer je bistvenega pomena prav preplet človeka z naravo, še ne pomeni, da se v parku ne sme nič početi.

Za preprečitev konfliktov je treba jasno izpostaviti dejavnosti, ki so skladne z varstvenimi cilji ter urediti lastniška razmerja, saj se v nasprotnem primeru ne moremo

izogniti nezadovoljstvu med lastniki. V zvezi s tem je kmetovalec Babnik (2010) povedal, da je bilo zanj zavarovanje območja neugodno. Zaradi neurejenih lastniških razmerij je gozd lastnikom breme oziroma, kot je izpostavil Anko (2010): »... *Rožnik je skrajno neuporaben za lastnika, kar zadeva meščana, pa je idealna stvar* ...«. V času zavarovanja parka sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko sta bila družbeni in ekonomski sistem bistveno drugačna, lastniki parcel ob razglasitvi zavarovanega območja niso dobili nikakršne odškodnine. Zaradi institucionalno-pravne delitve varstva na naravno in kulturno dediščine ter zaradi denacionalizacijskega postopka bi bilo Odlok o Krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib nujno posodobiti in uskladiti z veljavno zakonodajo, tako s področja varstva narave kot s področja varstva kulturne dediščine.

Parcialni interesi lastnikov parcel, občine ali obiskovalcev brez skupne dolgoročne vizije, ki bi združevala razvoj in varovanje, odpirajo pot spontanemu razvoju, kar običajno povečuje nezadovoljstvo med vsemi deležniki. Da bi zagotovili uravnotežen razvoj, bo, ob upoštevanju naravnih danosti območja, z različnimi deležniki treba iskati skupne rešitve. Pri tem mora ključno vlogo prevzeti občina, katere cilj je iskanje in uresničevanje skladnosti med različnimi interesi. Poleg varstva dediščine bi občini moralo biti v interesu iskanje ekonomske blaginje in zagotavljanje kakovostnega bivanja njenim prebivalcem, zato predlagamo, da odkupi zasebna zemljišča v krajinskem parku in ga s tem ohrani. Korak v tej smeri je že bil narejen s sprejetjem Odloka o razglasitvi gozdov s posebnim namenom (2010). Skladno z njim so lastniki gozdnih parcel upravičeni do davčne olajšave oziroma pravice do odškodnine, v primeru zahteve lastnika pa je Mestna občina Ljubljana njegov gozd dolžna kupiti.

Ker je na območju krajinskega parka, ki ga v grobem delimo na tri prepoznavne enote (Tivoli, gozdni osrednji del in zahodni del), zaznaven močan konflikt interesov, krajinski park nujno rabi profesionalnega upravljavca, ki bo znal dinamično, celostno, a hkrati še vedno dovolj rahločutno poskrbeti za številne vidike zavarovanega območja. Upravljavac mora nujno imeti dovolj širine, da bo znal koordinirati akcije in proaktivno sodelovati s strokovnimi institucijami ter ostalimi deležniki v prostoru. Iz izkušenj je namreč razvidno, da so posamezne institucije zastareli odlok interpretirale na različne načine. Tako je ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave nasprotovala sanitarni sečnji, ki jo je odobril Zavod za gozdove Slovenije, in se pri tem sklicevala na prepoved uničevanja drevja, zapisano v odloku (Verbič 2010). Zato je ljubljanska občina sprejela Popravek Obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (2010), ki zemljiškim lastnikom dopušča sečnjo dreves. Po drugi strani pa odlok v 6. členu na primer prepoveduje zapiranje značilnih pogledov v Tivoliju, vendar so se ti v največji meri zaprli prav zaradi večletnega pomanjkljivega upravljanja z gozdom in opuščanjem rabe prostora. Nekateri intervjuvanci kot najprimernejšega upravljavca vidijo Zavod za gozdove Slovenije (Pirnat 2010; Torelli 2010; Verbič 2010), drugi poseben oddelek

ARHIV VIKTORIA TANČIČA

Slika 77: Nekdanji odprt pogled izpred Švicarije proti mestnemu središču.

BOJAN ERHARTIČ

Slika 78: Zdaj pogled proti mestu povsem zastira na gosto rastoče drevje.

na Mestni občini Ljubljana (Bavcon 2010; Čad 2010; Juran 2010), tretji predlagajo, da občina za upravljanje pridobi koncesionarja (Jakič 2010; Koželj 2010), četrti pa upravljavca vidijo v Prirodoslovnem muzeju Slovenije (Rožič 2010), ki se seli v Biološko središče. Več intervjuvancev si v parku želi nadzorno službo oziroma redarje, ki bi bili prisotni na terenu in bi ob redarskih opravilih izobraževali obiskovalce (Koželj 2010; Torelli 2010; Verbič 2010).

V zadnjem času se v javnosti močno poudarjajo naravovarstveni vidiki območja, precej manj pa njegov kulturni pomen, kar bo v prihodnje treba uravnotežiti. Smiselno bi bilo, da se v parku vzpostavi informacijski center s sedežem upravljavca. Možne lokacije zanj so na obrobju krajinskega parka z urejenim dostopom, torej v severnem ali južnem delu Tivolija ali pa v Biološkem središču. Informativno gradivo o krajinskem parku in njegovih vrednotah bi moralo biti na voljo tudi na drugih lokacijah (v gostilnah Rožnik in Pod Rožnikom (Čad), Cekinovem in Tivolskem gradu, Živalskem vrtu Ljubljana, rekreacijskem centru Mostec). Poleg upravljanja z gozdom, za katerega skrbi ljubljanska območna enota Zavoda za gozdove Slovenije, bo treba precejšnjo pozornost usmeriti v delo z ljudmi (Anko 2010; Koželj 2010). Med tremi prepoznavnimi deli krajinskega parka sta zlasti gozdni del in zeleni pas ob poti poligon za športne dejavnosti, celotno območje pa omogoča tudi številne druge oblike doživljanja gozda in narave prek celega leta. Ljudem se lahko razne dele krajinskega parka predstavi na najrazličnejše načine. Najbolj uveljavljena pristopa z informacijskimi tablamami in zgibankami bi bilo smiselno dopolniti (Anko 2010; Jakič 2010; Kos 2010; Koželj 2010; Kranjec Menaše 2010; Kurinčič Mikuš 2010; Rožič 2010; Torelli 2010):

- z rednimi vodenji po različnih enotah krajinskega parka,
- dogodki, predavanji in javnimi debatami, kjer naj se ljudem predstavi različne teme, povezane s krajinskim parkom,
- organizacijo raziskovalnih delavnic in delavnic doživljanja narave za najmlajše,
- vključitvijo krajinskega parka v učne vsebine ljubljanskih vrtcev in šol ter
- s pripravo različnih tematskih in učnih poti, ki zajemajo tako naravno kot kulturno dediščino in ljudi vzgajajo k primernemu odnosu do narave in kulture.

Skratka, javnost je treba angažirati in ozavestiti, za kar je pomemben pretok informacij na vseh področjih in nivojih (Rožič 2010). Upravljavca bi lahko sestavil koledar kontinuiranih vzgojnih, raziskovalnih, rekreacijskih, umetniških in podobnih medsebojno usklajenih dogodkov, povezanih s krajinskim parkom, s katerimi bi poskušali pritegniti pozornost najširše javnosti. Povezovanje obstoječih vsebin v krajinskem parku v mozaik zgodb je pomembnejše kot umeščanje novih grajenih struktur! Ker so delne evidence enot naravne in kulturne dediščine na obravnavanem območju v veliki meri že narejene, bosta eni izmed prvih nalog upravljavca parka združevanje različnih evidenc v enotno bazo in jasno ovrednotenje posameznih enot dediščine. Nič manj pomembni nalogi bosta povezava vseh deležnikov in druge zainteresirane javnosti, ki vplivajo na krajinski park (Čad 2010; Mihelič 2010; Verbič 2010), ter na podlagi

ovrednotene dediščine priprava razvojnih načrtov s conacijo na območja za zadovoljevanje rekreacijskih, socialnih in estetskih vzgibov ter na strožja naravovarstvena območja. S coniranjem bo treba določiti tudi območja, kjer lahko prevladujejo alohtone rastline, in območja s poudarjeno avtohtono vegetacijo. Pri tem bo, kot je izpostavil Orožen Adamič (2010), treba upoštevati, da določila in omejitve tega krajinskega parka zaradi neposredne bližine mesta ne morejo biti enaka, kot na primer v Rakovem Škocjanu, čeprav obe zavarovani območji spadata v isto kategorijo.

Razvoj krajinskega parka je tesno povezan z obstoječimi pravnimi akti in vizijo prihodnjega upravljalca parka. Celoten razvoj bi moral izhajati iz predpostavke, da je območje zelena oaza sredi urbanega okolja, kjer naj imajo prebivalci možnost sprostitve in doživljanja narave (Pergovnik Cotič 2010). Gre za veliko primerjalno prednost Ljubljane v primerjavi z drugimi evropskimi prestolnicami, saj v drugih urbanih strukturah praviloma manjka stik z naravo. Zato je pomen takšne naravne enote, kot je Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, toliko večji (Rožič 2010).

Krajinski park je razdeljen na gozdni in odprt prostor. Gozd zavzema kar 74 % zavarovanega območja. Pri sodobnem gozdarjenju se prepletajo ekonomski, ekološki in socialni vidiki. Na obravnavanem območju mora biti poudarek na ekoloških in socialnih funkcijah, zlasti na iskanju ravnovesja med njimi. Naravovarstvena stroka si je do nedavne spremembe Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (1984) njegov 6. člen o prepovedi uničevanja drevja in grmovja razlagala kot prepoved kakršnekoli sečnje. Kljub spremembam še vedno vztraja, da ne želi urejenih parkov, saj ti z naravovarstvenega zornega kota naj ne bi imeli posebne vrednosti, zato si v naravnem okolju prizadeva ohraniti naraven videz in kakovosten gozd (Juran 2010). Drugi strokovnjaki (DOPPS 2005, citirano po Načrtu upravljanja ... 2008) pa ugotavljajo, da prav mozaičnost urbane, parkovnega, gozdnega, travnatega in vodnega okolja prispeva k bogastvu vrstne pestrosti.

Sanitarno sečnjo dovoljuje šele Popravek Obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (2010). Zato ne preseñeča mnenje priznanega slovenskega gozdarja, naravovarstvenika in ekologa Boštjana Anka, da ne pozna »... *bolj nemarnega gozda od Rožnika, saj v tem gozdu izgled džungle ne pride v poštev*...« (Anko 2010). V zadnjem času je nekaj večjih lastnikov gozda na podlagi odredbe ljubljanske območne enote Zavoda za gozdove Slovenije opravilo sanitarno sečnjo v svojih gozdovih. Lastniki manjših zaplat gozda, ki so se v tej vlogi znašli večinoma z denacionalizacijskimi postopki, praviloma nimajo nikakršnega odnosa do svoje zemljiške lastnine v krajinskem parku. Zato tudi ne opravljajo skoraj nikakršnih vzdrževalnih del in tudi ne sanitarne sečnje.

Lastništvo gozdov na območju parka in do nedavnega nejasna razmerja med deležniki sta dva od večjih problemov, ki naj bi ju razrešil nedavno sprejet Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom (2010). Lastniki so namreč s trenutnim stanjem zelo

nezadovoljni, kar dokazujeta njihovi izjavi: »... *Ljubljančani mislijo, da je to vse mestno in se ne zavedajo, da je to privatna lastnina; kot lastnik plačujem, zato da se drugi rekreirajo* ...« (Babnik 2010) ter »... *lastniki ščitimo svoj interes, to pomeni, da omejujejo gibanje in rabo* ...« (Čad 2010).

Mestna občina Ljubljana je s sprejetjem tega odloka prvič uradno izrazila interes po odkupu gozdov. V njegovem 13. členu se je namreč zavezala, da je na zahtevo lastnika dolžna odkupiti gozd s posebnim namenom na podlagi cennitve sodnega izvedenca gozdarske stroke v okviru letnih finančnih sredstev, za ta namen predvidenih v občinskem proračunu. Upati je, da bo prav ta možnost nezainteresirane lastnike gozdov prepričala k njihovi prodaji. Po prepričanju enega izmed lastnikov pa med lastniki gozdnih parcel obstaja sum, da bodo prodane parcele pridobile novo namembnost in postale zazidljive (Verbič 2010), s tem pa precej vrednejše; s cenovno razliko bi mestni oblastniki polnili občinsko blagajno.

Lastniki, ki se ne bodo odločili za prodajo gozda, so po novem upravičeni do občinske odškodnine zaradi omejenega uživanja lastnine kot posledice zmanjšanega možnega letnega poseka lesa, posebnih pogojev za pridobivanje lesa, dodatnih gojitvenih ter varstvenih del in/ali ureditve ter opreme gozda (Odlok o razglasitvi gozdov ... 2010). Zemljišča v lasti Mestne občine Ljubljana ali vsaj ustrezen dialog z zasebnimi lastniki bi namreč omogočila lažji in bolj premišljen razvoj celotnega območja krajinskega parka.

Razvoj gozdnega območja mora stremeti k večnamenskosti, ki bo poleg ekološke funkcije omogočala tudi izobraževalno in rekreacijsko.

V krajinskem parku so nekateri deli še posebej občutljivi, kar velja zlasti za naravna rezervata Mali Rožnik in Mostec z ohranjenimi barjanskimi rastlinami. Zaradi velikega števila obiskovalcev v njuni neposredni okolici, bi bilo vredno enega prepustiti naravi, drugega pa približati ljudem z izobraževalnega vidika, kar je skladno s 66. členom Zakona o ohranjanju narave (2004). Opremiti bi ga morali s potmi (lahko tudi na kolih, kot na primer na Koščevi učni poti na Ljubljanskem barju), ki ne bi ogrožale ekosistemov, namestiti informacijske table in po potrebi ograditi. Tako bi rezervata zavarovali in hkrati približali ljudem.

Smiselno bi bilo razmisliti o manjšem območju, ki bi ga prepustili naravni sukcesiji, zlasti z izobraževalnega zornega kota. Po njegovem robu bi lahko obiskovalci hodili po poteh (po možnosti bi izbrali že obstoječe), prebirali informacijske table, v ta »pragozd« pa nikakor ne bi smeli vstopiti. Takšen usmerjan ogled naravnih značilnosti vodi v zelo avtentično spoznavanje narave in razumevanje naravnih procesov.

Ker največjo vrednoto krajinskega parka predstavlja njegov gozdni osrednji del, bi morali v njen premišljeno prostorsko in vsebinsko usmerjati obiskovalce. Na eni strani se potrebe obiskovalcev povečujejo, na drugi pa se povečuje občutljivost okolja, zato so v čedalje večji meri pojavljajo konflikti med različnimi deležniki. Razen tradicionalno obljudenih območij Cankarjevega vrha, Mosteca in živalskega vrta bi

morali zagotoviti premišljeno usmerjanje obiskovalcev v tem delu parka. Najbolj zaželeni obiskovalci so zagotovo sprehajalci, tekači in »trimčkarji« (na obstoječih trimskih stezah), morda še vodniki s psi, ki pa bi morali biti dosledno na povodcih, da ne bi plašili divjadi in drugih gozdnih prebivalcev.

Zelo pomembno bi bilo natančno določiti poti, namenjene obiskovalcem. Toreli (2010) to območje primerja s Postojnsko jamo, ki je sicer zelo obsežna, vendar si jo lahko ogledujemo samo s točno določenih poti. Po njegovem prepričanju bi se v jami ljudje brez usmerjanja kar »pasli« naokrog in trgali kapnike za domov. Rožnik in Šišenski hrib sta preveč dragocena, da bi dopustili ljudem »šariti« vsevprek. Tudi Juranova (2010) meni, da se vsepovsod ne sme dopuščati »kaotičnega gibanja«.

V prostoru so različne kategorije poti. Najbolj problematične so neurejene, na široko prepredene steze, izpostavljene eroziji in razgaljanju korenin. Te steze velik del gozda odpirajo obiskovalcem, zato pa divjad le stežka najde svoj mir. Zaradi lahkega dostopa lahko ljudje nabirajo gozdne sadeže na zelo veliki površini, kar pa opravlja jo zunaj poti, s čimer uničujejo podrast. Zaradi velikega števila nabiralcev bi bilo verjetno smiselno prepovedati nabiranje plodov in gob v celotnem krajinskem parku. Posledično bi tudi v praksi lažje zapirali steze, za katere ugotavljamo, da zaradi oblikovanosti površja niso primerne oziroma vodijo v dele gozda, kjer naj bi bilo manj obiskovalcev. Gre za tako imenovana območja umirjanja.

Nekateri predeli so že zdaj manj obiskani, zlasti v gozdnem osrednjem delu vzhodno od naravnega rezervata Mali Rožnik in v zahodnem delu med kolesarsko potjo in Potjo. Na teh dveh območjih tudi ni, z nekaj izjemami, gostejše mreže poti višjega reda. Zlasti tam bi morali precej dosledno ukiniti obstoječe steze, čeprav lastnik gozdnih parcel (Verbič 2010) opozarja na nestrpne obiskovalce. Ti po pravilu odstranijo mehke ovire (vejevje, podrta drevesa), ki jih postavijo lastniki. V drugih delih parka bi se bilo treba odločiti za ukinjanje zlasti tistih poti, ki so bolj izpostavljene eroziji. Na drugi strani bi bilo treba nekatere neurejene obstoječe steze preurediti v poti in tako nanje pritegniti obiskovalce, ki za zdaj hodijo vsepovsod. Značilen primer je območje med Matjanovo potjo in ulico Pod gozdom, saj s tega dela Šiške ni v krajinski park niti enega urejenega dostopa. Že na vstopu v gozd je treba obiskovalce vabljivo speljati na poti, ki jih stroka prepozna kot zaželenene.

Premalo je izkoriščen tudi potencial z informacijskimi tablamami opremljene Jesenkove poti, ob kateri lahko spoznavamo bogato gozdno vegetacijo. Smiselno bi bilo obnoviti Pot sedmih mostičkov in na novo urediti mrežo atraktivnih poti (učnih in športnih), ki bi povezale Tivoli, Biološko središče in Mostec na obrobju ter Cankarjev vrh v osrednjem delu parka. Anko (2010) predlaga, naj po takšnih poteh zainteresirane obiskovalce podobno kot po kulturnih ustanovah vodijo strokovnjaki in jih ozaveščajo o kulturi gozda. To bi lahko počeli na primer ob nedeljah dopoldne. Nekaj tega poslanstva že opravlja ljubljanska območna enota Zavoda za gozdove Slovenije, ki organizirano, v obliki delavnic vodi šolsko mladino po Jesenkovi poti.

Slika 79: V osrednji del krajinskega parka bi morali obiskovalcem dosledno onemogočiti dostop z motornimi vozili.

Vprašljiva je tudi trimska steza v gozdnem osrednjem delu parka. Razmisliti bi bilo treba o njeni premestitvi v obrobne dele parka.

Popolnoma nesprejemljiva je uporaba cest za dostop osebnih vozil v osrednji del parka. Najbolj pereči sta cesti na Cankarjev vrh in v Mostec, ki bi ju bilo po zgledu zapore mestnega središča treba zapreti za vsa vozila, razen za dostavo v jutranjem času. Zato se zdi upravičena zaskrbljenost nekaterih, da bi tako imenovana nadomestna gradnja objektov na Drenikovem vrhu lahko imela za posledico dodatno odpiranje prometnic za vozila v osrednji del parka (Pergovnik Cotič 2010).

V gozdnem osrednjem delu prihaja do večjih zgostitev obiskovalcev in posledično večjih problemov na Cankarjevem vrhu, v Mostecu in živalskem vrtu.

Cankarjev vrh je tradicionalna postojanka, kjer se ljudje že več kot stoletje zbirajo v cerkvi in gostilni. Glede na težave, ki nastajajo ob obratovanju tamkajšnje gostilne, bi bilo smiselno zaostriti pogoje njenega delovanja. Gostilna ima neurejeno kanalizacijo, gostje kljub dnevni prepovedi prometa z motornimi vozili prihajajo z avtomobili in motorji. Nesprejemljivo je, da je sploh dovoljena vožnja z motornimi vozili od 18. do 24. ure. V zvezi s cesto sta problematična tudi občasno soljenje cestišča in povečan hrup. Tradicionalna prvomajska srečanja na Rožniku so postala tako trdno zakoreninjen del tradicije Ljubljane, da lahko govorimo celo o nesnovni kulturni dediščini. Nesmiselno bi jih bilo prestavljati na drugo lokacijo, za kar si prizadeva ljubljanska

območna enota Zavoda RS za varstvo narave (Juran 2010). Čeprav je z vidika varstva narave zagotovo določeno breme, gre vendarle le za dvodnevno prireditve z minimalnimi začasnimi posegi v prostor. Neprimerne pa so druge prireditve, ki jih občasno organizirajo na tej lokaciji.

Rekreacijski center v Mostecu je najboljše nenanaravno območje, ki se je zelo globoko zarezalo v gozdni osrednji del parka. Med tamkajšnjimi večjimi problemi je nejasno lastništvo osrednjega objekta, to je okrepčevalnice s pripadajočimi klopami, mizami, otroškim igriščem, baliniščem, piknik prostori ... Gre za dolgotrajni spor med Športno rekreacijskim centrom Tivoli Mestne občine Ljubljana in Rekreacijskim društvom Mostec, ki zavira ureditev tega prostora. Športno rekreacijsko center želi okrepčevalnico, ki je trenutno bifejskega tipa, spremeniti v postojanko, ki bi nudila zdravo prehrano in športne napitke. Ob njej bi potekale organizirane zabave, povezane s športom in z rekreacijo. Za doseg te ciljev bi morali nujno obnoviti zanemarjeno okoliško infrastrukturo, ki zdaj odbija zahtevnejše obiskovalce. Razen tega želi Zavod Tivoli v Mostecu namestiti zunanje naprave za fitnes (Jakič 2010).

V Mostecu je sredi gozda eden največjih športnih objektov v parku, ki ga sestavlja tri skakalnice in vzpenjača. Objekte upravlja Smučarski skakalni klub Costella Ilirija (medmrežje 5). Ljubljanski občinski prostorski načrt (medmrežje 19) predvideva izgradnjo novega skakalnega centra v Podutiku, a do realizacije (še) ni prišlo (medmrežje 12). V primeru izgradnje centra v Podutiku bi bilo skakalnice v Mostecu najbrž smiselno opustiti.

Mostec je tudi med pomembnejšimi ljubljanskimi prireditvenimi prostori za razna sindikalna, politična in društvena srečanja. Veliko število obiskovalcev v osredju krajinskega parka je vsekakor moteče, še bolj problematičen pa je hrup in dostop z avtomobili, zato bi morali omejiti glasnost prireditev, v neposredni bližini so namreč dva naravna rezervata in tudi manj obljudeni deli parka, kamor se zatekajo živali. Razmisliti bi veljalo celo o sprejetju načelnega stališča o neprimernosti te lokacije za množične prireditve.

Promet v Mostecu in dostopih vanj je popolnoma neurejen. Kljub prepovedi vožnje te omejitve mnogi ne upoštevajo. Ob vstopu v gozd so skoraj vselej parkirana številna vozila, nekaj jih je parkiranih vse do skakalnic. Neurejeno parkiranje uničuje rastje, razgalja korenine in povečuje nevarnost erozije. Zato bi bilo skladno z občinskim prostorskim načrtom (medmrežje 19) blizu vstopa v Mostec nujno treba urediti parkirišče.

Pot poteka po zahodnem robu parka. Njen najbolj obremenjen odsek je med Koseškim bajerjem in križiščem s cesto, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom. Problemi na Poti so povezani predvsem z velikim številom kolesarjev, kar zlasti ob konicah v toplejšem delu leta povzroča konflikte s pešci. Prostorski načrt (medmrežje 19) na tej trasi sicer predvideva tako imenovani Zunanji kolesarski obroč, vendar bo vsaj na omenjenem odseku potrebna ločena trasa za kolesarje in pešce. Spodbudna se zdi

Slika 80: V Biološkem središču bodo sčasoma zrastle številni novi objekti.

ideja, da bi na Pot navezali otoke športa in igrišča (Koželj 2010). Hkrati bo treba oza-veščati obiskovalce o primernosti poti za rekreacijo, saj že prihaja do konfliktov z okoliškimi kmeti; ljudje namreč zaradi preobremenjenosti izbirajo lastne divje poti (Babnik 2010). Ob križišču, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom sta dve manjši neurejeni parkirišči, ki bi ju bilo treba bodisi urediti bodisi odstraniti (ozeleniti).

Začetki Biološkega središča sovpadajo z umestitvijo živalskega vrta pod Rožnik pred približno šestdesetimi leti, sledila je izgradnja Biotehniške fakultete, Nacionalnega inštituta za biologijo in dela Botaničnega vrta Univerze v Ljubljani. Smiselna in logična nadgradnja bo izgradnja Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Več predvidnosti zahteva predvidena razširitev obstoječega botaničnega vrta z lokacije ob Ižanski cesti na lokacijo v konico med cesto, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom, in Večno potjo. Trenutno sta tam le nasad japonskih češenj in rastlinjak (Bavcon 2010). Na novi lokaciji so naravne razmere zelo raznolike, kar bo ugodno vplivalo na razvoj vrta. Parkovnih, gozdnih in rekreacijskih nasadov bo v botaničnem vrtu okrog 22 ha, preostali razpoložljivi prostor pa bo namenjen razmnoževanju in vzgoji rastlin, rastlinjakom ter zgradbi z laboratoriji, delavnicami in drugimi prostori (Erhatic 1988).

Nekaj intervjuvancev je izrazilo strah pred morebitno pretirano sečnjo gozda (Čad 2010; Torelli 2010; Tavčar 2010b), medtem ko je stališče ljubljanske območne enote Zavoda RS za varstvo narave še precej strožje, saj si želi obstoječe habitatne tipe ohraniti brez sprememb konfiguracije terena (Juran 2010). Verjetno bi morali najti

kompromis, ki bi dovoljeval selektivno sečnjo z ohranitvijo dela kakovostnejšega avtohtonega gozda. Vsaj gozdni del bi morali pustiti odprt prostemu dostopu obiskovalcev, upošteva je seveda težnjo po umirjanju prometa in obiska nasploh.

Živalski vrt se zajeda globoko v osrednji, najkakovostnejši del parka. Njegova morebitna širitev oziroma »smiselna zaokrožitev« (Mihelič 2010) naj bi segala v vse smeri, razen proti Večni poti. Iz naravovarstvenih in kulturnovarstvenih razlogov je najbolj problematična širitev navzgor, proti Cankarjevemu vrhu. Verjetno je najbolj povedno svoje mnenje izrazil Jakič (2010): »... *Imamo dve možnosti – ali živalski vrt ali pa parkovne površine, oboje je težko ...*«, saj je na voljo zelo malo prostora. Če bo že prišlo do širitve, je ta verjetno, pa še to s številnimi zadržki, sprejemljiva le ob Večni poti proti Kosezam. Živalski vrt bi lahko uredili na obstoječi površini in povečali njegovo privlačnost. Zanimiva je ideja, da bi na primer nasproti kletke s šimpanzi postavili enaka plezala, kot jih imajo opice in bi obiskovalci lahko merili svoje fizične sposobnosti v primerjavi z živalskimi (Mihelič 2010). Tovrstni adrenalinski park v takšnem okolju bi nedvomno popestril ponudbo živalskega vrta in verjetno ne bi naletel na večji odpor ljudi. Lahko bi uredili tudi dodaten vhod oziroma izhod iz živalskega vrta proti Cankarjevemu vrhu.

V Biološkem središču je ob konicah že zdaj premalo parkirnih mest, kar se bo ob dodatni ponudbi samo še zaostri, saj poleg ureditve obstoječih parkirišč ni predvideno povečanje njihovega števila. Morda bi ob koncu tedna za obiskovalce Živalskega vrta Ljubljana, Botaničnega vrta Univerze v Ljubljani in Prirodoslovnega muzeja Slovenije veljalo razmisliti o možnosti uporabe univerzitetnih parkirišč.

Ob robu Biološkega središča bi bilo pri križišču Poti s cesto, ki povezuje Večno pot s Potjo za Brdom, smiselno postaviti tako imenovano mestno kmetijo. Gre za željo lastnika tamkajšnjega zemljišča (Babnik 2010), katerega kmetija meri 48 ha. Za zdaj je sedež njegove kmetije ukleščen v povsem urbanem okolju, kar ne omogoča normalnega delovanja kmečkega gospodarstva. Ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo naravne dediščine temu nasprotuje, saj naj bi zemljišče ne bilo zazidljivo (Juran 2010). A ideja se zdi dobra, saj bi s selitvijo pridobili vsi: obiskovalci organiziran ogled kmetije, kmetovalec boljše možnosti za razvoj, sosedje na obstoječi lokaciji sedeža kmetije ob Vodnikovih cestah pa izboljšano kakovost bivanja. Kmetovalec se je pripravljen zavezati, da bo na lokaciji svoje nove mestne kmetije sprejemal organizirane skupine (Babnik 2010), s čimer bi lahko zaokrožili ponudbo in povečali pomen Biološkega središča.

V Tivoli so se zaradi bližine mestnega središča doslej že precejkrat zajedli in postaja vse manjši. V zadnjem obdobju so se vendarle okrepile težnje po ureditvi parka. Znana je ideja o poglobitvi železniške proge, ki se je globoko zarezala v Tivoli in park »odrezala« od mestnega središča. Na mestu parkirišča Tivoli I bi bilo smiselno zgraditi poglobljeno garažno hišo in jo na vrhu zatraviti (Jakič 2010). Poti skozi betonski bazenski kompleks bi lahko nadeli prijaznejšo, bolj zeleno podobo po zgledu ozelenjene

BOJAN ERHARTIČ

Slika 81: Poglobitev železniške proge in Tivolske ceste bi znova okrepila vezi med parkom in mestom.

MIHA PAVŠEK

Slika 82: Tivoli je tudi pozimi privlačen za obiskovalce.

Slika 83: Tivolski ribnik je bil nekoč posebno priljubljen med ljubitelji čolnarjenja.

Slika 84: V zadnjem času je bil potencial tivolskega ribnika premalo izkoriščen.

Slika 85: Po temeljiti preureditvi morda čaka ribnik in okolico živahnejše dogajanje.

Promenade Plantée v Parizu. Parkirišče Tivoli II pod Halo Tivoli bi lahko po izgradnji garažne hiše ukinili in na tem mestu uredili športna igrišča (teniška, košarkarska, odbojgarska, malonogometna, drsališče, balinišča, borilnice, trampolini in drugo) za obiskovalce. S tem posegom bi lahko odstranili obstoječa igrišča, ki se zajedajo globoko v tivolski park.

Tivoli ali vsaj njegov osrednji del naj bi park angleškega tipa z urejeno naravo, polno cvetja (Ovsec 2010), pri tem pa ne bi nikakor smeli dodatno asfaltirali poti po parku.

Pasja ravan nad pokritim kopališčem je večkrat letno prireditveni prostor za razna družabna srečanja, startno ciljni prostor športnih prireditev in prizorišče koncertov. Zaradi precejšnje poškodovanosti ruše mokrotnega travnika bi bilo prizorišče smiselno preseliti na streho predlagane tivolske garažne hiše.

Pozimi je na tem travniku priljubljeno sankališče. Na pobudo slovenskih zimskih športnikov pristojni v Športno rekreacijskem centru Tivoli razmišljajo o umetnem zasneževanju. Tako bi lahko za nekaj zimskih mesecev uredili sankališče in po obstoječih poteh krožno, nekaj sto metrov dolgo razgibano progo za smučarski tek (Jakič 2010). Nekatere dejavnosti so bile zelo aktualne v preteklosti, a so sčasoma povsem zamrle, kot na primer knajpanje v potočkih ob Švicariji in čolnarjenje po ribniku. V Tivoliju je še vrsta drugih, širšemu krogu obiskovalcev za zdaj skoraj neznanih zanimivosti.

V mislih imamo predvsem Tičistan (ptičje krmilnice), Cankarjeve breze in Mednarodni fenološki vrt, kjer sodelavci Agencije RS za okolje spremljajo razvoj 21 drevesnih vrst iglavcev, listavcev ter grmovnic (medmrežje 11).

Po vsem parku bo treba namestiti stranišča. Glede na to, da v osrednjem delu praviloma ni vodovodnega in kanalizacijskega omrežja, bi bilo tam smiselno postaviti toaletne prostore s kemičnimi stranišči. Ker so ti objekti vizualno moteči, bi jih morali zakriti.

Prednostna naloga urejanja parka bi morala biti ureditev javnega in mirujočega prometa ter krožne kolesarske poti okrog Rožnika in Šišenskega hriba. Kot predvideva občinski prostorski načrt (medmrežje 19), bo po Večni poti med središčem mesta in Šiško vozil mestni avtobus, ki pa bi moral biti stalen in dovolj pogost. S tem bi se zmanjšal pritisk na parkirišča. Kljub temu bo Biološko središče s široko zastavljenim programom potrebovalo po možnosti skupno večje parkirišče ali celo garažno hišo, saj je to edino območje v krajinskem parku, ki ga v veliki meri obiskujejo tudi Ljubljancani. Zaželena bi bila tudi manjša urejena parkirišča na vstopih v park ali v njihovi bližini. Ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave jim sicer vztrajno nasprotuje (Juran 2010), vendar bo najbrž morala sprevideti, da so parkirana vozila na tem območju realnost. Bolje je, da se ta problem razreši nadzorovano, kot da je še vnaprej prepuščen stihiji. Krožna kolesarska pot je deloma že realizirana, treba pa bo razmisliti o možnem sobivanju kolesarjev in pešcev v Tivoliju, kot to predvideva občinski prostorski načrt (medmrežje 19). Ko bo krožna kolesarska pot povsem urejena in bodo na razpolago parkirna mesta za kolesa, bo v park s kolesi zagotovo prihajalo čedalje več obiskovalcev.

12 Sklep

Kakovostno bivalno okolje je izjemno pomembna vrednota življenja sodobnega človeka. Zelene površine so eden od ključnih dejavnikov za prijetno bivanje. To je v mestih še bolj poudarjeno, saj zelenja vedno primanjkuje, njegovega pomena pa se praviloma zavemo šele takrat, ko je pomanjkanje že kritično. Študije kažejo, da je bližina zelenih površin celo ekonomska kategorija, saj se z večanjem oddaljenosti od njih in izgubljanjem zelene vedute vrednost nepremičnin praviloma zmanjšuje (Tyrväinen in Miettinen 2000).

Ljubljana je zaradi svoje zasnove bogata z zelenimi površinami. Zeleni klini, ki se zajedajo v prestolnico, predstavljajo kakovostno prednost v primerjavi s podobnimi evropskimi mesti. Vse zelene površine sicer niso javno dostopne, še vedno pa jih

Slika 86: Razvoj krajinskega parka, kot ga predvideva prostorski načrt Mestne občine Ljubljana (medmrežje 19). ►

Legenda

predor	cesta s kolesarskimi stezami	območje zelenih površin
podaljšana proga mestnega avtobusa	javna pot za kolesarje	območje lokalne kanalizacije
parkirišče pred vstopom v pomembnejše rekreacijsko območje	javna pot za kolesarje in pešce	
meja krajinskega parka	zunanji kolesarski obroč	

Avtorji vsebine: Bojan Erhartič, Aleš Smrekar, Mateja Šmid Hribar

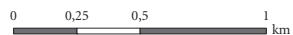
Avtorica zemljevida: Manca Volk

Vir: Digitalni ortofoto posnetek 1 : 1000 © Geodetska uprava Republike Slovenije 2005;

Odlok o razglavitvi Tirolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost 1984

Občinski prostorski načrt Mestne občine Ljubljana 2010

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU 2010

je razmeroma veliko, tako odprtih kot gozdnih. Zelene površine se v mestu niso ohranile zaradi skrbno načrtovanega urejanja prostora, ampak zato, ker so bile zaradi naravnih razmer (strmine, zamočvirjeno površje) manj primerne za pozidavo.

Ena največjih in najbolj obiskanih zelenih površin je 459 ha prostran Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib, ki je bil razglašen leta 1984. V odloku o ustanovitvi je posebej izpostavljeno, da park predstavlja svojevrstno identiteto mesta Ljubljane, kjer naravne in kulturne prvine sestavljajo enotno pokrajinsko podobo. Prav ta povezanost oziroma prepletanje narave in kulture ter delovanje človeka v tem prostoru so ključni za današnje stanje in prava pot za nadaljnje usmeritve. O prepletanju človeka in narave na tem območju je že pred več kot 300 leti pisal Valvasor, ko je izpostavil, da je okolica gradu Podturn (zdajšnji Tivolski grad) postala prijetno sprehajališče, saj so v naravnem amfiteatru za gradom študentje prirejali gledališke igre (Škrjanc 1996).

Čeprav raznovrstna nasprotja med deležniki zavirajo ureditev razmer v parku in so zato cokla njegovega nadaljnjega razvoja, so se zadeve na nekaterih področjih vendarle začelo premikati na bolje. Naj navedemo nekaj primerov pozitivne in negativne prakse.

Ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave je do pred kratkim nasprotovala sanitarni sečnji, odobreni od Zavoda za gozdove Slovenije in se pri tem sklicevala na prepoved uničevanja drevja, zapisani v odloku o krajinskem parku (1984), zato je ljubljanska občina sprejela Popravek Obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost (2010), ki zdaj lastnikom gozdnih parcel dopušča sanitarno sečnjo dreves.

Mestna občina Ljubljana je dolga leta pripravljala Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom (2010), ki ga je končno sprejela in v njem prvič uradno izrazila interes za odkup gozdov, za kar je tudi predvidela določena finančna sredstva v občinskem proračunu. Lastniki, ki se ne bodo odločili za prodajo gozda, bodo po novem upravičeni do občinske odškodnine zaradi omejitev, ki jih prinaša lega njihovih parcel znotraj krajinskega parka.

Manjši objekt na Drenikovem vrhu je denacionalizacijski upravičenec prodal zasebniku, saj se je Mestna občina Ljubljana odrekla predkupni pravici. Kljub številnim nasprotovanjem, zlasti ljubljanske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, je Ministrstvo za okolje in prostor leta 2010 lastniku izdalo odločbo za gradnjo dveh stanovanjskih vil s šestimi stanovanji (Pergovnik Cotič 2010).

V vsem parku sta samo dve urejeni javni parkirišči, v Tivoliju in Biološkem središču s skupno 570 parkirnimi mesti. Zelo oblegan je vstop v Mostec, kjer v neposredni bližini ni urejenih parkirišč. Ob štetju smo zabeležili, da se je skozi glavni vhod zapejlala četrtnina vseh obiskovalcev. Avtomobile so parkirali ob cesti, ki vodi v notranjost parka, pri čemer so poškodovali travno rušo in podrast. Izgradnji parkirišč pa zagrizeno nasprotuje Ljubljanska območna enota Zavoda RS za varstvo narave, saj po njenem

ARHIV VIKTORJA TANZIJA

Slika 87: K urejenemu mestu že dolgo časa spadajo sproščujoče zelene površine.

BOJAN ERJARTIČ

Slika 88: Ta že v preteklosti pomembna vrednota je v sodobnosti še precej bolj cenjena.

mnenju parkirišča ne spadajo v park (Juran 2010). Pa vendar so parkirana vozila na območju parka realnost in si pred tem ne gre zatiskati oči. Bolje je, da se ta problem uredi nadzorovano, kot da je še naprej prepuščen stihiji.

In kako ustrezno ravnati? Le z zavedanjem vseh deležnikov, da je 459 ha med asfalt in beton ter onesnažen zrak ukleščenih zelenih površin vrednota, ki ji je treba najti prostor v našem vsakdanu. Ocenjujemo, da Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib letno obišče okrog 1.750.000 obiskovalcev, v tej številki pa niso zajeti obiskovalci živalskega vrta, Hale Tivoli ter parkirišč v Tivoliju. Park je najbolj obiskan ob nedeljah, ko se v njem zadržuje do 20.000 obiskovalcev. Obiskovalci v parku praviloma poiščejo hiter in kratkotrajen odmik od svojih vsakodnevnih urbanih skrbi. To potrjuje tudi opravljena anketna raziskava, ki je razkrila, da anketiranci območje povezujejo zlasti z rekreacijo, naravo in sprostitvijo, kot glavne dejavnike ogrožanja parka pa vidijo človeka v najširšem pomenu besede (vključno njegovo nelegalno odlaganje odpadkov), promet in gradbene posege.

Tako velik obisk zavarovanega območja potrjuje, da je krajinski park v predstavah obiskovalcev pomembna vrednota. Ta zeleni klin, ki se zajeda globoko v mestno središče, se na nasprotno stran prek Ljubljanskega gradu nadaljuje na Golovec, pravokotno na to os pa so obsežne zelene površine, ki so v znatni meri zavarovane kot Krajinski park Ljubljansko barje. Vendar so ta območja bistveno manj obiskana, saj so bolj oddaljena od mestnega središča, morda še pomembnejši razlog pa je, da imajo povsem drugačen imidž. Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib je v očeh obiskovalcev bolj mestni park, medtem ko so, z izjemo Ljubljanskega gradu, preostala območja bolj naravna in s tem sodobnemu mestnemu človeku bolj tuja.

Trenutni status quo ne koristi nikomur. Poleg lastnikov so najbolj prizadeti obiskovalci, ki te edinstvene zelene oaze ne morejo uživati na način, kot bi jo lahko, če bi bile odprte dileme dorečene in ustrezno urejene. Park je zanemarjen in marsikje po nepotrebnem preveč degradiran. Nujna bi bila njegova conacija z optimalno razmestitvijo dejavnosti. Gozdni osrednji del, ki se vzpenja nad ravnino, je treba »očistiti« kar največ dejavnosti, razen pešačenja in teka po urejenih poteh. V Tivoliju bi morali odstraniti nepotrebno »urbano nesnago«, kjer pa to ni izvedljivo, pa vsaj ozeleniti in obiskovalcu spet zagotoviti prijaznejši »angleški park«. Zahodni del krajinskega parka je na obrobju in je od gozdnega osrednjega dela odrezan z mestnima cestama. Ob tem je v znatni meri prežet s sodobnim človekovim delovanjem. Smiselna bi bila popularizacija narave v Biološkem središču z živalskim in botaničnim vrtom, prirodoslovnim muzejem ter na novo umeščeno mestno kmetijo.

Prav neverjetno je, da območje, ki je krajinski park že več kot četrto stoletja, še vedno nima upravljavca. Ta bi moral imeti drzno in celovito vizijo razvoja. Imeti bi moral tudi ustrezno širino ter znanja tako iz naravovarstva in ohranjanja kulturne pokrajine, kot tudi razumevanja človeka v parku, pa najsi bo to zemljiški posestnik ali obiskovalec. Ne sme pa mu manjkati niti sposobnost povezovanja deležnikov z naj-

različnejšimi interesi, kot so Mestna občina Ljubljana, ljubljanske območne enote Zavoda za gozdove Slovenije, Zavoda RS za varstvo narave in Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ter Živalski vrt Ljubljana, Botanični vrt Univerze v Ljubljani, lastniki zemljišč, predstavniki civilne družbe in ne nazadnje obiskovalci. Vsak od teh praviloma gleda na krajinski park preozko. Smiselna bi bila tudi novelacija odloka, s čimer bi bilo mogoče na novo opredeliti vsebine in določiti mejo parka ter vzpostaviti formalne povezave z bližnjimi sorodnimi zavarovanimi območji, zlasti s krajinskima parkoma Ljubljansko barje in Polhograjski dolomiti.

Trajnostni razvoj območja lahko zagotovi le ravnovesje med ekološkim in socialnim stebrom, ob primernem minimalnem doziranju ekonomskega. Razvoj morda niti ni najbolj ustrezen izraz, saj bi se najbrž bolj približali temu, za kar si v Krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib prizadevamo, če bi zapisali celovita skrb in premišljeno urejanje.

13 Seznam virov in literature

- Anko, B. 1987: Analiza nedeljskega obiska primestnega gozda na primeru Šmarne gore. Zbornik gozdarstva in lesarstva 29. Ljubljana.
- Anko, B. 1990: Rekreacija, turizem, gozdarstvo. Rekreacijska vloga gozda 20. Ljubljana.
- Anko, B. 1993: Drevo, gozd in človek v mestnem okolju. Mestni in primestni gozd – naša skupna dobrina. Zbornik republiškega posvetovanja v okviru tedna gozdov. Ljubljana.
- Anko, B. 2010: intervju. Ljubljana.
- Arhiv razglednic Viktorja Tančiča. Ljubljana, 2011.
- Babnik, V. 2010: intervju. Ljubljana.
- Bavcon, J. 2010a: Botanični vrt. Medmrežje: http://www.ukom.gov.si/si/projekti/200_let_ilirskih_provinc/ilirske_province_1809_1813/ljubljana_sredisce_napoleonovih_ilirskih_provinc/botanicni_vrt/ (8. 8. 2010).
- Bavcon, J. 2010b: intervju. Ljubljana.
- Bertok, M., Podgornik, S. 2004: Ribe in raki v krajinskem parku Rožnik, Šišenski hrib in Tivoli. Ljubljana.
- Butina, V. 2009: Živalski vrt Ljubljana: jubilejni pogled v zgodovino in prihodnost. Ljubljana.
- Chevallerie, H. de la 1994: Park Tivoli v evropski primerjavi. Tivoli – Ljubljanski mestni park. Ljubljana.
- Čad, J. 2010: intervju. Ljubljana.
- Čampa, L. 1993: Javni interes in problematika lastništva v gozdovih zelenega pasu mesta Ljubljane. Mestni in primestni gozd – naša skupna dobrina. Zbornik republiškega posvetovanja v okviru tedna gozdov. Ljubljana.

- Debelak, M. 1970: Primernost in zmogljivost prostora za rekreacijo v naravi. Rekreacija v naravi – primernost in zmogljivost prostora. Ljubljana.
- Dejanska raba tal. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Ljubljana, 2004.
- Digitalni katastrski načrt. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2009.
- Erhartič, B. 2010: Conserving geoheritage in Slovenia through geomorphosite mapping. *Géovisions* 35. Lozana.
- Erhartič, D. 1988: Javna razprava o ureditvi Biološkega središča pod Rožnikom. Naša komuna, 28. 6. 1988. Medmrežje: <http://www.dlib.si/v2/Preview.aspx?URN=NBN:SI:doc-VQ5F2N2M> (24. 6. 2010).
- Evidenca hišnih števil 2010. Centralni register prebivalstva. Ljubljana.
- Generalni plan urbanističnega razvoja Ljubljane. Ljubljanski urbanistični zavod. Ljubljana, 1966.
- Gozdnogospodarski načrt Gozdnogospodarske enote Ljubljana 2005–2014. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Ljubljana. Ljubljana, 2006.
- Holc, E. 1997: Ljubljanski kongres: 1821. Ljubljana.
- Jakič, R. 2010: intervju. Ljubljana.
- Jančar, M. 1972: Tivoli – program ureditve. Ljubljana.
- Jančar, M. 2001: Ljubljana, mesto v zelenju. Radovljica.
- Jerman, I. 2010: intervju. Ljubljana.
- Jeršič, M. 2002: Prostočasna funkcija Ljubljane in njene okolice. Geografija Ljubljane. Ljubljana.
- Jogan, N. 2003: Inventarizacija flore dveh zavarovanih območij na Rožniku. Poročilo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Juran, V. 2010: intervju. Ljubljana.
- Kalton, G., Vehovar, V. 2001: Vzorčenje v anketah. Ljubljana.
- Kladnik, D. 2001: Geografija. Leksikon. Tržič.
- Kočar, T. 1993: Zgodovinski razvoj mestnih gozdov Ljubljane. Mestni in primestni gozd – naša skupna dobrina. Zbornik republiškega posvetovanja v okviru tedna gozdov. Ljubljana.
- Korošec, B. 1991: Ljubljana skozi stoletja: mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti. Ljubljana.
- Koršič Zorn, V. 2000: Cerkev Marijinega obiskanja na Rožniku. Ljubljana.
- Kos, D. 2010: intervju. Ljubljana.
- Kos, M. 1955: Srednjeveška Ljubljana – topografski opis mesta in okolice. Ljubljana.
- Koželj, J. 2010: intervju. Ljubljana.
- Krajevni leksikon Dravske banovine. Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine. 1937. Medmrežje: <http://www.zape.si/srd/pdf/ldb.pdf> (7. 7. 2010).
- Krajnc, A. 1982: Motivacija za izobraževanje. Ljubljana.

- Kranjc, U., Simoneti, M., Vidic, L. 2006: POT, največja načrtovana javna zelena površina v Ljubljani. Raziskovalni projekt. Trajekt. Ljubljana.
- Kranjec Menaše, J. 2010: intervju. Ljubljana.
- Kurinčič Mikuž, S. 2010: intervju. Ljubljana.
- Lešnik, A. 2003: Inventarizacija dvoživk (Amphibia) v Krajinskem parku Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. Center za kartografijo favne in flore. Miklavž na Dravskem polju. Medmrežje: http://www.ckff.si/dokumenti/inventarizacija_dvozivk_tivoli.pdf (22. 7. 2010).
- Medmrežje 1: <http://www.ljubljana.si/si/ljubljana/> (1. 9. 2010).
- Medmrežje 2: <http://www2.arnes.si/čskunci1/motivacija.htm> (1. 9. 2010).
- Medmrežje 3: <http://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=482> (4. 9. 2010).
- Medmrežje 4: <http://www.ekorg.si/?p=2d&s=1&id=3&cat=3> (2. 9. 2010).
- Medmrežje 5: http://sskilirija.com/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=5&Itemid=3 (1. 9. 2010).
- Medmrežje 6: http://sl.wikipedia.org/wiki/Pivovarna_Union (4. 8. 2010).
- Medmrežje 7: <http://www.zoo-ljubljana.si/index.php?id=4> (5. 8. 2010).
- Medmrežje 8: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Ro%C5%BENik> (5. 8. 2010).
- Medmrežje 9: http://sl.wikipedia.org/wiki/Park_Tivoli,_Ljubljana (5. 8. 2010).
- Medmrežje 10: <http://www.arso.gov.si/cd/klima1/Zaslon/PDF%20Zaslon/41-Definicija%20fenologije.pdf> (2. 9. 2010).
- Medmrežje 11: <http://www.arso.gov.si/vreme/napovedi%20in%20podatki/fenologija.pdf> (2. 9. 2010).
- Medmrežje 12: http://sl.wikipedia.org/wiki/Hala_Tivoli (5. 8. 2010).
- Medmrežje 13: http://www.vrtnice.org/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=43 (5. 8. 2010).
- Medmrežje 14: <http://ljubljangski.projekti.si/rozni-vrt-v-tivoliju-900696.aspx> (5. 8. 2010).
- Medmrežje 15: <http://www.ljubljana.si/si/mol/mestna-uprava/oddelki/varstvo-okolja/projekti/9199/detail.html> (18. 8. 2010).
- Medmrežje 16: <http://www.timeanddate.com/worldclock/astronomy.html?n=736&month=5&year=2010&obj=sun&afl=-11&day=1> (16. 8. 2010).
- Medmrežje 17: <http://www.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (16. 8. 2010).
- Medmrežje 18: http://www.lpt.si/parkirisca/parkirisca_osebna_vozila/tivoli_I (18. 8. 2010).
- Medmrežje 19: <https://urbanizem.ljubljana.si/index3/> (19. 7. 2010).
- Mihelič, B. 2010: intervju. Ljubljana.
- Mikša, P., Ajlec, K. 2011: Slovensko planinstvo. Ljubljana. V tisku.
- Mikuš, T. 2006: Stanje in perspektive krajinskih parkov v Sloveniji. Magistrsko delo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

- Načrt upravljanja 2010–2020 (osnutek). Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. IZVO d. o. o. Ljubljana, 2008.
- Naše okolje. Ministrstvo za okolje in prostor. 2010, 17-1 (januar 2010). Cegnar, T. Medmrežje: http://www.arso.gov.si/o%20agenciji/knji%c5%benica/mese%c4%8dni-%20bilten/NASE%20OKOLJE%202010_01.pdf (22. 8. 2010).
- Občinski prostorski načrt Mestne občine Ljubljana. Medmrežje: <https://urbanizem.ljubljana.si/index3/> (24. 8. 2010).
- Odlok o območju, v katerem se razglašajo gozdovi s posebnim namenom in o njihovi zaščiti. Medobčinski uradni vestnik 6/1983. Maribor.
- Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom. Uradni list Republike Slovenije 60/2010. Ljubljana.
- Odlok o razglasitvi gozdov s posebnim namenom v Mestni občini Celje. Uradni list Republike Slovenije 37/1997. Ljubljana.
- Odlok o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost. Uradna lista Socialistične Republike Slovenije 21/1984 in 47/1987. Ljubljana.
- Orožen Adamič, M. 2010: intervju. Ljubljana.
- Osnovna geološka karta SFRJ, list Kranj. Zvezni geološki zavod. Beograd, 1974.
- Ovsec, D. 1994: Iz življenja Tivolija skozi čas. Tivoli – Ljubljanski mestni park. Ljubljana.
- Ovsec, D. 2010: intervju. Ljubljana.
- Pergovnik Cotič, D. 2010: intervju. Ljubljana.
- Pergovnik, D. 1995: Tivoli – ljubljanski mestni park. Zgodovinski parki in vrtovi v Sloveniji. Ljubljana.
- Pirnat, J. 1997: Razpored gozdov v Ljubljanski krajini. Zbornik gozdarstva in lesarstva 53. Ljubljana.
- Pirnat, J. 2010: intervju. Ljubljana.
- Plut, D. 2000: Okoljevarstvene razsežnosti (ne)sonaravnega prostorskega razvoja Ljubljane. Ljubljana – geografija mesta. Ljubljana.
- Plut, D. 2008: Trajnostni razvoj varovanih območij – celostni pristop in aktivna vloga države: Trajnostno gospodarjenje v varovanih območjih z vidika doseganja skladnejšega regionalnega razvoja. Medmrežje: http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/geo/Publikacije/priloznostno/CRP_zavarovana_Plut_08.pdf (22. 4. 2011).
- Popravek Obvezne razlage Odloka o razglasitvi Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba za naravno znamenitost. Uradni list Republike Slovenije 3/2010. Ljubljana.
- Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih. Uradni listi Republike Slovenije 5/1998, 70/2006 in 12/2008. Ljubljana.
- Register nepremične kulturne dediščine. Ministrstvo za kulturo. Direktorat za kulturno dediščino. Ljubljana, 2010. Medmrežje: <http://rkd.situla.org/> (18. 8. 2010).
- Rejec Brancelj, I., Smrekar, A., Kladnik, D. 2005: Podtalnica Ljubljanskega polja. Geografija Slovenije 10. Ljubljana.
- Rožič, J. 2010: intervju. Ljubljana.

- Senegačnik, J. 1996: Ljubljana. Priročni krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana.
- Skoberne, P. 2004: Varstvo naravne dediščine. Zapisi predavanj. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana, 1994.
- Steinar, K. 1996: *InterViews: an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks.
- Stupan, M. 2003: Problematika urejanja mariborskih mestnih gozdov. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Škrjanec, B. 1996: Kratka zgodovina Tivolskega gradu. Mednarodni grafični likovni center. Ljubljana.
- Šmid Hribar, M. 2008: Drevo kot dvopomenska dediščina. Magistrsko delo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Špes, M., Smrekar, A., Lampič, B. 2000: Kvaliteta bivalnega okolja v Ljubljani. Ljubljana – geografija mesta. Ljubljana.
- Tavčar, M. 2006: Jesenkova pot. Ljubljana.
- Tavčar, M. 2010a: Gospodarjenje z gozdovi v Mestni občini Ljubljana. *Gozdarski vestnik* 68, 5–6. Ljubljana.
- Tavčar, M. 2010b: intervju. Ljubljana.
- Tavčar, M., Vidmar, A. 1997: Ljubljanski mestni gozd: pobuda za razglasitev Ljubljanskih mestnih gozdov s posebnim namenom. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Ljubljana. Ljubljana.
- Torelli, N. 2010: intervju. Ljubljana.
- Toš, N. 1988: Metode družboslovnega raziskovanja. Ljubljana.
- Tyrväinen, L., Miettinen, A. 2000: Property Prices and Urban Forest Amenities. *Journal of Environment Economics and Management* 39. Washington.
- Vardjan, F. 1994: Tivolski park od nastanka do danes. Tivoli – Ljubljanski mestni park. Ljubljana.
- Veber, A. 2010: Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. Medmrežje: http://www.kam.si/parki/krajinski_park_tivoli_roznik_in_sisenski_hrib.html (4. 8. 2010).
- Verbič, D. 2010: intervju. Ljubljana.
- Verlič, A. 2006: Rekreacijska vloga gozda v katastrski občini Zgornja Šiška. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Vilhar, U. 2010: Uvodnik. *Gozdarski vestnik* 68, 5–6. Ljubljana.
- Vrhovec, I. 1898: Rožnik in cerkev na Rožniku. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* VIII, 29. Ljubljana.
- Zadravec, T. 2004: Odnos lastnikov do svoje gozdne posesti na Rožniku. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Zakon o gozdovih. Uradni listi Republike Slovenije 30/1993, 13/1998, 24/1999, 56/1999, 31/2000, 67/2002, 110/2002, 112/2006, 115/2006, 110/2007 in 61/2010. Ljubljana.

Zakon o ohranjanju narave. Uradni listi Republike Slovenije 96/2004, 61/2006, 63/2007, 117/2007, 32/2008 in 8/2010. Ljubljana.

Zakon o varstvu kulturne dediščine. Uradna lista Republike Slovenije 16/2008 in 123/2008. Ljubljana.

Žizek, L. 2010: Odnos javnosti do gozdov v mestih na primerih Rožnika in Golovca v Ljubljani. Diplomsko delo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

14 Seznam slik

Slika 1: Prepletanje pozidanih delov mesta in zelenih površin.	14
Slika 2: V razširjeno spomladansko štetje vstopov v park smo vključili tudi neznatne stezice ...	16
Slika 3: Lokacije štetja obiskovalcev in parkiranih vozil.	17
Slika 4: V mestnih gozdovih so v ospredju njihove socialne in ekološke funkcije.	22
Slika 5: »... V Ljubljani se je možno v pičlih 15 minutah skozi sam center mesta sprehoditi iz enega gozda (Rožnik in Šišenski hrib) v drugega (Golovec) ...« (Rožič 2010).	26
Slika 6: Zelena klina Ljubljane (Generalni plan ... 1965).	27
Slika 7: Dostopnost do zelenih površin znotraj avtocestnega obroča.	28
Slika 8: V krajinskem parku se prepletata narava ...	30
Slika 9: ... in človek.	30
Slika 10: Zavarovana območja, naravne vrednote in kulturna dediščina v krajinskem parku.	33
Slika 11: Na Florjančičevem Načrtu Ljubljane iz leta 1744 so na območju zdajšnjega parka Tivoli njive in travniki.	34
Slika 12: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka do leta 1800.	35
Slika 13: Zasnova parka Tivoli sega na začetek 19. stoletja; posneto pred 2. svetovno vojno iz letala.	37
Slika 14: Sodobni posnetek območja parka Tivoli.	37
Slika 15: Zemljevid Ljubljane iz leta 1829, na katerem so dobro prepoznavni Lattermannovi drevoredi.	38
Slika 16: Tivolski drevoredi na stari razglednici.	38
Slika 17: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka med letoma 1801 in 1850.	38
Slika 18: Na stari razglednici so pod Cerkvijo Marijinega obiskanja obdelovalna zemljišča.	40
Slika 19: Na sodobni fotografiji je zemljišče pod cerkvijo zatravljeno.	40
Slika 20: Podobica Rožniške Marije iz leta 1840 z njivami v ospredju (Koršič Zorn 2000).	41

Slika 21: Tivolski grad na stari razglednici.	44
Slika 22: V zadnjih 150 letih sta se rastlinje in namembnost gradu temeljito spremenila.	44
Slika 23: Zbirališče upokojencev Monte Carlo na stari razglednici.	46
Slika 24: Priljubljeno zbirališče upokojencev je po sto letih ostalo skoraj nespremenjeno.	46
Slika 25: Nekoč je ob izteku Cankarjeve ceste stal Jakopičev paviljon.	47
Slika 26: Pozneje se je Jakopičev paviljon moral umakniti prometnicam.	47
Slika 27: Načrt Ljubljane pred letom 1932.	48
Slika 28: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka med letoma 1850 in 1941.	49
Slika 29: Hala Tivoli je pomembno torišče ljubljanskega športa.	51
Slika 30: Pokrito kopališče se globoko zajeda v park Tivoli.	51
Slika 31: Območje dela zdajšnjega krajinskega parka med začetkom druge svetovne vojne in letom 1984, ko je bil razglašen krajinski park.	52
Slika 32: Zahodni del krajinskega parka prečka urejena Pot.	55
Slika 33: V zahodnem delu parka je tudi na novo urejen Koseški bajer.	55
Slika 34: Glavni deli krajinskega parka, druga zavarovana območja v njem in pozidana območja.	57
Slika 35: Razprostranjenost gozda v krajinskem parku.	59
Slika 36: Živalski vrt je tudi pomembno izobraževalno središče.	60
Slika 37: Nekoč je bila v hiši na Drenikovem vrhu tudi gostilna.	61
Slika 38: Dandanes Drenikov vrh kliče po ureditvi, skladni s smernicami varstva narave in kulturne dediščine.	61
Slika 39: Zemljevid poti in druge prometne infrastrukture v gozdnem osrednjem delu krajinskega parka.	63
Slika 40: Prvotna gostilna Švicarija je prerasla v imeniten hotel Tivoli.	65
Slika 41: Za zdaj nekdanj privlačen objekt nezadržno propada.	65
Slika 42: Prvotno je bilo Jakopičevo sprehajališče tesno povezano z mestnim središčem, kjer se je neposredno navezovalo na Cankarjevo cesto.	66
Slika 43: Kljub poznejši odrezanosti zaradi izgradnje železniške proge in obvozne Tivolske ceste je Jakopičevo sprehajališče postalo priljubljeno fotografsko razstavišče Jakopičevo sprehajališče.	67
Slika 44: Ena od informacijskih tabel v krajinskem parku.	68
Slika 45: Velikost zasebne gozdne posesti (Zadravec 2004).	69
Slika 46: Lastništvo zemljišč v krajinskem parku.	71
Slika 47: Gibanje števila obiskovalcev čez dan v izbranih dnevih.	74
Slika 48: Ob lepih nedeljah je Tivoli natrpan z obiskovalci.	75
Slika 49: Obremenjenost vhodnih mest v krajinski park.	76
Slika 50: V gozdnem osrednjem delu krajinskega parka sta med najbolj obiskanimi točkami Mostec ...	79

Slika 51: ... in Cankarjev vrh.	79
Slika 52: Gibanje števila obiskovalcev Živalskega vrta Ljubljana v zadnjih 20 letih (Mihelič 2010).	80
Slika 53: Mesečni obisk Živalskega vrta Ljubljana v letih 2007, 2008 in 2009 (Mihelič 2010).	80
Slika 54: Na Poti je najpogostejša oblika rekreacije kolesarjenje.	81
Slika 55: Povprečni čas zadrževanja obiskovalcev v krajinskem parku (N = 300).	82
Slika 56: Med večjimi problemi krajinskega parka je neurejeno parkiranje, zaradi katerega se uničuje gozdna podrast.	83
Slika 57: Parkirna zmeda pred vhodom v živalski vrt.	83
Slika 58: Prometna ureditev v krajinskem parku.	86
Slika 59: Gibanje obiskovalcev krajinskega parka 23. maja 2010 na izbranih križiščih.	87
Slika 60: Delež parkiranih vozil po popisnih lokacijah (N = 2745).	89
Slika 61: Način potovanja od doma do krajinskega parka (N = 300).	89
Slika 62: V krajinskem parku lahko sledimo življenjskemu ciklu narave.	91
Slika 63: Miselne asociacije anketirancev na dele krajinskega parka, ki jih najpogosteje obiskujejo (N = 300).	91
Slika 64: Pomen parka Tivoli, gozdnega osrednjega dela Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba ter zelenega pasu med Kosezami in Brdom za anketirance glede na kraj anketiranja (N = 300).	92
Slika 65: Pomembna vrednota obiskovalcev je tradicija obiskovanja gostiln – na Rožniku nekoč.	94
Slika 66: Pomembna vrednota obiskovalcev je tradicija obiskovanja gostiln – na Rožniku dandanes.	94
Slika 67: V gostilni Pod Rožnikom (Čad) so pred 2. svetovno vojno pripravljali slovenske jedi ...	95
Slika 68: ... danes pa privablja goste s kakovostno srbsko hrano.	95
Slika 69: Živali in rastline, ki se anketirancem v parku Tivoli, v gozdnem osrednjem delu Tivolija, Rožnika in Šišenskega hriba ter v zelenem pasu med Kosezami in Brdom najbolj vtisnejo v spomin (N = 300).	96
Slika 70: Asociacije na besedno zvezo »Rožnik in Šišenski hrib«, kot so jih izpostavili intervjuvanci; večja pisava nakazuje večkrat navedeno asociacijo.	97
Slika 71: Poznavanje statusa zavarovanja območja Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib med anketiranimi na Prešernovem trgu, Cankarjevem vrhu in v Mostecu (N = 300).	98
Slika 72: Poglavitni dejavniki, ki po mnenju anketiranih oseb na Prešernovem trgu, Cankarjevem vrhu in v Mostecu ogrožajo območje krajinskega parka (N = 300).	99

Slika 73: Dejavniki, ki so po mnenju anketiranih oseb na Prešernovem trgu, Cankarjevem vrhu in v Mostecu v krajinskem parku najbolj moteči (N = 300).	100
Slika 74: Najmanj je obremenjen najkakovostnejši gozdni osrednji del parka.	103
Slika 75: V Tivoliju je zaznaven izrazit konflikt med pešci in kolesarji.	103
Slika 76: Predlagani območji umirjanja obiska v krajinskem parku.	105
Slika 77: Nekdanji odprt pogled izpred Švicarije proti mestnemu središču.	108
Slika 78: Zdaj pogled proti mestu povsem zastira na gosto rastoče drevje.	108
Slika 79: V osrednji del krajinskega parka bi morali obiskovalcem dosledno onemogočiti dostop z motornimi vozili.	113
Slika 80: V Biološkem središču bodo sčasoma zrasli številni novi objekti.	115
Slika 81: Poglobitev železniške proge in Tivolske ceste bi znova okrepila vezi med parkom in mestom.	117
Slika 82: Tivoli je tudi pozimi privlačen za obiskovalce.	117
Slika 83: Tivolski ribnik je bil nekoč posebno priljubljen med ljubitelji čolnarjenja.	118
Slika 84: V zadnjem času je bil potencial tivolskega ribnika premalo izkoriščen.	118
Slika 85: Po temeljiti preureditvi morda čaka ribnik in okolico živahnejše dogajanje.	119
Slika 86: Razvoj krajinskega parka, kot ga predvideva prostorski načrt Mestne občine Ljubljana (medmrežje 19).	121
Slika 87: K urejenemu mestu že dolgo časa spadajo sproščujoče zelene površine.	123
Slika 88: Ta že v preteklosti pomembna vrednota je v sodobnosti še precej bolj cenjena.	123

15 Seznam preglednic

Preglednica 1: Lokacije števnih mest in termini štetja.	18
Preglednica 2: Pregled zavarovanih območij v Sloveniji (Erhartič 2010).	31
Preglednica 3: Obisk krajinskega parka na posameznih števnih mestih po letnih časih.	72–73
Preglednica 4: Pogostnost obiskovanja posameznih delov krajinskega parka (v odstotkih; N=300).	76
Preglednica 5: Število popisanih vozil 23. maja 2010 po popisnih lokacijah.	84–85
Preglednica 6: Primerjava normativov (obiskovalcev na hektar) za rekreacijo v zelenju pri različnih avtorjih (Debelak 1970).	102

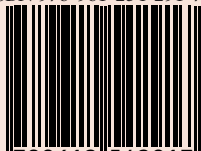
Seznam knjig iz zbirke Georitem

- 1 Aleš Smrekar: Divja odlagališča odpadkov na območju Ljubljane
- 2 Drago Kladnik: Pogledi na podomačevanje tujih zemljepisnih imen
- 3 Drago Perko: Morfometrija površja Slovenije
- 4 Aleš Smrekar, Drago Kladnik: Zasebni vodnjaki in vrtnine na območju Ljubljane
- 5 David Bole, Franci Petek, Marjan Ravbar, Peter Repolusk, Maja Topole:
Spremembe pozidanih zemljišč v slovenskih podeželskih naseljih
- 6 Marjan Ravbar, David Bole: Geografski vidiki ustvarjalnosti
- 7 Aleš Smrekar, Drago Kladnik: Gnojišča na Ljubljanskem polju
- 8 Matija Zorn, Blaž Komac: Zemeljski plazovi v Sloveniji
- 9 Marjan Ravbar: Razvojni dejavniki v Sloveniji – ustvarjalnost in naložbe
- 10 Janez Nared, Damjan Kavaš: Spremljanje in vrednotenje regionalne
politike v Sloveniji
- 11 Matej Gabrovec, David Bole: Dnevna mobilnost v Sloveniji
- 12 Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared: Prostorska
in razvojna vprašanja Alp
- 13 Lučka Ažman Momirski, Drago Kladnik: Preobrazba podeželske kulturne
pokrajine v Sloveniji
- 14 Jani Kozina: Prometna dostopnost v Sloveniji
- 15 Mimi Urbanc: Pokrajinske predstave o slovenski Istri
- 16 Aleš Smrekar, Bojan Erhartič, Mateja Šmid Hribar: Krajinski park Tivoli,
Rožnik in Šišenski hrib

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

ISBN 978-961-254-291-7

9 789612 542917

15,00 €